MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

SIMONA RAZMAITĖ
(EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖ)

ATSARGUMO PRINCIPO AIŠKINIMAS IR TAIKYMAS EUROPOS SĄJUNGOS IR PASAULIO PREKYBOS ORGANIZACIJOS TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – prof. dr. Ignas Vėgėlė

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS....3

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS....8

1. ATSARGUMO PRINCIPO SVARBA IR JO ĮTRAUKIMAS Į TEISINĘ SISTEMĄ....9

1.1. Atsargumo principo vystymasis....9

1.1.1. Atsargumo principo pripažinimas Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje....9

1.1.2. Laisvo prekių judėjimo Europos Sąjungoje reglamentavimo įtaka atsargumo principo aiškinimui....13

1.1.3. Atsargumo principu paremtos aplinkos apsaugos ir maisto teisės raida Europos Sąjungoje....18

1.2. Atsargumo principo taikymo kriterijų lyginimas Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje....23

2. EUROPOS SĄJUNGOS IR PASAULIO PREKYBOS ORGANIZACIJOS TEISINIŲ SISTEMŲ LYGINIMAS....29

2.1 Rizikos analizės schema pozityviojoje ir negatyviojoje integracijoje....29

2.2 Rizikos analizės modelių vertinimas....32

2.3 Atsargumo principo ir kitų teisėtų veiksnių taikymo apimtis priimant sprendimus....38

3. TEISMINĖ ATSARGUMO PRINCIPO PRIEMONIŲ PERŽIŪRA EUROPOS SĄJUNGOJE IR PASAULIO PREKYBOS ORGANIZACIJOJE....45

3.1 Subjektų kompetencija ir jų sprendimams taikomi teisminės kontrolės standartai....45

3.1.1 Europos Sąjungos institucijų ir valstybių narių sprendimų teisminė peržiūra....46

3.1.2 Pasaulio Prekybos Organizacijos valstybių narių sprendimų teisminė peržiūra....50

3.2 Mokslinių vertinimų rizikos analizėje teisminė peržiūra....55

3.2.1 Ekspertinių nuomonių teikimas Pasaulio Prekybos Organizacijos ginčų sprendime....55

3.2.2 Ekspertinių nuomonių teikimas Teisingumo Teismo bylose....58

IŠVADOS....60

LITERATŪROS SĄRAŠAS....62

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS....70

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA....71

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA....73

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ....75

ĮVADAS

Tyrimo problematika. Tarptautinės prekybos kontekste, skirtingas valstybių atsakas į pavojų, gali tapti ginčo priežastimi. Nėra bendro požiūrio, kaip nustatyti taisykles neapibrėžtos rizikos aiškinimui. Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje juntama įtampa tarp būtinybės racionalaus, įrodymais grįsto sprendimų priėmimo, ir tarp platesnio reikalavimų lankstumo. Atsargumo principas turi suderinti griežtus reikalavimus priemonių priėmimui ir lankstesnio reikalavimų aiškinimo, kai mokslas negali tvirtai atsakyti dėl pavojaus žmonių sveikatai egzistavimo. Pagrindinis PPO tikslas yra kiek įmanoma labiau sumažinti neigiamą poveikį tarptautinei prekybai, kurį gali sukelti ribojančios SPS priemonės, o tuo tarpu ES siekia vartotojų sveikatos apsaugos, nuo galimai pavojingų produktų bendrojoje rinkoje. Skirtingas atsargumo principo aiškinimas šiose sistemose gali lemti tarptautinius ginčus.

Atsargumo „principas“ arba „požiūris“, taip yra apibūdinamas šis mokslinį netikrumą apimantis rizikos valdymo etapo elementas. ES išreiškė savo poziciją, kurios laikėsi EC – *Biotech Products*[1], *EC – Hormones*[2] bylose, kad tai yra visavertis, bendrasis, tarptautinės teisės principas, o tai reiškia, kad net tiesiogiai nesant įtvirtintai teisės normai dėl atsargumo principo taikymo, privalu į jį atsižvelgti, ir aptariamą atsargų elgesį perteikti teisės normoje. Tokiai ES nuomonei, PPO ginčuose, aukščiau minėtose bylose, prieštaravo JAV, kuri atsargumą aiškina kaip „požiūrį“, bet ne principą. PPO kolegijos ir Apeliacinis komitetas turėjo galimybę pateikti aiškumo, kaip yra aiškinamas šis principas, tačiau PPO Apeliacinis Komitetas nesiėmė tiesiogiai interpretuoti atsargumo principo statuso, ir tik pabrėžė, kad yra „nebūtina ir neatsargu šiuo metu užimti konkrečią poziciją abstrakčiu, bet svarbiu klausimu“[3]. Nagrinėjant tolimesnę PPO ginčų sprendimo praktiką, gali išskirti reikalavimus, kuriuos turi atitikti atsargumo principu paremta ribojanti priemonė.

Rizikos įvertinimo, kuris atliekamas mokslininkų, tikslas yra mokslu paremti arba atmesti visuomenės susirūpinimą produktu, veikla, procesu, dėl jų keliamos rizikos žmonių sveikatai ar gyvybei. Rizikos įvertinimas yra tik dalis rizikos analizės, kuri yra pagrindas, siekiant taikyti ir pagrįsti ribojančias prekybą priemones. Rizikos valdymas yra politinis procesas, kurio metu politikos formuotojai privalo priimti sprendimą, veikiami ne tik mokslinių išvadų, tačiau ir kitų veiksnių, tokių kaip visuomenės susirūpinimas, jos jautrumas konkrečiam pavojui[4]. Teismo užduotis šiame procese, nustatyti, ar yra pakankamas mokslinis pagrindas, kad būtų taikoma

[1] WTO Panel Report. *EC – Measures affecting the Approval and Marketing of Biotech Products (EC – Biotech)*, adopted 29 September 2006, WT/DS/291–293/R, para 7.81.
[2] WTO Appellate Body Report. *EC — Measures concerning Meat and Meat Products (EC – Hormones)*, adopted 16 January 1998, WT/DS26/AB/R, WT/DS48/AB/R, para 43.
[3] *EC – Hormones, ibid.*, para 123.
[4] Communication from the Commission on the precautionary principle/*COM/2000/0001 final *, para 5.

priemonė, tačiau atsižvelgiant ir į kitus, susijusius veiksnius, kurie pasak Komisijos, yra ne ką mažiau svarbūs ir būtini. Vis dėlto, kaip rodo praktika, galutinė taikoma priemonė gali kardinaliai prieštarauti daugumos mokslininkų nuomonei, taip bet koks susirūpinimas gali tapti ribojančios priemonės priežastimi, o tai būtų atlikta taikant atsargumo principą[5]. Sąjunga, PPO ginčuose, nesugebėjo įrodyti „racionalaus ryšio“ tarp rizikos įvertinimo ir priimtos priemonės. Tai iliustruoja PPO ir ES požiūrį į rizikos įvertinimo išvadų dominavimą, priimant ir taikant priemonę, ir kad tai nėra tik formalus reikalavimas. Skirtingos teisinės sistemos, skirtingas rizikos

Baigiamojo darbo aktualumas. Vis dar gajos diskusijos dėl atsargumo principo pripažinimo principu, ir ar tai neturėtų būti vertinama tik kaip požiūris. Galime kelti klausimą, ar ši aiški priešprieša tarp atsargaus požiūrio ir bendrojo ES teisės principo[6] tik aštrės, ar bus sprendžiama. Tai iliustruoja ES ir JAV skirtingas pozicijas, ir kol nebus prieita prie bendrų gairių, tikėtina sulaukti dar ne vieno ginčo PPO. Tačiau PPO Ginčų sprendimo taryba susilaiko nuo atsargumo principo plečiamojo aiškinimo, ir ar bus pasinaudota proga ištaisyti šią spragą ir pasisakyti dėl taikymo sąlygų, apimties, kiek teismai gali gilintis į mokslinius vertinimus ir juos lyginti, nežinia. Tačiau per keletą metų galėsime atsakyti į šį klausimą, nes šiuo metu Europos Sąjunga pateikė prašymą dėl konsultacijų su Rusijos Federacija dėl taikomų priemonių importuojamoms kiaulėms, kiaulienai ir jos produktams. Po nesėkmingų konsultacijų, šių metų spalio 23 d. buvo suformuota PPO kolegija[7]. Rusija, taikydama importo draudimą visai Europos Sąjungai, rėmėsi atsargumo principu. JAV yra pateikusi prašymą dėl konsultacijų su ES, dėl Sąjungos taikomų ribojančių priemonių paukštienos importui iš JAV, kuri teigia, kad Sąjunga nepateikia mokslinių įvertinimų, kurie įrodytų, kad tam tikrų medžiagų naudojimas kelią pavojų žmonių sveikatai.

ES priimtas REACH reglamentas[8], įtvirtinantis išankstinį autorizavimą, įrodinėjimo naštą perkelia subjektui, kuris siekia patekti į rinką, jam tenka pareiga įrodyti saugumą pagal pasirinktą valstybės apsaugos lygį. Reguliavimo specifika taip pat gali tapti būsimų ginčų objektu.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Lietuvoje atsargumo principas ES ir PPO teisėje nėra nagrinėtas plačiai. Agnė Širinskienė nagrinėja atsargumo principą ir jo raidą, Elzė Matulionytė vertina atsargumo principą ir jo įtaką GMO reglamentavimui. Daugiausia šis principas tik minimas kaip vienas iš aplinkos apsaugos principų, ir neskiriant tinkamo dėmesio jo platesniam aiškinimui, ir kaip būtent teisminės institucijos gali

[5] Alemanno, A. Annotation of European Court of Justice, Case C-77/09, Gowan Comèrcio Internacional e Serviços Lda v. Ministero Della Salute (Precautionary Principle). *Common Market Law Review*, Vol. 48, No. 4, 2011.
[6] Byla T-132/00, *Commission of the European Communities v. Artegodan GmbH* [2002] ECR II-4965, para 183 - 184.
[7] WTO Panel Composed. *Russian Federation — Measures on the Importation of Live Pigs, Pork and Other Pig Products from the European Union*, Panel composed on 23 October 2014, WT/DS475.
[8] Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006, dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą. OL L 396, 2006 12 30.

prisidėti prie principo nagrinėjimo. Yra jaučiamas trūkumas mokslinių darbų, kuriuose būtų lyginama ir analizuojama, kaip šis principas yra taikomas skirtingose teisinėse sistemose, kurios tarpusavyje yra susijusios.

Autorius Chris Downes, savo naujausioje studijoje bando atsakyti į klausimą, kaip ES maisto teisei daro įtaką būtent SPS Susitarimas, nes tai turi tiesioginę įtaką leidžiant ES teisės aktus, kurie gali tapti tarptautinio ginčo objektu[9]. Tačiau Downes labiau koncentruojasi į SPS Susitarimo aiškinimą ir jo santykį su GATT. Mokslininkė Ilona Cheyne, lygina atsargumą PPO Susitarimų lygmenyje[10]. Alberto Alemanno galima išskirti kaip autorių, kuris ne tik nagrinėja visas sritis, kuriose veikia atsargumo principas (aplinkos apsauga, maisto saugumas, farmacija ir kt.), tačiau ir vertina tai ne tik Sąjungos atžvilgiu, tačiau ir tarptautiniu mastu[11]. Daugelis kitų autorių, labiau fragmentiškai paliečia atsargumo principą kaip šalutinį objektą.

Tyrimo tikslas ir reikšmė. Tiriamajame darbe siekiama kritiškai įvertinti, kokį vaidmenį atlieka teisminės institucijos, ar jos daro viską, kad prekybos, laisvo prekių judėjimo barjerai būtų taikomi teisingai ir proporcingai. Siekiama įvertinti, ar galimas tarpinis variantas tarp tik procedūrinių reikalavimų atitikimo priežiūros kuris matomas ES, ir tarp atliekamų mokslo vertinimų, kuriuos vykdo PPO. Rizikos analizės etapas, kuriame yra taikomas atsargumas principas, turi būti nuosekliai taikomas, siekiant priimti ribojančią priemonę. Vienos etapo išskyrimas apriboja teisminių institucijų galimybę visapusiškai įvertinti visus argumentus, kuriais yra grindžiama ribojanti priemonė. Baigiamajame darbe daugiausia dėmesio skiriama problemos susijusiomis su maisto teise, nes būtent šioje srityje kyla daugiausia PPO ginčų.[12]

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti analizę, kaip atsargumo principas buvo išplėstas iš aplinkos apsaugos teisės srities į maisto teisę, vartotojų apsaugą.

2. Analizuojant teisminę praktiką, nustatyti, kokiomis aplinkybėmis valstybės narės gali pateisinti taikomą priemonę, kuria ribojamas laisvas prekių judėjimas ir tarptautinė prekyba tarp PPO valstybių narių.

---

[9] Downes, C. *The impact of WTO SPS Law on EU Food Regulations*. Studies in European Economic Law and Regulation. Switzerland: Springer, 2014.

[10] Cheyne, I. Precaution and International Trade in Food and other Agricultural Products. *European Food and Feed Law Review,* Vol. 2009, Issue 1, 2009. Taip pat: Geteways to the Precautionary Principle in WTO Lew, *Journal of Environmental Law,* Vol. 19, Issue 2 (2007).

[11] Alemanno, A., Mahieu, S. The European Food Safety Authority Before European Courts - Some Reflections on the Judicial Review of EFSA Scientific Opinions and Administrative Acts. *European Food and Feed Law Review,* Vol. 5, 2008. Taip pat: Science and EU Risk Regulation: The Role of Experts in Decision-Making and Judicial review, *Young Researchers Workshop on Science and Law,* Lecce: ISUF, 2007.

[12] Bronckers, M., Soopramanien, R. The Impact of WTO Law on European Food Regulation. *European Food and Feed Law Review,* Vol.2008, Issue 6 (2008).

3. Nustatyti, kaip mokslinės išvados yra integruojamos į sprendimų priėmimo procesą. Kokią teisminę peržiūrą taiko Europos Sąjungos ir Pasaulio Prekybos Organizacijos teisminės institucijos

4. Įvertinti galimas pasekmes išsiskiriančio požiūrio dėl to, kokiais kriterijais turi būti paremta prekybą ribojanti priemonė. PPO ir ES skirtingas aiškinimas „kitų teisėtų veiksnių“, kurie kartu su rizikos įvertinimu yra analizuojami prieš priimant ribojančią priemonę.

5. Pateikti galimus atsakymus į tai, kodėl teisminės institucijos išvystė skirtingą standartais paremtą peržiūrą PPO ir ES valstybėms narėms.

Tyrimo metodika. Tiriamojo darbo metu buvo naudoti lyginamosios analizės, loginis – analitinis, lingvistinis metodai.

Lyginamosios analizės metodas – taikomas lyginant skirtingas mokslininkų nuomones, teisminių institucijų praktiką.

Loginis – analitinis metodas – leidžia, darbe naudojamas mokslinės literatūros, teismų praktikos ir teisės aktų analizės pagrindu, daryti galimas prielaidas dėl ES ir PPO pozicijų, atsargumo principo atžvilgiu. Taip pat naudojamas sistemiškai vertinant ES poziciją konkrečiais atvejais, įvertinant visas aplinkybes turėjusias tam įtakos. ES politikos įgyvendinimas grindžiamas atsargumo principu, tačiau ir PPO vis labiau turi atsižvelgti į vertybes kurios tiesiogiai nėra susijusios su prekyba.

Lingvistinis metodas - taikomas nagrinėjant šaltinius įvairių kalbotyros sričių aspektais: kaip terminas ar pozicija, remiantis skirtingais šaltiniais yra interpretuojami ir aiškinami skirtingai. Tarptautiniuose susitarimuose pateikiamos atsargumo principo formuluotės pasižymi neapibrėžtumu, todėl pateiktas sąvokas galima interpretuoti lanksčiai, o tai daro įtaką skirtingam principo aiškinimui ir taikymui.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, trys dalys, išvados. Pirmojoje dalyje analizuojama kaip atsargumo principas buvo aiškinamas iki jo įtraukimo į ES pirminę ir antrinę teisę. Vertinama, kaip keitėsi principo aiškinimo apimtis, ir tai lyginama su PPO aiškinimu, pateikiami iš reglamentavimo ir teisminės praktikos kylantys skirtingi vertinimai. Antrojoje dalyje vertinama ir analizuojamas rizikos analizės schema, kuri yra pagrindinis elementas, priimant ribojančias priemones, kuriomis siekiama žmonių sveikatos apsaugos nuo maisto produktų keliamo pavojaus. PPO nurodo tarptautines organizacijas, kurios nors ir nepriklauso PPO institucinei sistemai, yra pozityviosios harmonizacijos šaltinis. Trečiojoje dalyje nagrinėjama teisminių institucijų taikoma teisminė peržiūra. Teismai susiduria su sunkumais, kai ginčas apima mokslinius duomenis, mokslinius įvertinimus, kurie reikalauja specifinių žinių. Antrojoje dalyje vertintas rizikos analizės modelis ir jo reglamentavimo skirtumai ES ir PPO, padeda atskleisti ir paaiškinti, kodėl ES ir PPO teisminės institucijos taiko skirtingus teisminės kontrolės standartus.

Ginamieji teiginiai.

1. Skirtingas rizikos analizės modelio reglamentavimas Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje yra pagrindinė priežastis, kuri lemia tai, kad PPO taikomas teisminės kontrolės standartas yra paremtas „racionalaus ryšio“, tarp ribojančios priemonės ir rizikos įvertinimo, nustatymu. Paliekant labiau tik teorines galimybes, valstybėms narėms, pagrįsti priemonę ne moksliniais argumentais.
2. Rizikos valdymo etapas apima atsargumo principo taikymą, taip pat „kitus teisėtus veiksnius“. Šie elementai yra tokie pat svarbūs, kaip mokslinis įvertinimas, siekiant pateisinti priemonę. Galutinė ribojanti priemonė, dėl šių veiksnių gali nutolti nuo pirminio, mokslinio įvertinimo. Tai reiškia, kad rizikos valdymas yra dalis proceso, kurio metu priimama priemonė.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

DSB – PPO Ginčų sprendimo taryba

DSU – Susitarimas dėl ginčų sprendimo taisyklių ir tvarkos

EFSA – Europos maisto saugos tarnyba

FAO – Tarptautinė maisto ir žemės ūkio organizacija

GATT – Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

RASFF – Skubaus įspėjimo apie maisto produktus sistema

SPS – Susitarimas dėl sanitariniu ir fitosanitariniu priemonių taikymo

TBT – Susitarimas dėl techninių prekybos barjerų

1. ATSARGUMO PRINCIPO SVARBA IR JO ĮTRAUKIMAS Į TEISINĘ SISTEMĄ

1.1. Atsargumo principo vystymasis

1.1.1. Atsargumo principo pripažinimas Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje

Autorė, šioje darbo dalyje vertina, kaip tarptautinėje aplinkos apsaugos teisėje suformuluotas „atsargus požiūris“, siekiant apsaugoti aplinką, išsivystė į principą, kuris pripažįstamas Europos Sąjungos pirminėje teisėje, taip pat Pasaulio Prekybos Organizacijos Susitarimuose. Analizuojant Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) ir PPO Ginčų sprendimo tarybos (*angl. Dispute Settlement Body*, toliau – DSB) praktiką, vertinamas teisminių institucijų indėlis, prisidedant prie atsargumo principo aiškinimo, taip pat konkretūs susitarimai, kurių pagrindu buvo plėtojamas šis principas.

Europos Sąjungoje, įsigaliojus Mastrichto Sutarčiai, atsargumo principas pirmą kartą buvo įtrauktas į pirminę teisę. Tačiau dar iki 1993 m., kol įsigaliojo Sutartis, tiesiogiai pripažinusi atsargumo principą, ESTT, bylose dėl pavojaus žmonių sveikatai, priėmė sprendimus, kurie tapo atsargumo principo pagrindu. *Sandoz* ir *BSE* bylose Teismas pasisakė dėl mokslinio netikrumo, kuris yra vienas pagrindinių atsargumo principo elementų, ir proporcingumo principo, priimant ribojančią priemonę[13]. *Sandoz* byloje, Teismas vertino nacionalinius Nyderlandų įstatymus, kurie draudė pardavinėti maisto produktus, kurių sudėtyje buvo tam tikrų priedų, prieš tai negavus *a priori* autorizavimo iš kompetentingų nacionalinių institucijų. Teismas, priimdamas sprendimą pažymėjo, kad „kol naujausi moksliniai įrodymai negali išsklaidyti visų pagrįstų abejonių, valstybės narės, atsižvelgdamos į laisvo prekių judėjimo taisykles, turi teisę nustatyti apsaugos nuo rizikos lygį, užtikrinant žmonių sveikatos ir gyvybės apsaugą“[14]. Vertinant šį Teismo sprendimą, *Sandoz* byloje, galime teigti, kad Teismas suformulavo reikalavimus, kuriuos turi atitikti nacionalinis reguliavimas, kuriuo yra siekiama žmonių sveikatos apsaugos. Pirmiausia, valstybės turi pareigą identifikuoti galimą pavojų, taip pat turi būti atliktas mokslinis vertinimas, kuris patvirtintų arba paneigtų pavojų. Jei moksliniai įrodymai negali paneigti, kad produktas nesukels pavojaus žmonių sveikatai, valstybės narės turi teisę imtis apsaugos priemonių. Šioje byloje, apsaugos priemonės yra išankstinio autorizavimo sistema. Taigi, ši išankstinio autorizavimo sistema yra nacionalinė apsaugos priemonė, kuria valstybė siekia apsisaugoti nuo produktų keliamo pavojaus žmonių

[13] Szajkowska, A. The impact of the definition of the precautionary principle in EU Food Law. *Common Market Law Review, 47:173-196, 2010*, p. 176.
[14] Byla C-174/82, *Criminal proceedings against Sandoz BV* [1983] ECR I- 2445, para 16.

sveikatai. Kitoje byloje, Teismas sprendė dėl Komisijos įvesto importo draudimo jautienai iš Didžiosios Britanijos. Komisija taikė šį draudimą remdamasi, BSE liga užkrėstos jautienos, moksliniu įvertinimu. Gauti duomenys parodė, kad yra rizika, kad ši liga gali būti perduota žmonėms. Teismas priėmė sprendimą, kad Komisijos taikytas importo draudimas, buvo proporcinga priemonė, nustatyto pavojaus aplinkybėmis. Teismo išaiškinimas, kad „esant moksliniam neapibrėžtumui, dėl rizikos žmogaus sveikatai egzistavimo ar apimties, Bendrijos institucijos turi teisę, remiantis apsaugos principu, imtis apsaugančių priemonių“[15]. Jos neprivalo laukti, kol identifikuota rizika sukels neigiamų padarinių žmonių sveikatai ar gyvybei. Šioje byloje, Komisija nepateikė išsamių mokslinių įrodymų, kurie pagrįstų taikoma importo draudimą, vis dėlto, Teismas pateisinimo šį ribojimą, nes Komisijos atliktas įvertinimas nustatė „mokslinį neapibrėžtumą“, kuris reiškia, kad mokslas abejoja dėl nustatyto pavojaus egzistavimo ir jo dydžio. Teismas, šioje byloje, tiesiogiai neįvardijo atsargumo principo, bet kaip jau buvo minėta anksčiau, „mokslinis neapibrėžtumas“ yra būtina sąlyga, siekiant taikyti principą. Apibendrinant šias bylas, galime išskirti kriterijus, kuriuos vertina Teismas, spręsdamas dėl ribojančios priemonės teisėtumo. Pirmiausia, subjektas siekiantis taikyti atsargumo principu paremtą priemonę, turi įvertinti naujausius mokslinius įrodymus. Moksliniais įrodymais nepavykus paneigti arba patvirtinti pavojaus tikimybės, ir išlikus moksliniam netikrumui, ES institucijos ir valstybės narės gali taikyti ribojančią priemonę, kuri turi būti proporcinga siekiamam tikslui, kuris yra užtikrinti žmonių sveikatos ir gyvybės apsaugą.

Įsigaliojus Mastrichto sutarčiai, kuria buvo papildytas dabartinis SESV 191 str., yra numatyta, kad Sąjungos aplinkos politika, kuria siekiama aukšto apsaugos lygio, yra grindžiama atsargumo principu. Po to, kai principas buvo tiesiogiai įtrauktas į pirminę teisę, viena svarbiausių ESTT bylų – *Pfizer*, kurioje Teismas aiškino ir taikė atsargumo principą. *Pfizer* byloje, Teismas aiškina atsargumo principą, kaip taikytiną ne tik aplinkos apsaugoje, bet ir užtikrinant žmonių sveikatos apsaugą. Siekiant šių tikslų, turi būti pateikti moksliniai įvertinimai, kurie patvirtintų pavojaus egzistavimą. Tai reiškia, kad atsargumo principo taikymas negali būti grindžiamas tik hipotetine rizika, kuri nėra patvirtinta moksliškai.[16] Teismas, atmeta rizikos įvertinimo išvadas, kurios neįrodo, kad egzistuoja pavojaus galimybė. *Alpharma* byloje, Teismas suformuluoja dar vieną sąlygą atsargumo principo taikymui. Rizikos įvertinimas turi būti atliktas prieš priimant ir taikant ribojančią priemonę. Teismas, vertindamas atsargumo principo vietą ES teisėje, pateikė išvadą, kad t. y. bendrasis Sąjungos principas, kuris suteikia SESV 191 str. pateiktiems Sąjungos politikos tikslams viršenybę prieš išimtinai ekonominius interesus[17]. Galime daryti išvadą, kad

[15] Byla C-180/96, *United Kingdom v. Commission (BSE)* [1998] ECR I-2265. Taip pat Byla C- 157/96 *Queen v. National Farmers' Union* [1998] ECR I-2211, para 99-100.
[16] Byla T-13/99, *Pfizer Animal Health SA v. Council* [2002] ECR II-3305, para 114, 143.
[17] Byla T-70/99, *Alpharma Inc. v Council of the European Union* [2002] ECR II-3495, para 168, 184.

Teismui, aiškinant atsargumo principą ir jo taikymo sąlygas, ES institucijos ir valstybės narės privalo pateikti mokslinius įrodymus, kurie patvirtintų rizikos žmonių sveikatai buvimą. Vertindamas ribojančią priemonę, Teismas taip pat taikys proporcingumo principą, atsižvelgdamas į tikslą, kurio yra siekiama taikant ribojančią priemonę. Autorė, trečiojoje darbo dalyje, analizuoja Teismo taikomą teisminės kontrolės standartą priemonėms, kurių priėmimo pagrindas yra moksliniai duomenys. Kaip matyti iš pateiktos ESTT praktikos analizės, Teismas yra institucija, kuri vertina ar pateikti moksliniai įvertinimai yra tinkami. Galime kelti klausimą, ar teisminė institucija yra kompetentinga vertintini mokslą[18].

Autorė, toliau vertina atsargumo principo raidą Pasaulio Prekybos Organizacijoje. Europos Sąjunga yra PPO narė, todėl ji privalo laikytis PPO Susitarimų pagal prisiimtus įsipareigojimus. Sąjunga, taikydama tarptautinės prekybos ribojimą, ir taip pažeisdama PPO Susitarimų normas, gali siekti jį pateisinti GATT XX str. Ši Susitarimo norma pateikia išimtį, kuria gali būti pateisinta ribojanti priemonė. Šio darbo tyrimo objektui svarbiausias yra GATT XX str. (b) punktas, kuris suteikia teisę valstybėms narėms priimti priemones, kurios yra reikalingos žmonių, gyvūnų ir augalų sveikatos ar gyvybės apsaugai. Tokia ribojanti priemonė neturi būti taikoma diskriminuojančiai arba siekiant maskuoti tarptautinės prekybos ribojimą. GATT XX str. yra svarbus tuo, kad ši nuostata tapo pagrindu Susitarimui dėl sanitarinių ir fitosanitarinių priemonių[19] (toliau – SPS Susitarimas), kuris yra analizuojamas dėl tos priežasties, nes šio Susitarimo 5.7 str. reglamentuoja atsargumo principo taikymą.

SPS Susitarimas praplėtė GATT XX str. (b) dalies taikymą, kuriuo reglamentuojama valstybių narių teisė taikyti prekybą ribojančias priemones, kuriomis yra siekiama žmonių, gyvūnų ar augalų sveikatos ir gyvybės apsaugos. Šį teiginį patvirtina PPO kolegijos išvada, *EC – Asbestos* byloje, kurioje nurodyta, kad "SPS Susitarimas pateikia detalesnes nuostatas, lyginant su GATT XX str."[20]. Pateikiant argumentus šiam, Teismo suformuluotam teiginiui, autorė nurodo, kad siekiant tokios ribojančios priemonės pateisinimo, valstybė narė turi atlikti rizikos įvertinimą. Šis reikalavimas yra nustatytas SPS Susitarimo 2 str. 2 d. Atlikus rizikos įvertinimą ir nustačius, kad išlieka mokslinis netikrumas dėl pavojaus, Susitarimo 5 str. 7 d. numato, kad esant šiai aplinkybei, valstybės narės turi teisę taikyti prevencines priemones, nepateikus išsamaus rizikos įvertinimo. SPS Susitarimo 5 str. 7 d. reglamentuoja aplinkybes, kurioms esant yra galimas atsargumo principo taikymo pateisinimas[21]. PPO Apeliacinis komitetas, *EC – Hormones* byloje pateikė išvadą, kad nors

[18] Darbo 3.1. dalyje, autorė analizuoja teisminės kontrolės standartus, taikomus ES institucijoms ir valstybėms narėms. Darbo 3.3.2. dalyje, autorė vertina ekspertų nuomonių teikimą Teismui, siekiant sumažinti jo įsitraukimą į mokslo duomenų vertinimą.

[19] Urugvajaus raundo pabaigoje taip pat buvo įsteigta Pasaulio Prekybos Organizacija.

[20] WTO Panel Report. *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products (EC – Asbestos)*,adopted 18 September 2000, WT/DS135/R, para 8.180.

[21] Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures, opened for signature 15 April 1994, 1867 UNTS 493 (entered into force 1 January 1995) (SPS Susitarimas), 5 str. 7 d.

SPS Susitarime nėra pateikiama sąvoka "atsargumo principas", tačiau Susitarimo 5 str. 7 d. yra nustatytos aplinkybės, kurioms esant, valstybės, teisėtai gali taikyti atsargumo principą. Visų pirma, valstybės narės turi atlikti rizikos įvertinimą, ir nustačius, kad egzistuoja mokslinis netikrumas, valstybės turi teisę priimti SPS priemonę, remiantis tuo metu prieinamais patikimiausiais moksliniais duomenimis. Taikant ribojančią priemonę, valstybės turi pareigą atlikti pakartotinius rizikos įvertinimus, kad būtų surinkta papildoma informacija, kuri padėtų užbaigti rizikos įvertinimą ir išsklaidytų mokslinį netikrumą. Atlikus pakartotinį rizikos įvertinimą, valstybės narės turi pareigą peržiūrėti taikomą priemonę. Šiuo reikalavimu yra siekiama, kad priemonė neribotų prekybos daugiau, nei yra būtina siekiamam tikslui. Tam, kad būtų taikomas atsargumo principas, turi būti identifikuotas mokslinis netikrumas, kurį siekiama išsklaidyti pakartotinių įvertinimų metu. Tai reiškia, kad pakartotiniai mokslinių duomenų įvertinimai atliekami tam, kad priemonė būtų taikoma kuo trumpesnį laiką. Priemonės laikinumas yra vienas iš atsargumo principą apibūdinančių bruožų. Apeliacinis komitetas, šiuos reikalavimus įvardija kaip kumuliatyvius. Tai reiškia, kad jei valstybė narė netenkina bent vieno iš šių reikalavimų, priemonė nebus pateisinta SPS Susitarimo 5 str. 7 d.[22]

PPO ginčų nagrinėjimo metu, ginčo šalys remiasi atitinkamomis PPO normomis. Kaip jau buvo įvertinta, atsargumo principas yra reglamentuotas SPS Susitarimo 5 str. 7 d., taip pat turi būti atsižvelgiama į SPS Susitarime nurodytų tarptautinių organizacijų priimamus standartus, gaires ir rekomendacijas. Vis dėlto, nagrinėjant DSB praktiką, galime teigti, kad valstybės, teisindamos prekybą ribojančias priemones, remiasi ir kitomis tarptautinėmis sutartimis, kurios nėra tiesiogiai įvardijamos SPS Susitarime. Jomis yra siekiama pateisinti tam tikrą veikimą arba neveikimą PPO kontekste. Analizuojant SPS Susitarimą, jis reglamentuoja, kad valstybės narės, priimdamos ir taikydamos SPS priemones, atsižvelgtų į tarptautinių organizacijų standartus, gaires ir rekomendacijas. SPS Susitarimas pateikia konkrečias tarptautines organizacijas, kurių standartais valstybės narės yra skatinamos remtis, priimant ir taikant SPS priemones. Susitarime numatytos organizacijos yra Codex Alimentarius Komisija, Tarptautinė Gyvūnų Sveikatos Organizacija ir Tarptautinė Augalų Apsaugos Konvencijos Sekretoriatas. SPS priemonės, priimtos remiantis šių tarptautinių organizacijų standartais, yra laikomos atitinkančiomis SPS Susitarimą, ir manoma, derinasi su GATT nuostatomis. Vis dėlto, valstybės narės bando priemonės taikymą pagrįsti ir kitomis tarptautinėmis taisyklėmis, kurios nėra tiesiogiai pripažįstamos SPS Susitarime. *EC – Biotech Products* byloje, Sąjunga teigė, kad atsargumo principas turi būti aiškinamas atsižvelgiant ir į kitas tarptautines sutartis, nors jos nėra PPO teisės dalis. Europos Sąjunga, šioje byloje rėmėsi Kartachenos protokole pateiktu atsargumo principo apibrėžimu, kuris yra daug platesnis nei

[22] WTO Appellate Body Report. *Japan — Measures Affecting Agricultural Products*, adopted 22 February 1999, WT/DS76/AB/R, para 89.

reglamentuojamas SPS Susitarime. Ši tarptautinė sutartis numato teisę, taikyti atsargumo principą nepateikus mokslinių įrodymų dėl pavojaus egzistavimo. SPS Susitarimas, taikant atsargumo principą, neatleidžia valstybių narių nuo rizikos įvertinimo atlikimo. Kolegijos pateiktas sprendimas, kad ši tarptautinė sutartis neturi įpareigojančio pobūdžio jos neratifikavusioms valstybėms narėms. Dėl šios priežasties, Kartachenos protokole reglamentuotas atsargumo principas, negali būti taikomas vertinant ES priemonę[23].

Apibendrinant atliktą vertinimą, galime teigti, kad prie atsargumo principo aiškinimo, šiame vystymosi etape, daugiausia prisideda teisminės institucijos. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo pateikia sąvoką "atsargumo principas", kuriuo grindžiama ES aplinkos politika, kai yra siekiama aukšto aplinkos apsaugos lygio. Teismas, savo praktikoje pateikė kriterijus, kaip atsargumo principas turi būti taikomas. Numatyta, kad analizuojant naujausią mokslinę informaciją, yra nustatoma rizikos galimybė, tačiau mokslui dėl jos abejojant, yra galimas atsargumo principo taikymas. Tai reiškia, kad esant moksliniam netikrumui, ES institucijos ir valstybės narės gali priimti rizikos valdymo priemones. PPO sistemoje, SPS Susitarimas, kaip ir SESV, siekia išlaikyti balansą tarp pagrindinio PPO tikslo, kuris yra prekybos liberalizavimas, ir valstybių narių teisės nustatyti žmonių, gyvūnų ar augalų gyvybės ir sveikatos apsaugos normas. Priėmus SPS Susitarimą, į politinių sprendimų procesą įtraukiamos mokslinės disciplinos, kuriomis turi būti grindžiamas laikinai prekybą ribojančių priemonių taikymas[24]. PPO Apeliacinis komitetas pateikė keturias sąlygas, kurias turi atitikti prekybą ribojanti priemonė: mokslinis įvertinimas turi pateikti netikrumą dėl pavojaus egzistavimo, priemonė, tokiu atveju, priimama remiantis prieinamais moksliniais duomenimis, valstybės turi pareigą atlikti pakartotinius įvertinimus, atsižvelgiant į šiuos naujus duomenis, taip pat, per pakankamą laikotarpį valstybės privalo peržiūrėti taikomą priemonę ir ją koreguoti, atsižvelgiant į naujas mokslo išvadas, kurios yra gaunamos pakartotinio mokslinio įvertinimo metu.

1.1.2. Laisvo prekių judėjimo Europos Sąjungoje reglamentavimo įtaka atsargumo principo aiškinimui

Autorės analizuotos *Sandoz*, *BSE* bylos, leidžia teigti, kad ESTT, ginčuose dėl taikomų priemonių teisėtumo, turėjo pasisakyti dėl valstybių taikomo atsargaus požiūrio į prekių keliamą pavojų žmonių sveikatai. Didžioji dalis tokių bylų, susijusios su ES valstybių narių taikomu importo draudimu maisto produktams, kurių sudėtyje yra tam tikrų priedų, pesticidų liekanų, kurie

[23] WTO Panel Report. *EC –Biotech Products,* para 7.49 – 7.73.
[24] Prevston, D. What Role for the Precautionary Principle in WTO Law after x-Apples? *Ecolomics International: Journal of Trade and Environment Studies,* Vol. 2, No. 4, 2005, p. 2-3.

yra uždrausti toje valstybėje narėje, į kurią siekiama importuoti. Valstybė, taikomą draudimą, teisina tokių medžiagų keliamu pavojumi žmonių sveikatai. Tai reiškia, kad valstybės, kurioje gaminami tokie produktai, pasirinktas apsaugos nuo rizikos lygis, skiriasi nuo tos valstybės narės apsaugos lygio, kuri taiko šių prekių importo draudimą. Neretai prieš tokių produktų importuotojus, nacionaliniuose teismuose, pradedamos baudžiamosios bylos, dėl teisės aktų, kuriais uždraudžiamas tam tikrų produktų, jų sudedamųjų dalių importas, pažeidimo. Nacionaliniai teismai, nagrinėdami teisės aktus, kuriais taikomas toks ribojimas, susiduria su laisvo prekių judėjimo reguliavimu, kurį nustato ES. Tai reiškia, kad nacionaliniai teismai, suformulavę prejudicinius klausimus, turi pareigą kreiptis į ESTT, kuris vertina nacionalinių priemonių atitikimą SESV 34 str. Nustačius galimą pažeidimą, Teismas turi įvertinti, ar nacionalinė priemonė yra pateisinama SESV 36 str. numatytomis išimtimis arba Teismo praktikoje suformuluotais pagrįstumo pagrindais. SESV 34 – 35 str. yra svarbūs šiam darbui tiek, kiek jie padeda įvertinti, kaip vystėsi ribojimo pagrįstumo sąlygos, numatytos SESV 36 str. ir ESTT praktikoje.

Siekiant užtikrinti vidaus rinkos sukūrimą, Steigimo Sutartys pateikia negatyviosios ir pozityviosios integracijos nuostatas. Aukščiau išvardinti Sutarties straipsniai apima negatyviąją integraciją. Taikant šia integracijos formą, draudimais yra siekiama panaikinti visas galimas kliūtis vidaus rinkos veikimui. Užtikrinant laisvą prekių judėjimą, SESV 28 – 30 str. draudžia importo ir eksporto muitų taikymą, SESV 34 – 35 str. draudžiami kiekybiniai importo ir eksporto apribojimai ir lygiaverčio poveikio priemonės. Valstybės narės negali riboti prekių, iš kitų valstybių narių, patekimo į nacionalinę rinką, nebent tokį apribojimą jos gali pateisinti pagrindais, numatytais SESV 36 str.[25], kuris įtvirtina išimtį iš bendrosios taisyklės, kuri draudžia kiekybinius importo ir eksporto apribojimus, bei lygiaverčio poveikio priemonių taikymą. Teismo sprendimas *Bauhuis* byloje, kad būtent dėl šios priežasties, kad nuostata pateikia išimtį, kuria galima pateisinti SESV 34-35 str. pažeidimą, ji turi būti interpretuojama siaurai[26]. Tai reiškia, kad ribojimą galima pateisinti tik tiesiogiai Sutarties straipsnyje numatytais pagrindais. *ADBHU* byloje, Teismas įvardijo laisvą prekių judėjimą, kaip vieną iš fundamentalių teisių, kuri yra bendrasis ES teisės principas.[27] Dėl šios priežasties, norint pažeisti šią teisę, valstybė narė turi įrodyti, kad ribojimas yra būtinas, siekiant užtikrinti žmonių sveikatos apsaugą ar kitus, SESV 36 str., numatytus tikslus[28]. Valstybė taip pat turi įrodyti, kad taikomas ribojimas savavališkai nediskriminuoja prekybos, ir nėra užslėptas ribojimas siekiant ekonominės naudos.

[25] Byla C-15/81,*Gaston Schul Douane Expediteur BV v Inspecteuer der Invoerrechten en Accijnzen, Roosendaal.* [1982] ECR 1409, para 33.
[26] Byla C-46/76, *Bauhuis v Netherlands* [1977] ECR 5, para 12.
[27] Byla C-240/83, *Procureur de la Rèpublique v Association de defense des brûleurs d'huiles usagées (ADBHU)*, [1985] ECR 531, para 9.
[28] Byla C-24/00, *Commission of the European Communities v French Republic* [2004] ECR I-1277, para 53.

Visuomenės sveikatos apsauga yra vienas iš pateisinimo pagrindų, numatytų SESV 36 str. *De Peijper* byla, buvo pirmoji, kurioje laisvo prekių judėjimo suvaržymas buvo teisinamas šiuo pagrindu. Teismo sprendimas, kad „tikslas, siekiant žmonių sveikatos ir gyvybės apsaugos yra aukščiausiai iš išvardintų SESV 36 str. Valstybės narės turi teisę nuspręsti, kokį apsaugos lygį jos pasiruošusios užtikrinti“[29]. Tai reiškia, kad valstybės narės taikomos priemonės proporcingumas bus vertinamas, atsižvelgiant į valstybės pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį. Teismas analizuoja, ar priemonė yra būtina, kad būtų užtikrinta aukšta visuomenės sveikatos apsauga. *Commission v Italy* byloje, Italija neįrodė, kad nacionalinė priemonė, draudžianti energetinių gėrimų patekimą į rinką, buvo būtina, siekiant užtikrinti visuomenės sveikatą[30]. Reikalavimas įrodyti priemonės būtinumą reiškia, kad ribojanti priemonė turi būti paremta moksliniu įvertinimu, kurio išvados įrodytų, kad egzistuoja „rimtas pavojus visuomenės sveikatai“[31]. Šią sąvoka, *Monsanto* byloje, Teismas aiškina kaip reiškiančią „didelę riziką, dėl kurios kyla akivaizdi grėsmė žmonių ir gyvūnų sveikatai ar aplinkai. Rizika turi būti nustatoma remiantis naujausia informacija, patikimomis mokslo žiniomis“.[32] Reikalavimas, kad rizika, kuri yra taikomos ribojančios priemonės pagrindas, būtų grindžiama naujausia moksline informacija, reiškia, kad rizika negali būti paremta hipotetiniais spėjimais, bendros grėsmės egzistavimu. Taigi, valstybė narė, pirmiausia nustato apsaugos nuo rizikos lygį, kurį ji siekia užtikrinti. Siekiant šio tikslo, valstybė nustato nacionalinį reguliavimą, tačiau kiekviena ribojanti priemonė turi būti paremta moksliniu įvertinimu. Šis mokslinis įvertinimas turi pateikti įrodymus, kad konkretus produktas kelia pavojų žmonių sveikatai. Tokio produkto patekimas į nacionalinę rinką reikštų, valstybės narės teisės, užtikrinti pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį, pažeidimą. Atliekant mokslinį įvertinimą, kuris būtinas siekiant įrodyti priemonės būtinumą, gali išlikti mokslinis netikrumas, kuris reiškia, kad mokslas negali pateikti išsamių duomenų dėl tikrosios produkto keliamos grėsmės saugomam tikslui. Kaip jau buvo minėta, mokslinis netikrumas yra pagrindinis atsargumo principo elementas. Įvertinus visas naujausias mokslo žinias apie produkto pavojų, tačiau nustačius mokslinį netikrumą, valstybės vis dar gali taikyti ribojimo pagrįstumo sąlygas, siekiant pateisinti prekybos ribojimą. Tačiau tokia, atsargumo principu paremta priemonė, turi tenkinti kitus reikalavimus, kuriuos turi atitikti ribojimas, kuris nėra paremtas atsargumo principo taikymo. Reikalavimai yra, kad priemonė būtų proporcinga, savavališkai nediskriminuojanti, ja nebūtų siekiama ekonominės naudos, nebūtų užslėptas prekybos ribojimas.

Galimas SESV pažeidimas kyla iš skirtingo valstybių narių nacionalinio reguliavimo, siekiant to paties tikslo - žmonių sveikatos ir gyvybės apsaugos. Tai reiškia, kad valstybės gali

[29] Byla C-104/75, *Adriaan de Peijper, Managing Director of Centrafarm BV*, [1976] ECR 613, para 15.
[30] Byla C-420/01, *Commission v Italy* [2003] ECR I-6445, para 36.
[31] Byla C-227/82, *Criminal proceedings against Leendert van Bennekom* [1983] ECR 3883, para 40.
[32] Sujungtos bylos C-58/10 – C-68/10, *Monsanto SAS and others v Ministre de l'Agriculture et de la Pêche* [2011] ECR I-7763, para 76.

siekti tokio paties apsaugos nuo rizikos lygio, tik skirtingomis nacionalinėmis priemonėmis. Teismui, *Cassis de Dijon* byloje, suformulavus abipusio pripažinimo principą, valstybės negali, taikomą ribojančią priemonę, teisinti tuo, kad ji, pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį, užtikrina taikydama skirtingą nacionalinį reguliavimą. Abipusio pripažinimo principas reiškia, kad jei prekės kilmės valstybėje, gamybos procesas vykdomas teisėtai ir laikantis nustatytų teisės aktų, kuriais siekiama visuomenės sveikatos, vartotojų interesų, aplinkos apsaugos ir kt. bendrųjų Sąjungos tikslų, kitos ES valstybės narės negali drausti tokių produktų pateikimą į jų nacionalines rinkas. [33] Valstybė negali importo draudimo teisinti tuo, kad kokybės reikalavimai, techniniai standartai nėra vienodi tarp valstybių narių. Abipusio pripažinimo principo nustatymas, uždraudžia valstybėms vien tik šių skirtumų pagrindu, drausti ar kitaip riboti importą iš kitų valstybių narių. Valstybė narė turi pateikti mokslinio įvertinimo išvadas, kurios pagrįstų, kad skirtumai tarp techninių standartų ar kitų reikalavimų, lemia tai, kad produktas kelia pavojų žmonių sveikatai.

Cassis de Dijon sprendime, Teismas taip pat pateikė ribojimo pagrįstumo sąlygas, kurios yra vadinamos „privalomaisiais reikalavimais“. Kaip jau buvo minėta, ribojimo pagrįstumo sąlygos yra reglamentuotos SESV 36 str. Tačiau Teismas, per savo praktiką, pateikia ir kitus pagrindus, kurie nėra tiesiogiai reglamentuoti Sutartyje, kuriais yra galimas prekių importo, eksporto ar tranzito draudimų arba apribojimų, pateisinimas. *Cassis de Dijon* byloje, Vokietijos nacionaliniai įstatymai nustatė alkoholiniams gėrimams minimalią alkoholio koncentraciją, ir norint Vokietijoje pardavinėti importuojamus iš kitų šalių alkoholinius gėrimus, buvo privaloma gauti leidimą importui (*a priori* autorizavimo procedūra), kurio nacionalinės kompetentingos institucijos nesuteikė ieškovui, siekiančiam importuoti prancūzišką likerį Cassis de Dijon. Leidimas nebuvo išduotas argumentuojant, kad likerio tūrinė alkoholio koncentracija buvo mažesnė, nei reglamentuojama nacionalinėse Vokietijos taisyklėse. Teismas, byloje pažymėjo, kad ES lygmeniu, šiuo klausimu harmonizacijos nebuvo, todėl pačios valstybės narės turi teisę nustatyti reguliavimą, susijusį su alkoholinių gėrimų gamyba, realizacija. Dėl harmonizacijos trūkumo atsirandantys skirtumai, tarp valstybių narių taikomo skirtingo reglamentavimo, gali būti pateisinami tik tiek, kiek tai būtina laikantis privalomų reikalavimų, pirmiausia tokių kaip visuomenės sveikata, vartotojų apsauga ir kt. [34] Tai reiškia, kad prekybos ribojimą galima pateisinti išimtimis, numatytomis Sutartyje, taip pat pagrindais, kurie buvo suformuluoti Teismo. Tolimesnėje savo praktikoje, privalomaisiais reikalavimais buvo pripažinta: aplinkos apsauga[35], darbo sąlygų gerinimas, spaudos įvairovės palaikymas[36], finansinio balanso socialinėje apsaugoje išsaugojimas[37], fundamentalių

[33] Byla C-120/78, *Rewe- Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (Cassis de Dijon)* [1979] ECR-649, para 14.
[34]Byla C-120/78, *Cassis de Dijon, ibid.*, para 8-9.
[35]Byla C-302/86, *Commission v Denmark* [1988] ECR 4607, para 9.
[36]Byla C-368/95, *Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH v Heinrich Bauer Verlag* [1997] ECR I-3689, para 18.

teisių apsauga, nacionalinės/regioninės kultūros apsauga[38]. Galime daryti išvadą, kad šis sąrašas nėra baigtinis. Teismas, per savo praktiką, gali papildyti šias bendrųjų interesų išlygas, kuriomis galima pagrįsti visiems vienodai taikomas taisykles.

Teismas, *Cassis de Dijon* byloje, pateikė kumuliatyvias sąlygas, kurias turi atitikti ribojanti priemonė, siekiant ją pateisinti visuomenės sveikatos, aplinkos apsaugos ir kitais tikslais, kurie pateikiami Sutartyje ir Teismo praktikoje. Pirmiausia, Teismas vertina, ar egzistuoja apribojimai SESV 34 str. prasme. Nustačius ribojimą, įvertinama, ar yra harmonizacija konkrečioje Sąjungos srityje, kurioje yra taikomas šis ribojimas. Taip pat Teismas vertina, ar galima pateisinti nagrinėjamą pažeidimą SESV 36 str. arba privalomaisiais reikalavimais. Taikoma priemonė turi būti proporcinga siekiamam tikslui, kad priemonės taikymas būtų pateisintas ribojimo pagrįstumo sąlygomis.[39] Proporcingumas bus vertinamas atsižvelgiant į pasirinktą apsaugos lygį, kuriu valstybė siekia visuomenės sveikatos, aplinkos apsaugos ar kitų tikslų. SESV 36 str. taip pat pateikia reikalavimą, kad priemonė neturi tapti savavališkai diskriminuojančia ar būti užslėptu tarpvalstybinės prekybos ribojimu. Išvardinti reikalavimai taikomi tiek Sutartyje įtvirtintai išimčiai, tiek privalomiesiems reikalavimams, kuriuos pateikia Teismas.

Autorė daro išvadą, kad valstybės, nesant ES harmonizavimo, turi teisę siekti visuomenės sveikatos apsaugos tikslų savarankiškai, t. y. nustatant nacionalinį reguliavimą, kuriuo pasirenkamas apsaugos nuo rizikos lygis, kurį valstybė sieka užtikrinti. Tačiau tokios nacionalinės priemonės gali apriboti laisvą prekių judėjimą, kurį reglamentuoja ES. Vis dėlto, valstybė tokį ribojimą gali teisinti SESV 36 str. pateikta išimtimi arba ESTT suformuluotais pagrįstumo pagrindais. Teismas vertina, ar konkreti ribojanti priemonė, kuria valstybė siekia vieno iš ribojimo pagrįstumo sąlygose įtvirtinto tikslo, yra būtina ir proporcinga, savavališkai nediskriminuojanti, nėra užslėptas prekybos ribojimas. Norint, kad tokia nacionalinė priemonė būtų pateisinama, valstybė turi pateikti mokslinius įrodymus, kurie patvirtintų valstybės susirūpinimą dėl keliamo pavojaus jos pasirinktam apsaugos nuo rizikos lygiui. Tai reiškia, kad valstybė narė mano, kad importuojanti valstybė neužtikrina šio apsaugos lygio, todėl siekia apsisaugoti, nuo jos manymu, pavojų keliančių prekių. Tačiau skirtumai tarp nacionalinių reglamentavimų ne visada reiškia, kad nėra užtikrina pakankama visuomenės apsauga. Suformulavus abipusio pripažinimo principą, valstybės nebegali ribojančių priemonių pateisinti vien tik argumentais, kad kita valstybė taiko skirtingus techninius standartus, kokybės reikalavimus. Teismas analizuoja, ar tokiu reguliavimu, valstybė užtikrina apsaugos nuo rizikos lygį.

---

[37]Byla C-120/95, *Decker v Caisse de maladie des employés privés* [1998] ECR I-1831, para 39.
[38]Oliver, P., *Oliver On Free Movement On Goods In The European Union.* 5-oji laida. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2010, p. 257. Taip pat Szajkowska, *supra* note 13, p. 216.
[39] Byla C-443/02, *Schreiber* [2004] ECR I- 7275, para 42, 44. Taip pat byla C-120/78, *Cassis de Dijon*, para 8,

1.1.3. Atsargumo principu paremtos aplinkos apsaugos ir maisto teisės raida Europos Sąjungoje

Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, tiesiogiai įvardijanti atsargumo principą, pirmiausia jį reglamentuoja kaip vieną iš principų, kuris yra taikomas siekiant aplinkos politikos tikslų. Komisija, Komunikate dėl atsargumo principo, aiškina, kad praktikoje šis principas yra taikomas plačiau, todėl jis apima ne tik aplinkos apsaugą, bet ir žmonių, gyvūnų, augalų sveikatos apsaugos tikslus. Vertinant plačią atsargumo principo taikymo apimtį, autorė šioje darbo dalyje, pirmiausia analizuos atsargumo principą aplinkos apsaugoje, kurioje kartu su šiuo principu yra taikomi ir prevencinių veiksmų, žalos šaltinio ir kiti principai. Taip pat šioje dalyje, analizuojamas atsargumo principas siekiant žmonių sveikatos ir gyvybės apsaugos. Vertinant atsargumo principo taikymą siekiant žmonių sveikatos apsaugos tikslo, vertinama Europos Sąjungos maisto teisė: jos raida, maisto teisės reforma, kurios metu buvo priimtas Bendrasis maisto teisės reglamentas, kuriame yra pateiktas atsargumo principo apibrėžimas. Būtent dėl šios priežasties, kad maisto teisės šakoje, privalomame teisės akte, yra reglamentuotas principo taikymas, autorė pasirinko analizuoti šią teisės šaką. Bendrasis maisto teisės reglamentas pateikia rizikos analizės schemą, kuri yra taikoma, ES ir valstybėms narėms priimant laisvą prekių judėjimą ribojančias priemones, dėl maisto saugos. Todėl šis reglamentas taip pat bus analizuojamas antrojoje darbo dalyje, kurioje vertinami rizikos analizės modeliai Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje.

SESV 191 str. reglamentuota, kad siekiant Sąjungos aplinkos politikos tikslų, jų įgyvendinimas yra grindžiamas atsargumo principu. Kartu su šiuo principu, SESV reglamentuoja, kad aplinkosaugos tikslų yra siekiama, taikant prevencinių veiksmų principą[40], "teršėjas moka" principą, kuris Teismo aiškinimu, nustato pareigą asmenims, dėl kurių atsirado atliekos, padengti išlaidas, susijusias su atliekų tvarkymu[41]. Kitas principas – integracijos, reiškiantis, kad įgyvendinant Sąjungos politikos kryptis, privaloma atsižvelgti į aplinkos apsaugos reikalavimus[42]. Šį principą, Teismas plačiau aiškino *Greece v Council* byloje, kurioje pabrėžė, kad integracijos principas, nesuteikia institucijoms platesnės kompetencijos veikti aplinkosaugos srityje[43]. Žalos šaltinio principas reiškia, kad aplinkai padaroma žala turi būti pašalinama kuo arčiau jos susidarymo vietos. Teismas, taikydamas šį principą, pateisino valstybės nacionalinį reguliavimą, kuriuo buvo nustatytas atliekų importo draudimas į tam tikrus regionus.[44] Šiais aplinkos apsaugos

[40] Komisija, Komunikate dėl atsargumo principo, neišskyrė prevencinių veiksmų ir atsargumo principo, kaip atskirų ES aplinkos apsaugos principų.
[41] Byla C-1/03, *Criminal proceedings against Paul Van de Walle, Daniel Laurent, Thierry Mersch and Texaco Belgium SA* [2004] ECR I- 7613, para 56-58.
[42] Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, 2012 m. spalio 26 d. 55 tomas [2012] OL C326/01, 11 straipsnis.
[43] Byla C-62/88, *Hellenic Republic v Council of the European Communities* [1990] ECR I- 1527, para 19-20.
[44] Byla C-2/90, *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium* [1992] ECR I-4431, para 34-36.

principais, Europos Sąjungoje yra siekiama suvienodinti valstybių narių nacionalines nuostatas, siekiant, kad būtų įgyvendintas aukštas aplinkos apsaugos lygis, kuris yra vienas iš aplinkos politikos tikslų.

Toliau autorė analizuoja, kaip Sąjungoje yra aiškinama aplinkos politika, ir kas patenka į šią sąvoką. Pirminė Sąjungos teisė nepateikia apibrėžimo, kas yra aplinka. Autorės nuomone, dėl abstrakčios SESV 191 str. formuluotės, ESTT nėra suvaržytas pirminės teisės, interpretuojant ir aiškinant šį Sutarties straipsnį. Autorei vertinant antrinę ES teisę, kuria yra reglamentuojama ES aplinkos apsauga, galime teigti, kad aplinka yra suprantama, kaip apimanti ne tik vandenis, orą, klimatą ir kitą natūralią gamtinę aplinką, tačiau ir žmones ir gyvūniją, materialines vertybes[45]. Tai reiškia, kad žmonių sveikata ir gyvybė, plačiąja prasme, taip pat yra ES aplinkos politikos tikslas. Dėl šios priežasties, pasak autoriaus P. Oliver, ESTT, ne visada jaučia poreikį atskirti aplinkos apsaugos ir žmonių sveikatos ir gyvybės apsaugos tikslus, nes viena priemone galima siekti keleto tikslų[46]. *Bluhme* byloje, Teismas pateikė sprendimą, kuriuo buvo pateisinta Danijos taikyta importą ribojanti priemonė, kuria buvo siekiama išsaugoti tam tikros bičių rūšies populiaciją, vienoje iš Danijai priklausančių salų. ESTT, aplinkos apsaugą, kurios vienas iš elementų yra gyvūnija, laiko visuomenės sveikatos dalimi, todėl šis ribojimas buvo pateisintas SESV 36 str. numatyta išimtimi[47]. Nagrinėjant *PreussenElektra* byla, Teismas, aplinkos apsaugos objektą – šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą į aplinką, įvardijo kaip tiesiogiai įtakojantį žmonių, gyvūnų, augalų sveikatą ir gyvybę[48]. Teismas, šioje byloje, pateisino nacionalinį reglamentavimą, kuriuo buvo numatyta pareiga, elektros tiekimu užsiimantiems ūkio subjektams, supirkti atsinaujinančią elektros energiją, pagaminamą toje šalies teritorijoje, kurioje veikia ūkio subjektai. Teismo sprendimas leidžia daryti išvadą, kad aplinkosauginiais tikslais kartu yra siekiama ir žmonių sveikatos apsaugos. Pastarasis tikslas yra pripažįstamas kaip svarbiausia ribojimo pagrįstumo sąlyga, esanti aukščiau už kitus pateisinimo pagrindus. Todėl galime teigti, kad ribojanti priemonė, kuria siekiama žmonių sveikatos apsaugos tikslo, būtų pripažįstama kaip būtina siekiamam tikslui, įrodžius mažesnį pavojų, nei būtų reikalinga įrodyti, jei priemone būtu siekama aplinkos apsaugos tikslo. Tai reiškia, kad griežtesnis laisvo prekių judėjimo suvaržymas, siekiant žmonių sveikatos apsaugos, bus lengviau pateisinamas, negu tokias pat neigiamas pasekmes sukeliančio ribojimo pagrįstumo įrodymas, siekiant aplinkos apsaugos tikslo.

Kaip jau autorė minėjo, atsargumo principas yra taikomas ne tik aplinkos apsaugos tikslų įgyvendinimui. Autoriaus M. Recuerda nuomone, principas taip pat yra taikomas žmonių sveikatos

[45] Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (1985) OJ L175, 05/07/1985, 3 str.
[46] Oliver, P., *supra* note 38, p. 257. Taip pat Szajkowska, *supra* note 13, p. 175.
[47] Byla C-67/97, *Criminal proceedings against Ditlev Bluhme* [1998] ECR I-8033, para 25.
[48] Byla C-379/98, *PreussenElektra AG v Schhleswag AG, in the presence of Windpark Reußenköge III GmbH and Land Schleswig-Holstein* [2001] ECR I-2099, para 71-75.

apsaugoje, maisto gamybos reglamentavime, tarptautinėje prekyboje, kai siekiama užtikrinti gyvūnų gerovę ir kt. srityse.[49] Toliau autorė analizuoja ES reglamentavimą siekiant užtikrinti maisto saugą, taip pat vertina, kokią įtaką daro atsargumo principo taikymas maisto teisėje. Bendruoju maisto teisės reglamentu (toliau – Maisto reglamentas) buvo įgyvendinta maisto teisės reforma Europos Sąjungoje, kurios metu buvo įsteigta Europos maisto saugos tarnyba (*angl. European Food Safety Authority*, toliau - EFSA), kurios užduotis yra teikti mokslinius įvertinimus ES institucijoms, taip pat valstybėms narėms, jei tai reglamentuota teisės aktuose. Taip pat įsteigta Skubaus įspėjimo apie maisto produktus sistema (*angl. Rapid Alert System on food and feed*, toliau – RASFF sistema[50]). Maisto teisės reglamente yra suformuluotas atsargumo principo apibrėžimas. Tai pirmasis ES teisės aktas, kuriame pateiktas teisinis šio principo apibrėžimas, nes „iki šio teisės akto priėmimo, atsargumo principo taikymas buvo grindžiamas Steigimo Sutartimi, kuri nepateikia išsamesnių principo taikymo praktikoje sąlygų“[51]. Maisto reglamento 7 str. reguliuoja, kada yra leidžiamas atsargumo principo taikymas. Toliau autorė pateikia šiuos reikalavimus.

Pirmasis reikalavimas - prieš priimant ribojančią priemonę, būtų atliktas rizikos įvertinimas, kurio metu analizuojami naujausi moksliniai duomenys dėl potencialaus pavojaus žmonių sveikatai. Tam, kad būtų sankcionuotas atsargumo principo taikymas, rizikos įvertinimas turi nustatyti, kad šios rizikos atžvilgiu, egzistuoja mokslinis netikrumas. Tai reiškia, kad yra nustatoma pavojaus galimybė, tačiau mokslas abejoja dėl konkretaus produkto ir šios rizikos ryšio. Kitas reikalavimas, kad atsargumo principu paremta priemonė, turi būti proporcinga ir apriboti prekybą tik tiek, kad būtų pasiektas Sąjungos pasirinktas aukštas sveikatos apsaugos lygis. Kaip ir nagrinėjant atsargumo principą SPS Susitarime, tokia priemonės gali būti taikoma tik tam tikrą laikotarpį. Subjektui, taikančiam ribojančią priemonę, kyla pareiga atlikti pakartotinius rizikos įvertinimus, siekiant išsklaidyti mokslinį netikrumą. Reglamento konstatuojamoje dalyje nustatyta, kad valstybių narių teisė, įgyvendinti pasirinktą aukštą sveikatos apsaugos lygį, įpareigoja valstybes, apsaugoti visuomenės sveikatą, neatsižvelgiant į produktų realizavimo vietą. Tai reiškia, kad ribojimas turi būti taikomas nediskriminuojančiai, neatsižvelgiant į tai, ar produktai teikiami į nacionalinę, Sąjungos ar tarptautinę rinką.[52] Autorės nuomone, reikalavimas, kuriuo nustatyta, kad neatsižvelgiant į tai, kokioje rinkoje bus realizuojami produktai, reiškia, kad turi būti užtikrintas prekių atitikimas teisės aktams, kuriais yra siekiama aukšto sveikatos apsaugos lygio. Tai yra

[49] Recuerda, M. A. Dangerous Interpretations of the Precautionary Principle and the Foundational Values of the European Union Food Law: Risk Versus Risk. *Journal of Food Law and Policy*, Vol. 4, No. 1, 2008, p. 31.
[50] Rapid Alert System buvo įsteigta Tarybos direktyva 92/59/EEB dėl bendro gaminių saugumo (pakeista Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/95/EB). Reglamentu Nr. 178/2002 Rapid Alert System atnaujinama ir tampa RASFF.
[51] Szajkowska, A., *supra* note 13, p. 173.
[52]Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 178/2002 nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras (Maisto reglamentas), 2002, OJ L31/1, konstatuojamoji dalis (8).

pagrindinė priežastis, kodėl ES gali funkcionuoti abipusio pripažinimo principas. Galime tai palyginti su SPS Susitarimu, kuris reglamentuoja, kad jei valstybė, priimdama SPS priemonę, atsižvelgs į tarptautinius standartus, tokia nacionalinė priemonė yra laikoma atitinkanti SPS ir GATT Susitarimą. Tai reiškia, kad Maisto reglamentu yra siekiama ne tik žmonių sveikatos, vartotojų apsaugos, tačiau ir vidaus rinkos funkcionavimą ribojančių kliūčių šalinimo.

Europos Sąjungos maisto teisės reformos metu, kuri įgyvendinta priimant Maisto reglamentą, taip pat buvo įsteigta Europos maisto saugos tarnybą (EFSA) ir Skubaus įspėjimo apie maisto produktus sistema (RASFF sistema). Maisto saugos tarnyba buvo įsteigta tam, kad ji "prisiimtų nepriklausomo, mokslinio atramos taško vaidmenį, vertinant riziką ir taip padedant užtikrinti sklandų vidaus rinkos veikimą"[53]. Tarnyba, teikia mokslines nuomones, tokiose srityse, kaip maisto papildai, biologinis pavojus, teršalai maisto grandinėje, genetiškai modifikuoti organizmai ir kitose, su maisto sauga susijusiose srityse. EFSA teikia šias mokslines nuomone tais atvejais, kai gauna Komisijos, Parlamento, valstybės narės prašymą arba teisės aktai numato subjektams pareigą, konsultuotis su Tarnyba. EFSA pateikta mokslinė nuomonė yra rizikos įvertinimas, todėl rizikos valdymo etape, kai priimamas konkretus teisės aktas, ES institucija, turi atsižvelgti į pateiktą mokslinį vertinimą, tačiau jis neįpareigoja priimti tokią rizikos valdymo priemonę, kurią mokslinėje išvadoje pasiūlė EFSA, nes jos nuomonė neturi privalomumo subjektams, kuri ji yra teikiama[54]. Valstybėms narėms, Tarnybos nuomonė, taip pat neturi aiškiai išreikšto privalomojo pobūdžio. *BSE* byloje, mėsos importo draudimas, kuris buvo taikomas, nes rizikos įvertinimas pateikė mokslinį netikrumą dėl pavojaus žmonių sveikatai, tęsėsi dvejus metus, po kurių, Komisija atšaukė embargą. Komisijos sprendimas buvo grindžiamas, Mokslinio valdymo komiteto pateiktu, pakartotiniu įvertinimu, kuris parodė, kad mokslinis netikrumas yra išsklaidytas, ir nebėra abejonių dėl produkto saugumo. [55] Prancūzija nevykdė Komisijos sprendimo motyvuodama, kad vadovaujasi nacionalinės maisto saugos tarnybos pateikta rekomendacija, kurioje buvo nustatytas mokslinis netikrumas, todėl Prancūzija, taikydama atsargumo principą, toliau taikė ribojimą[56]. Galime daryti išvadą, kad EFSA mokslinės nuomonės turi tokią pačią reikšmę, kaip ir išorės ekspertai ar nacionalinės kompetentingos institucijos. EFSA mokslinis vertinimas neturi privalomojo pobūdžio, jos nėra hierarchiškai aukščiau už valstybių narių pateiktas mokslines nuomones. Tai reiškia, kad tik Teismas, nagrinėdamas ginčą, sprendžia dėl šių mokslinių nuomonių tinkamumo. Autorė, toliau vertina kitą maisto teisės reformos Europos Sąjungoje elementą – RASFF sistemą.

[53]Maisto reglamentas. konstatuojamoji dalis (34).
[54] Byla C-77/09, *Gowan Comércio Internacional e Serviços Lda v. Ministero della Salute* [2010] ECR I-13533, para 60-61.
[55] Europos maisto saugos tarnyba perėmė šio komiteto funkcijas.
[56]Byla C-1/00, *Commission of the European Communities v. French Republic* [2001] ECR I-9989, para 38, 41.

Bendrasis maisto teisės reglamentas reguliuoja atsargumo principo taikymą, imantis skubių priemonių reaguojant į pavojų. Reglamentu įsteigta Skubaus įspėjimo apie maisto produktus sistema, yra pagrindas, kurio pagalba valstybės narės taiko ribojančias priemones. Šiame tinkle dalyvauja ir keičiasi informacija visos ES valstybės narės, Komisija, kuri taip pat prižiūri šios sistemos sklandų veikimą, taip pat Europos Laisvosios Prekybos Asociacijos narės[57]. RASFF sistemos pagrindinis bruožas, kad valstybėms suteikiama teisė, skubiai reaguoti į galimą pavojų ir imtis apsaugos priemonių. Prieš taikant ribojančią priemonę, valstybėms nėra būtina pateikti išsamų rizikos įvertinimą, kurio atlikimas reikalauja laiko. RASFF veikimo tikslas – kuo skubiau reaguoti į pavojų, todėl išsamaus mokslinio įvertinimo reikalavimas nebūtų suderinamas su pagrindiniu tikslu, kuo skubiau informuoti kitas sistemos nares. Tinklas pradeda veikti, kai dėl maisto saugumo problemų, daugiau nei vienoje valstybėje narėje, iškyla pavojus žmonių sveikatai. Pastebėjusi maisto saugos pažeidimus, valstybė narė informuoja Komisiją, kuri perduoda informaciją dėl galimo pavojaus, kitoms RASFF narėms. Reaguojant į tokius pranešimus, valstybė turi teisę taikyti apsaugos priemones, kuriomis yra ribojamas tokių produktų patekimas į nacionalinę rinką. Maisto reglamentas, tiesiogiai neįtvirtina, kad RASFF veikimas yra pagrįstas atsargumo principu, tačiau nagrinėjant teisminę praktiką, galime rasti Teismo sprendimų, kurie pagrindžia šį teiginį. ESTT sprendimas *Malagutti-Vezinhet* byloje, dėl skubių priemonių taikymo, pateikė sprendimą, kad „kompetentinga institucija, gali būti įpareigota imtis atitinkamų priemonių, siekiant užkirsti kelią, galimam pavojui visuomenės sveikatai, nelaukdama, kol šio pavojaus realumas bus visiškai įrodytas“[58]. Šis Teismo išaiškinimas reiškia, kad valstybės turi teisę veikti RASFF sistemoje, nesant išsamiems moksliniams įrodymams, kurie įrodytų pavojaus egzistavimą ir jo ryšį su konkrečiu produktu.

Autorė daro išvadą, kad Europos Sąjungos aplinkos politikos tikslai yra įgyvendinami, reguliavimą grindžiant SESV 191 str. pateiktais principais, iš kurių plačiausiai taikomas atsargumo principas. Praktikoje, jis taikomas ne tik aplinkosaugoje, tačiau ir žmonių sveikatos apsaugai užtikrinti. Siekiant pateisinti prekybos ribojimą, žmonių sveikatos tikslas yra aukščiau nei aplinkos apsaugos. Dėl šios priežasties, griežtesnis laisvo prekių judėjimo suvaržymas, siekiant visuomenės sveikatos apsaugos tikslo, bus lengviau pateisinamas, negu tokio pat griežtumo (pvz. visiškas importo draudimas) priemonė, kuria siekiama aplinkos apsaugos tikslo. Pastaruoju atveju, pavojaus galimybė turi būti nustatyta didesnė. Vertinant žmogaus sveikatos tikslą, autorė nagrinėjo Bendrąjį maisto teisės reglamentą, kuriuo įsteigiamos Europos maisto saugos tarnyba, taip pat Saugaus

[57] Europos Laisvosios Prekybos Asociacijos (ELPA) narėmis yra Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija, Šveicarija. ES kartu su trijomis ELPA narėmis sukūrė Europos Ekonominę erdvę (Šveicarija nėra EEE nare), kuria yra išplėsta bendroji rinka, apimanti keturias laisves.

[58] Byla T-177/02, *Malagutti-Vezinhet SA v. Europos Bendrijų Komisija* [2004] ECR II-827, para 54. Taip pat Byla T-13/99 *Pfizer Animal Health v. Council*, para 139. Taip pat byla T-392/02, *Solvay Pharmaceuticals v. Tarybą* [2003] ECR II-4555, para 121-122.

įspėjimo apie maisto produktus sistema, kuri paremta atsargumo principo taikymu. Jei pavojus žmonių sveikatai nustatomas daugiau nei vienoje valstybėje, apie tai informavus kitas tinklo nares, jos turi teisę taikyti, laisvą prekių judėjimą ribojančias, apsaugos priemones. Reglamente taip pat pateikiamas atsargumo principo apibrėžimas, reglamentuota, kad pirmiausia, prieš priimant ribojančią priemonę, turi būti atliktas mokslinis rizikos įvertinimas. Atlikus šį rizikos analizės etapą ir nustačius mokslinį netikrumą, dėl pavojaus galimybės, yra išlaikoma teisė taikyti ribojančią priemonę, nors rizikos pavojus ir negali būti visiškai įrodytas. Tokios priemonės taikymui yra keliami reikalavimai. Priemonė turi būti proporcinga pasirinktam apsaugos nuo rizikos lygiui, kurį yra siekiama užtikrinti, taip pat ji turi būti nediskriminuojanti. Laikotarpį, kol yra taikoma atsargumo principo priemonė, subjektas turi pareigą atlikti pakartotinius įvertinimus, rinkti naujausią mokslinę informaciją, kuri padėtų atlikti išsamų rizikos įvertinimą, ir nebūtų nustatytas mokslinis netikrumas. Reglamentas užtikrina, kad Sąjungos valstybės narės siektų bendro tikslo – aukšto žmonių sveikatos apsaugos lygio užtikrinimo. Abipusio pripažinimo principas, leidžia funkcionuoti laisvam prekių judėjimui ir tuo pačiu siekti šio, aukšto žmonių sveikatos lygio, tokiomis priemonėmis, kurios yra tinkamiausios toje valstybėje narėje, jei tik užtikrinamas nustatytas apsaugos nuo rizikos lygis. SPS Susitarime, taip pat yra siekiama tokio pozityvaus harmonizavimo. PPO valstybės narės yra skatinamos, priimamas SPS priemones, grįsti tarptautiniais standartais, nes tada priemonės būtų laikomos atitinkančiomis SPS Susitarimą ir suderinamos su GATT nuostatomis.

1.2. Atsargumo principo taikymo kriterijų lyginimas Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje

2000 m. vasario 2 d., Komisija paskelbė Komunikatą dėl atsargumo principo (toliau - Komunikatas)[59], kurio tikslas yra pateikti aiškesnę Europos Sąjungos poziciją principo atžvilgiu. Pirminėje teisėje įtvirtintas atsargumo principas, nepateikia apibrėžimo ar platesnių paaiškinimų, kaip principas turi būti taikomas praktikoje. Vienas iš Komunikato priėmimo tikslų, yra pateikti daugiau aiškumo dėl principo taikymo ES teisėje, tačiau juo nėra siekiama pateikti konkrečią poziciją. Lyginant Komunikatą su aukščiau analizuotu Maisto reglamentu, matyti, kad pastarasis teisės aktas daug išsamiau reglamentuoja principą, tačiau Komunikato nuostatos atsispindi reglamente. Analizuojant Komunikatą, matyti, kad Komisija, šiame dokumente nepateikė principo apibrėžimo. Komisijos nuomone, atsargumo principo taikymo kriterijų nustatymas yra efektyvesnis

[59] Communication from the Commission on the precautionary principle, *supra* note 4.

būdas aiškinti principą, nei plataus apibrėžimo pateikimas[60]. Toks požiūris yra grindžiamas tuo, kad taikant atsargumo principą praktikoje, jis yra daug platesnis nei numatyta SESV, ir neapsiriboja tik aplinkos apsaugos tikslu. Principas taip pat apima žmonių sveikatos apsaugą, maisto teisę, vartotojų teises. Apibrėžimas, kuris apimtų visas šias sritis, būtų per daug platus, todėl toks apibrėžimas nepateiktų daugiau aiškumo dėl principo taikymo. Taigi, Komisija nustatė atsargumo principo taikymo kriterijus, kurie yra: proporcingumas, nediskriminavimas, priemonių nuoseklumas, naudos ir sąnaudų analizės taikymas, pakartotinė priemonės peržiūra, atsižvelgiant į naujausius mokslinius įvertinimus. Šių kriterijų tikslas yra pateikti gaires dėl principo taikymo, kad tai būtų įrankis, kuriuo siekiama žmonių sveikatos apsaugos, tačiau netaptų užslėptų prekybos ribojimų pateisinimu. Pateikti kriterijai yra skirti ES institucijoms, valstybėms narėms. Teismas, savo praktikoje, taip pat cituoja Komunikatą. ESTT, vertindamas atsargumo principo priemonės teisėtumą, taiko Komunikatą kaip „procedūrinį vadovą“, kuriame pateikiami kriterijai, kuriuos Teismas turi įvertinti spręsdamas, dėl atsargumo principu paremto reguliavimo teisėtumo. Autorė toliau vertina kiekvieną iš pateiktų principų, Komisijos poziciją konkretaus kriterijaus atžvilgiu, taip pat ESTT praktiką ir PPO teisminių institucijų poziciją šių kriterijų taikyme.

Prieš pradedant atsargumo principo kriterijų analizę, būtina įvertinti aplinkybes, kada yra taikomas atsargumo principas. Darbe nagrinėtas Maisto reglamentas, taip pat SPS Susitarimas reglamentuoja, kad atlikus privalomą rizikos įvertinimą, gauti moksliniai duomenys gali pateikti visą reikalingą informaciją dėl produkto saugumo. Tačiau, jei toks mokslinis įvertinimas nėra išsamus, dėl mokslinių duomenų trūkumo ar skirtingų mokslininkų pozicijų, nustatoma, kad egzistuoja mokslinis netikrumas. Mokslinis netikrumas yra pagrindinis atsargumo principo elementas[61]. Jis suprantamas kaip produkto keliamas rizikos dydis, kurio moksliniai įvertinimai negalėjo nustatyti, ir kurį, rizikos valdymo etape, vertina sprendimų priėmėjai. Atsižvelgdami į šį rizikos dydį, taip kitus teisėtus veiksnius, rizikos valdymo etape yra priimama konkreti ribojanti priemonė[62].

Pirmasis kriterijus – priemonė, taikoma remiantis atsargumo principu, turi būti proporcinga pasirinktam apsaugos nuo rizikos lygiui. Ji turi atitikti pasirinktą ir taikomą apsaugos nuo rizikos lygį, taip pat priemonė negali varžyti prekybos labiau, nei yra būtina, šio apsaugos nuo rizikos lygio, įgyvendinimui. Siekiant taikyti šį kriterijų, pirmiausia turi būti identifikuojama, į ką atsižvelgiama, nustatinėjant priemonės proporcingumą. Prieš taikydamos atsargumo principą, ES institucijos, valstybės narės, turi nustatyti pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį. Šis sprendimas yra priimamas politiniame, t. y. rizikos valdymo etape. Tai reiškia, kad nustatant pasirinktą apsaugos nuo rizikos

[60] Communication from the Commission on the precautionary principle, *supra* note 4, para 2.
[61] Generalinio advokato Geelhoed išvada byloje C-434/02, *Arnold André GmbH & Co. KG prieš Landrat des Kreises Herford*, European Court Reports I-11825, para 100.
[62] Byla C-446/08, *Solgar Vitamin's France and Others v Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Emploi and Others* [2010] ECR I-3973, para 70.

lygį, kompleksiškai yra vertinami moksliniai duomenys, socialiniai, ekonominiai, politiniai ir kt. veiksniai. PPO teisinėje sistemoje, SPS Susitarimas reglamentuoja valstybių narių teisę, nustatyti apsaugos nuo rizikos lygį. PPO narei, nustatant aukštesnį apsaugos lygį, nei tas, kuris yra numatytas tarptautiniais standartais, jai kyla pareiga atlikti rizikos įvertinimą, kurio išvadomis būtų pagrįstas aukštesnio apsaugos nuo rizikos lygio nustatymas.[63]

Valstybės, nustatydamos apsaugos nuo rizikos lygį, siekia užtikrinti aukštą žmonių sveikatos apsaugą. Siekiant šio tikslo, valstybės gali siekti apsisaugoti net ir nuo mažiausio pavojaus. Tokiomis aplinkybėmis, valstybės siekiamas tikslas, kad produkto keliama rizika būtų nulinė. Analizuojant Komunikatą, galime teigti, kad Komisija, nulinės rizikos įrodymo reikalavimą laiko neproporcingu, nes pasak jos, tik labai retais atvejais moksliniai įrodymai gali pateikti išvadą, kad produkto keliamas pavojus yra nulinis. Vis dėlto, tame pačiame Komunikate, Komisija pripažįsta, kad esant išskirtinėms aplinkybėms, nulinės rizikos įrodymo reikalavimas, gali būti „vienintelis galimas atsakas į riziką“[64]. Tai reiškia, kad esant nustatytoms išskirtinėms aplinkybėms, kurių Komisija plačiau nepaaiškina, nulinės rizikos reikalavimas bus pripažintas proporcinga priemone. Autorės nuomone, Europos Sąjungoje nustatomi „pozityvūs sąrašai“ galėtų būti nulinės rizikos pavyzdys. REACH reglamente yra pateikiamas „pozityvus sąrašas“ medžiagų, kurioms, taikant išankstinio autorizavimo schemą, yra suteiktas leidimas. Šio leidimo suteikimas reiškia, kad medžiaga yra laikoma saugia ir nekeliančia pavojaus žmonių sveikatai ir aplinkai, dėl šios priežasties, tokia medžiaga gali patekti į rinką[65]. Valstybė narė negali riboti tokios, autorizuotos medžiagos, patekimą į jos rinką, remiantis atsargumo principu, nes Europos Sąjungos lygmeniu, tokia medžiaga, atlikus visus reikalingus mokslinius įvertinimus, pripažįstama saugia ir nekeliančia pavojaus žmonių sveikatai. Valstybė turi pateikti naujus įrodymus, kurie verstų suabejoti turimais moksliniais įvertinimais.

PPO Apeliacinio komiteto pozicija, kad valstybės narės turi teisę nustatyti nulinės apsaugos nuo rizikos lygį, jeigu pateiki išsamūs moksliniai įrodymai pagrindžia, tokį nulinės rizikos nustatymo reikalingumą[66]. Tai reiškia, kad SPS 5 str. 7 d. taikymas neatleidžia valstybės nuo pareigos atlikti mokslinį įvertinimą. GATT, SPS Susitarimai tiesiogiai nenurodo proporcingumo principo, tačiau galime rasti panašumą su, PPO kolegijų ir Apeliacinio komiteto, taikomu būtinumo testu. Taikant būtinumo (reikalingumo) testą, yra vertinama ar priemonė yra būtina, siekiant

[63] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 172.
[64] Communication from the Commission on the precautionary principle, *supra* note 4, para 6.3.1.
[65] REACH reglamentas. konstatuojamoji dalis (69).
[66] WTO Appellate Body Report. *Australia – Measures Affecting Importation of Salmon (Australia – Salmon)*, adopted 6 November 1998, WT/DS18/AB/R, para 125. Taip pat WTO Appellate Body Report, *EC – Hormones*, para 172.

nustatyto žmonių sveikatos apsaugos lygio, analizuojama, ar nėra prekybą mažiau ribojančių, alternatyvių būdų, kuriais galima pasiekti norimo tikslo[67].

Kitas kriterijus - naudos ir sąnaudų analizė, kuri pagrįsta veikimo ir neveikimo, tomis pačiomis aplinkybės, lyginimu. Turi būti įvertinami ir ekonominiai skaičiavimai, tačiau siekiant ekonominės naudos, negali nukentėti visuomenė, gyvūnai ir augalai, kt. saugomos vertybės[68]. Teismas, *Pfizer* byloje, dėl antibiotikų naudojimo gyvulininkystėje, atliko šių medžiagų naudos ir sąnaudų analizę. Įvertinęs išvadas, Teismas priėmė sprendimą, kad nėra neišvengiamai būtinas šių medžiagų naudojimas. Rinkoje yra alternatyvių medžiagų, kurių veikimas yra identiškas toms, kurios vertinamoms byloje. Naudos ir sąnaudų analizė parodė, kad nauda, kuri yra gaunama naudojant antibiotikus, nėra didesnė, kad galėtų nusverti riziką, su kuria susiduria visuomenė, vartodama antibiotikais paveiktą mėsą. Teismas, padidėjusias ekonomines išlaidas gamintojams ir vartotojams, vertina kaip priimtiną pasekmę, kuri yra pateisinama[69].

Komisijos suformuluotas kitas kriterijus numato, kad priemonė neturi būti diskriminuojanti. Tapačios situacijos negali būti vertinamos skirtingai ir atvirkščiai. Komunikatas tik nurodo šį kriterijų ir jo plačiai neaiškina, tačiau galime pabrėžti, kad teisminės institucijos taiko nediskriminavimo testą[70]. Atsargumo principas neturi būti taikomas prekėms, remiantis vien tik jų kilmės vieta. Valstybių narių pareiga, taikyti SPS priemones nediskriminuojančiai, yra reglamentuota SPS Susitarimo 2 str. 3 d. ir 5 str. 5 d., kurie yra kildinami iš GATT XX str., kuris draudžia nepateisinamą diskriminaciją.

Komisijos pateiktas dar vienas kriterijus, kad taikomos priemonės turi būti nuoseklios. Tai reiškia, kad valstybės, pirmiausia yra skatinamos priimti priemones, remiantis tarptautiniais standartais, atsižvelgiant į kitų valstybių praktika panašiose situacijose. Pasirenkant, kokios srities „geroji praktika“ turėtų būti taikoma, Komisija pirmiausia siūlo vertinti tas sritis, kuriose moksliniai įrodymai pateikia kuo išsamesnes rizikos įvertinimo išvadas.[71] Vertinant šį kriterijų, galime įžvelgti panašumą su *EC-Hormones* byla, kurioje Sąjunga, taikomą ribojančią priemonę, grindė mažumos mokslininkų nuomone, kuri pateikė išvadą, kad pavojus žmonių sveikatai yra. Tai reiškia, kad kitos PPO valstybės narės, kurios netaikė ribojimo, veikė nuosekliai, priimdamos sprendimus atsižvelgė tiek į mokslinius įvertinimus, tiek į kitų valstybių praktiką.

Kitas kriterijus nurodo, kad subjektas, kuris taiko atsargumo principu paremtą priemonę, turi pareigą atlikti pakartotinius mokslinių duomenų įvertinimus, kai tik atsiranda nauji duomenys. Tai reiškia, kad subjektas turi įvykdyti reikalavimą užbaigti mokslinį įvertinimą, kuris pateiktų

[67] WTO Appellate Body Report. *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products (EC – Asbestos)*, adopted 12 March 2001, WT/DS135/AB/R, para 171-172.
[68] Byla T-177/02, *Malagutti-Vezinhet SA v Commission of the European Communities*, para 54.
[69] Byla T-13/99, *Pfizer Animal Health SA v. Council*, para 459.
[70] Autorė, nediskriminavimo principo taikymą vertina 1. 2. ir 1. 3. dalyse.
[71] Communication on the precautionary principle, para 6.3.2. – 6.3.3.

išvadą dėl produkto pavojaus. Nustačius, kad mokslinis netikrumas išnyksta, ribojanti priemonė turi būti panaikinama[72]. Teismas, *Staebelow* byloje, pasisakė, kad pakartotiniai moksliniai įvertinimai keičia sampratą apie produkto pavojų, tai reiškia, kad taikoma priemonė turi būti koreguojama atsižvelgiant į naujai atliktus mokslinius įvertinimus.[73] SPS susitarimo pagrindu taikoma SPS priemonė taip pat turi būti peržiūrima, atliekant pakartotinus mokslinius įvertinimus[74].

Komisija, Komunikate dėl atsargumo principo, pateikia paaiškinimą dėl įrodinėjimo naštos, kuri, taikant atsargumo principą, yra perkeliama subjektui, kuris siekia pateikti į rinką, galimai nesaugų produktą. Subjektai, kurie to siekia, dažniausiai yra verslo atstovai, kurių interesas yra pelno siekimas. Dėl šios priežasties, pasak Komisijos, verslas turi ekonomiškai prisidėti prie mokslinių įvertinimo atlikimo, finansuoti mokslinius tyrimus. Perkėlus įrodinėjimo naštą šiems subjektams, jie privalo paneigti prezumpciją dėl produktų keliamo pavojaus. Toks įrodinėjo naštos perkėlimas yra teisėtas tik tais atvejais, kai teisės aktas reglamentuoja, kad produktams yra taikoma išankstinio autorizavimo schema. Tai reiškia, kad tik gavus leidimą, kuris patvirtina dėl produkto saugumo patvirtinimo, produktas ar jo sudedamoji dalis gali būti pateikiami į rinką.[75] Teismas, *Acino* byloje, pateikė sprendimą, kad esant nustatytai išankstiniai medicininių produktų leidimų suteikimo schemai, siekiantis gauti leidimą subjektas turi pateikti reikalingus mokslinius įrodymus, kurie patvirtintų produkto saugumą. Komisija, naudodamasi jai suteikta kompetencija, vertina pateiktus mokslinius įrodymus ir jų atitikimą teisės aktui, kuriuo yra reglamentuotas išankstinis leidimų suteikimo reikalavimas.[76] Trečiojoje darbo dalyje, autorė analizuoja, kokią teisminę peržiūra, tokiems Komisijos sprendimams, taiko ESTT.

Įvertinus Komisijos priimtą Komunikatą dėl atsargumo principo, galime daryti išvadą, kad buvo siekiama pateikti gaires, bendrus kriterijus, kaip taikyti atsargumo principą, kokie reikalavimai keliami ribojančiai priemonei, kuri priimta remiantis šiuo principu. Autorė, analizuodama kriterijus, daro išvadą, kad Komisija nepateikė reikšmingų gairių, rekomendacijų, dėl principo taikymo. Kriterijai, kurie pateikiami Komunikate, yra plačiai taikomi Teismo, todėl Komisija neinterpretavo nediskriminavimo, proporcingumo principų. Tiesa, dėl pastarojo principo, Komisija pabrėžė, kad priemonės proporcingumas yra vertinamas pagal pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį, kurį valstybės, pirmiausia turi pagrįsti moksliniais įrodymais. Kiti principai suformuluoti atsižvelgiant į SPS Susitarimą, kurio svarbą tiesiogiai įvardijo Komisija. SPS Susitarimo 5 str. 7 d. reglamentuoja valstybių narių pareigą atlikti pakartotinį įvertinimą, atsiradus

[72] Communication from the Commission on the precautionary principle, para 6.3.5.
[73] Byla C-504/04, *Agrarproduktion Staebelow GmbH v. Landrat des Landkreises Bad Doberan* [2006] ECR I-00679, para 40.
[74] SPS Susitarimas. 5.7 str.
[75] Communication from the Commission on the precautionary principle, para 6.4.
[76] Byla C-269/13 P, *Acino AG v European Commission* [2014] OL C 215, 2013 7 27, sprendimas dar nepaskelbtas, para 81.

naujai informacijai dėl nustatytos rizikos. Šiuo reikalavimu yra siekiama, kad ribojanti priemonė būtų koreguojama atsižvelgiant į kintantį rizikos supratimą. Komisija daug dėmesio skiria įrodinėjimo naštai, kuri, esant tam tikroms aplinkybėms, yra perkeliama subjektui, kuris nori pateikti produktą į rinką. Tai reiškia, kad suinteresuota šalis, mokslinių įrodymų pagalba, turi paneigti prezumpciją dėl produkto keliamo pavojaus. Pasak Komisijos, įrodinėjimo našta yra perkeliama, kai teisės aktai, kurie reglamentuoja konkrečių produktų, jų sudedamųjų dalių išleidimą į rinką, nustato *a priori* leidimų išdavimo tvarką. Ši, išankstinio autorizavimo schema, reiškia, kad tik gavus atitinkamą leidimą, kuris patvirtina produkto saugumą, jis gali būti teisėtai pateikiamas į rinką.

2. EUROPOS SĄJUNGOS IR PASAULIO PREKYBOS ORGANIZACIJOS TEISINIŲ SISTEMŲ LYGINIMAS

Siekiant įvertinti, kaip Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje yra atliekamas mokslu paremtų priemonių priėmimas, taikymas ir tokių priemonių teisminė peržiūra, yra reikalinga išsamiau išanalizuoti teisinį reguliavimą, kuris reglamentuoja rizikos analizės etapus. Rizikos įvertinimas, rizikos valdymas ir informavimas, yra tie etapai, kurie sudaro pilną rizikos analizę. Šioje darbo dalyje yra analizuojamas ES ir PPO rizikos analizės reglamentavimas. Skirtingas rizikos valdymo etapo aiškinimas įtakoja skirtingą atsargumo principo ir kitų veiksnių, kurie kartu su moksliniu įvertinimu yra proceso, kuriame priimamas sprendimas dėl prekybą ribojančios priemonės priėmimo, dalis. PPO taikomos pozityviosios integracijos specifiškumas lemia tai, kad taikant SPS Susitarimą, didelę reikšmę turi tarptautinės organizacijos, kurios nėra PPO institucinės sistemos dalis. Siekiama įvertinti, kaip tarptautinės organizacijos, nurodytos SPS Susitarime, įgyja „*quasi* – teisėkūros“ galių.

2.1 Rizikos analizės schema pozityviojoje ir negatyviojoje integracijoje

Rizikos analizės etapai, autorės analizuoti 1.2 dalyje, kurioje buvo vertinami kriterijai, kuriuos suformulavo Komisija, taikant atsargumo principą. Šioje darbo dalyje, yra vertinamas tarptautinių organizacijų, nurodytų SPS Susitarime, priimamų standartų, gairių ir rekomendacijų taikymas. Viena iš užduočių, kurių yra siekiama šiais tarptautiniais standartais - harmonizuoti PPO valstybių narių priimamas SPS priemones. Šiam tikslui pasiekti yra naudojami šių tarptautinių organizacijų standartai, gairės ir rekomendacijos: Codex Alimentarius, Tarptautinis epizootijos biuras, Tarptautinė augalų apsaugos konvencija[77]. Galime daryti išvadą, kad tam, kad priimti SPS priemonę, Susitarimas rekomenduoja taikyti ne PPO institucinės sistemos subjekto priimamus standartus. Būtent šiai aplinkybei ir skiriama daugiausia dėmesio, nes autorės nuomone, tai stipriai veikia tai, kaip PPO teisminės institucijos, vertindamos SPS priemonę, leidžia nukrypti nuo pagrindinio reikalavimo – ribojančią priemonę grįsti moksliniais įrodymais.

Šios tarptautinės organizacijos per pozityviąją integraciją veikia PPO sistemą. Prieš analizuojant, kaip Codex ir kt. organizacijos prisideda prie harmonizacijos, autorė trumpai apžvelgs pozityviąją ir negatyviąją integraciją ES ir PPO. Vertindami Sąjungos integracijos formą, galime teigti, kad vystymosi pradžioje, buvo pastebimas didesnis negatyviosios integracijos nuostatų, susijusių su draudimais taikyti tam tikras prekybą ribojančias priemones, taikymu. Negatyvioji

[77] Darbe yra vertinamos SPS priemonės, skirtos žmonių sveikatos apsaugai. Dėl šios priežasties, iš minėtų tarptautinių organizacijų, bus analizuojama tik Codex Alimentarius, kuri priima standartus dėl maisto saugumo.

integracija Sąjungoje, analizuota šio darbo 1.1.2 dalyje, vertinant draudimus, nustatytus SESV 34 – 35 str. Taikant negatyviosios integracijos priemones, kartu yra plėtojama ir pozityvioji integracija. Sąjungoje, taikant SESV 115 str., yra leidžiami teisės aktai dėl „valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, turinčių tiesioginę įtaką vidaus rinkos sukūrimui ar veikimui, suderinimo“ [78]. Negatyvioji integracija, Pasaulio Prekybos Organizacijoje, yra įgyvendinama taikant nediskriminavimo principą, kuris apima didžiausio palankumo ir nacionalinį rėžimą. GATT I str., reglamentuoja didžiausio palankumo rėžimą, reiškiantį, kad tokioms pačioms prekėms, nepriklausomai nuo jų kilmės valstybės, turi būti taikomas vienodas reguliavimas. GATT III str. nustato nacionalinį rėžimą, kuris reiškia, kad importuojamos prekės negali būti diskriminuojamos nacionalinių prekių atžvilgiu. Taip pat GATT XI str., draudžiantis kiekybinius apribojimus importuojamoms ar eksportuojamoms prekėms (išskyrus muitus, mokesčius, kt. apmokestinimus).[79] Vertinant pozityviąją harmonizaciją PPO, būtina pabrėžti, kad valstybės narės nesuteikė reguliavimo galių pačiai PPO. GATT ir SPS Susitarimuose, nėra nustatyta normų, kuriomis būtų galima taikyti pozityviąją harmonizaciją.

Vis dėlto, analizuojant SPS Susitarimą, galime įžvelgti, kad jame įvardijamos tarptautinės organizacijos, galėtų būti pozityviosios integracijos šaltiniu. Tokią prielaidą galime daryti, interpretuodami SPS Susitarimo 3 str., kuriame nustatyta, kad jei valstybė narė, priimamą nacionalinę SPS priemonę grindžia tarptautiniais standartais, ji laikoma būtina žmonių sveikatos apsaugai užtikrinti. Taigi, tokia priemonė „manoma, derinasi su atitinkamomis šios Sutarties (SPS Susitarimo – *aut. pastaba*) ir GATT 1994 nuostatomis“[80]. Apeliacinis komitetas, *EC – Hormones* byloje, išskyrė šiuos tarptautinius standartus, kaip SPS priemonių harmonizavimo įrankį. Tuo pačiu, Apeliacinis komitetas pabrėžė, kad reikia nepamiršti, kad šie standartai neturi privalomumo valstybių narių atžvilgiu.[81]

Teisės mokslininkas Alberto Alemanno, šį preziumuojamą suderinamumą įvardija kaip, „*quasi* – teisėkūros galių suteikimą“[82] išvardintų tarptautinių organizacijų standartams. Autorei analizuojant šią A. Alemanno mintį, būtina įvertinti tai, kad pati PPO neįtakoja šių standartų priėmimo, nes SPS Susitarime numatytos tarptautinės organizacijos nėra PPO institucinės sistemos dalis. SPS Susitarimo 3 str. 4 d. nurodo, kad valstybės narės turi kiek įmanoma labiau įsitraukti į tarptautinių organizacijų veiklą, nustatant, peržiūrint standartus, nes tokiu būdu jos dalyvauja ir harmonizacijos procese. Valstybės tiesiogiai dalyvauja priimdamos standartus, kuriais remiantis, vėliau gali teisinti prekybą ribojančių priemonių taikymą. PPO ginčo metu, valstybės narės negali

[78]Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, 115 str.
[79] GATT Susitarimas.
[80] SPS Susitarimas. 3 str. 2 d.
[81] WTO Appellate Body Report, *EC – Hormones,* para 165.
[82] Alemanno, A. Trade in Food: Regulatory and Judicial Approaches in the EC and the WTO. *London: Cameron May,* 2007, p. 380.

kvestionuoti priemonės, kuri atitinka tarptautinius standartus, teigiant, kad egzistuoja prekybą mažiau ribojančių priemonių, kuriomis galima pasiekti pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį, užtikrinant žmonių sveikatos apsaugą. Tokia priemonė yra laikoma būtina, siekiant apsaugoti žmonių gyvybę ar sveikatą, taigi, atitinkanti SPS Susitarimą[83]. Galime daryti prielaidą, kad jei valstybės narės priemones grįstų SPS Susitarimo pripažintais tarptautinių organizacijų standartais, valstybių nacionalinis reguliavimas įgytų tam tikrą imunitetą prieš PPO teisminių institucijų taikomą teisminę peržiūrą.[84] Žinoma, bus nustatinėjamas racionalus ryšys, tarp priemonės ir tarptautinio standarto, kuris yra atlikto rizikos įvertinimo išvada. Vis dėlto, autorės nuomone, kolegija tokiu atveju, išsamiai neanalizuos pačio rizikos įvertinimo atlikimo, metodologijos, nes tarptautinis standartas, kuris laikomas atitinkančiu Susitarimą, yra rizikos įvertinimo išvada.[85] Autorės nuomone, tai yra svarbus elementas, nes nagrinėjanti pagrindines PPO bylas, galime daryti išvadą, kad pateisinti taikomą SPS priemonę, valstybėms yra sudėtinga būtent dėl to, kad PPO kolegijos ir Apeliacinis komitetas, nustatinėdami racionalų ryšį tarp priemonės ir mokslinio įvertinimo, išsamiai ir nuodugniai vertina patį rizikos įvertinimo procesą.

Teisės mokslininkams vertinant šį PPO siekį globaliai harmonizuoti valstybių narių požiūrį ir taikomą politiką rizikos atžvilgiu, jų pozicijos nėra vienodos. Autoriaus A. Arcuri nuomone, tai, kad valstybės narės skirtingai vertina riziką su kuria jos susiduria, yra aiškinama kaip valstybės narės ir jos piliečių pasirinktas rizikos lygis, kuris yra priimtinas. Mokslininkas A. Arcuri, dėl šios priežasties, skeptiškai vertina šį harmonizacijos veikimą, nes harmonizacija reikštų vienodos rizikos prisiėmimą visoms valstybėms narėms[86]. Darbo autorė nenorėtų visiškai pritarti tokiai nuomonei, nes tarptautiniai standartai nėra privalomi valstybėms narėms, jos išlaiko teisę nustatyti aukštesnį apsaugos nuo rizikos lygį, nei numato tarptautiniai standartai. Jei tik moksliniais įvertinimais yra įrodoma aukštesnio apsaugos nuo rizikos lygio būtinybė.[87] Autorius C. Downes pateikia genetiškai modifikuotų produktų pavyzdį, kaip galimą rizikos šaltinį. JAV ir Europos vartotojai visiškai skirtingai vertina riziką, kurią gali sukelti tokie produktai[88]. Darbo autorės nuomone, skirtingą GMO produktų reguliavimą lemia kiti teisėti faktoriai, t. y. visuomenės susirūpinimas, kultūriniai, etiniai veiksniai. Taigi, harmonizacijos procesas nėra kliūtis kitokiam požiūriui į riziką .

Apibendrinant pozityviosios integracijos išraišką PPO, galime teigti, kad SPS Susitarimu, pateikiant nuorodą į kitas tarptautines organizacijas (*angl. outsourcing*), valstybės narės yra skatinamos taikyti kuo panašesnes priemones, siekiant apsisaugoti nuo tos pačios rizikos. Šios

[83] SPS Susitarimo 3 str. 2 d. reglamentuoja, kad priemonė, kuri atitinka SPS Susitarimą, yra laikoma atitinkančia ir GATT nuostatas.
[84] Arcuri, A. Law and Economics of the SPS Agreement: A critical perspective. *Rotterdam Institute of Law and Economics (RILE): Working Paper Series*, 2012, p. 6.
[85] Autorė, trečiojoje darbo dalyje, analizuoja ES ir PPO teisminių institucijų taikomus teisminės kontrolės standartus.
[86] Arcuri, A. *supra* note 84, p. 8.
[87] SPS Susitarimas. 3 str. 3 d.
[88] Downes, C. *supra* note 9, p. 16.

tarptautinės organizacijos, per joms deleguotą funkciją, yra įtraukiamos į PPO teisinę sistemą, nes valstybei veikiant pagal SPS Susitarimą, ji laikosi kitos tarptautinės organizacijos normų. Tarptautinės organizacijos yra harmonizacijos Pasaulio Prekybos Organizacijoje įrankis. Tačiau autorė kelia klausimą, ar tai negali įtakoti PPO teisės fragmentacijos. Įvertinant tai, kad PPO teisminės institucijos, analizuodamos rizikos analizės schemą, kurią taiko valstybės, išsamiausiai analizuoja būtent rizikos įvertinimą, tačiau šis etapas nebuvo atliktas valstybės narės, kuri taiko priemonę. Kolegijos ir Apeliacinis komitetas neturi kompetencijos vertinti kitos tarptautinės organizacijos atlikto rizikos įvertinimo ir pripažinti jį netinkamu. Valstybės narės taip pat negali kvestionuoti taikomos SPS priemonės, jei ji atitinka tarptautinį standartą. Dėl šios priežasties, tarptautinis standartas kitoms valstybėms narėms įgyja „privalomo“ standarto galią.

2.2 Rizikos analizės modelių vertinimas

Šioje darbo dalyje, autorė vertina rizikos analizės etapų reglamentavimo, Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje, skirtumus. Komisija, Komunikate dėl atsargumo principo, Bendrasis maisto teisės reglamentas, išskiria tris rizikos analizės etapus: rizikos įvertinimą, rizikos valdymą ir informavimą apie riziką. Pasaulinė sveikatos organizacija ir Tarptautinė maisto ir žemės ūkio organizacija, kurios įsteigė Codex Alimentarius, rizikos analizę apibūdina taip pat, kaip ir Komunikatas, t. y. išskiriant visus tris etapus[89]. SPS Susitarimas tiesiogiai neįvardija, kad yra ne tik rizikos įvertinimo etapas, tačiau ir rizikos valdymas. PPO Apeliacinis komitetas, *EC – Hormones* byloje, aiškindamas SPS Susitarimą, vertino tik patį tekstą, ir taip atmetė kolegijos bandymus nubrėžti ribą tarp šių dviejų rizikos analizės etapų. PPO Apeliacinis komitetas pateikė išvadą, kad Susitarimas nepateikia sąvokos „rizikos valdymas“, todėl jis neturi kompetencijos aiškinti rizikos valdymo etapo.[90] Analizuojant rizikos analizės modelius, skirtumai tarp jų identifikuojami būtent tada, kai yra vertinamas rizikos valdymo etapas. Dėl šios priežasties, darbo autorė, nagrinėdama skirtumus tarp rizikos analizės modelių, koncentruojasi į rizikos valdymo reglamentavimą Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje.

Europos Sąjungoje taikomas rizikos analizės modelis remiasi prielaida, kad mokslinio įvertinimo metu gauti duomenys yra pateikiami rizikos valdytojams, t. y. teisės kūrėjams, kurie vertindami mokslinius duomenis ir kitus teisėtus veiksnius, priima teisės aktus. Tai reiškia, kad mokslinis įvertinimas yra tik vienas iš kompleksinio vertinimo elementų, į kuriuos turi atsižvelgti

[89] Report of the Joint FAO/WHO Expert Consultation. *Application of Risk Analysis to Food Standards Issues*. Geneva, Switzerland, 13-17 March 1995. Geneva: WHO, 1995 p. 6. Codex Alimentarius Komisija taip pat pateikia visus tris rizikos analizės etapus.
[90] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 181.

sprendimų priėmėjai. Teismas, nagrinėdamas *Pfizer* bylą, patvirtino, kad politikai nėra mokslininkai, todėl rizikos valdymo etape, vertindami riziką ir veikimą rizikos aplinkybėmis, politikai atsižvelgia į socialinius, ekonominius ir kitus tikslus.[91] Lyginant šį modelį su SPS Susitarime reglamentuota rizikos analizės schema, galime teigti, kad SPS Susitarimas nepateikia išsamaus rizikos analizės modelio. SPS Susitarimo A priedas reguliuoja rizikos įvertinimą, jame yra pateikiamas apibrėžimas, kuris apibūdina šį etapą kaip „galimo neigiamo poveikio žmonių ar gyvūnų sveikatai, atsirandančio dėl priedų, teršalų, toksinų ar ligos sukėlėjų maiste, gėrimuose ir pašaruose, įvertinimas“[92]. Likusių rizikos analizės etapų apibrėžimų SPS Susitarimas nepateikia, taigi, nėra išskiriamas ir rizikos valdymo etapas. Dėl šios priežasties, PPO Apeliacinis komitetas atmetė kolegijos išvadą, kurioje bus išskirtas rizikos valdymo etapas. Autorės nuomone, PPO Apeliacinis komitetas taip pasielgė todėl, nes SPS priemonės teisminė peržiūra, pagrinde remiasi tik „racionalaus ryšio“, tarp valstybės taikomos priemonės ir atlikto rizikos įvertinimo, nustatymu. Rizikos valdymo etapo įtraukimas reikštų, kad sprendimų priėmėjai, kurie veikia politiniame lygyje, įvertina ir kitas aplinkybes, kurios gali pakeisti galutinę priemonę, ir taip ją atitolinti nuo pasiūlymų, kurie pateikti mokslininkų.

Nagrinėjant PPO teisminę praktiką, galima daryti išvadą, kad buvo bandoma pateikti daugiau aiškumo dėl kitų rizikos analizės etapų. *EC – Hormones* byloje, kolegija nustatė, kad valstybės narės turi kompetenciją pačios pasirinkti apsaugos nuo rizikos lygį. Valstybės, priimdamos politinį sprendimą dėl veiksmų, esant nustatytam pavojui, vertina ne tik mokslinius įrodymus, bet ir socialines, politines, etines aplinkybes[93]. Tai reiškia, kad kolegija pripažįsta, kad SPS priemonės priėmimui, nepakanka tik mokslinio įvertinimo išvadų, arba bent yra pripažįstama, kad SPS priemonės priėmimui, svarbu yra ne vien tik mokslas. Šis kolegijos pateiktas SPS Susitarimo normų aiškinimas, autorės nuomone, turi daug panašumu su aukščiau aptartu ESTT sprendimu *Pfizer* byloje, pripažįstant, kad politikai negali priimti sprendimo vadovaudamiesi vien tik mokslo išvadomis. Vis dėlto, toliau *EC – Hormones* bylą nagrinėjant Apeliaciniam komitetui, jis panaikino kolegijos išvadą, dėl rizikos valdymo etapo išskyrimo. Apeliacinio komiteto argumentas, kad SPS Susitarime nėra numatyta sąvoka „rizikos valdymas“, todėl kolegija neturėjo kompetencijos aiškinti to, ko tiesiogiai nereglamentuoja Susitarimas[94]. Autorė, analizuodama PPO Apeliacinio komiteto argumentaciją, bei patį SPS Susitarimą, daro prielaidą, kad kai kurios Susitarimo normos yra skirtos ir rizikos valdymo etapui. Toliau pateikiamos SPS normos, kurios, autorės nuomone, įrodo, kad SPS Susitarimas reglamentuoja ne tik rizikos įvertinimo etapą, tačiau ir rizikos valdymą. Vis dėlto, PPO teisminėje peržiūroje, yra nustatinėjamas racionalus ryšys tarp SPS priemonės ir rizikos įvertinimo, o tai reiškia, kad nors ir identifikavus, kad kai kurios

[91] Byla T-13/99, *Pfizer Animal Health SA v. Council*, para 201.
[92] SPS Susitarimas. A priedo, 4 p.
[93] WTO Panel Report. *European Communities — Measures Concerning Meat and Meat Products (EC – Hormones)*, adopted 18 August 1997, WT/DS48/R/CAN, para 8.98, 8.163.
[94] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 181.

Susitarimo normos gali būti taikomos rizikos valdymo etapui, tai nereiškia, kad bus pradėtas taikyti kitoks teisminės peržiūros būdas.

Susitarimo 5 str. 6 d. reglamentuoja, kad priimant ir taikant SPS priemonę, valstybės turi užtikrinti, kad rinka nebūtų ribojama daugiau, nei yra būtina pasiekti nustatytam apsaugos nuo rizikos lygiui.[95] Tai reiškia, kad rizikos valdymo etape, valstybė pirmiausia turi nustatyti apsaugos nuo rizikos lygį, kurį ji pasirenka užtikrinti, tada priimamas politinis sprendimas, dėl konkrečių valstybės veiksmų, iškilusios rizikos atžvilgiu. Priimant sprendimus, dėl konkrečių priemonių, taikomas reikalavimas dėl mažiausiai rinką ribojančios priemonės priėmimo. Šį sprendimą priima valstybė narė, po to, kai mokslininkai pateikia išvadą dėl produkto keliamos rizikos. Abu šie veiksmai, numatyti SPS Susitarime, yra įgyvendinami rizikos valdymo etape, nors tiesiogiai Susitarimas ir nepateikia šios sąvokos. Atsižvelgiant į pasirinktą apsaugos lygį, PPO teisminės institucijos analizuoja, ar valstybės priemonė yra būtina, kad būtų užtikrintas apsaugos nuo rizikos lygis. *Australia – Salmon* byloje, Apeliacinis komitetas aiškiai nurodė, kad nei jis, nei kolegija nenustato apsaugos nuo rizikos lygio, nes tai yra valstybės diskrecijoje. PPO teisminės institucijos gali įsikišti į šį procesą tik tada, kai valstybės nenurodo pasirinkto apsaugos lygio, arba jį suformuluoja neaiškiai. Nustačius tokias aplinkybes, Apeliacinis komitetas ir kolegijos, remiantis nagrinėjamomis SPS priemonėmis, nustatys, kokio apsaugos lygio yra siekiama valstybės priimtomis priemonėmis, ir tada vertins, ar priemonė yra būtina nustatytam apsaugos nuo rizikos lygiui pasiekti.[96] Tai reiškia, kad bus vertinamas priemonės racionalus ryšys su pasirinktu apsaugos nuo rizikos lygiu, kuris, jei yra paremtas pakankamais moksliniais įrodymais, taip pat nėra peržiūrimas. Autorė daro išvadą, kad valstybėms yra nustatytos veikimo ribos, kuriose jų sprendimai turi būti priimami. SPS priemonė neturi riboti rinkos labiau, nei yra būtina užtikrinti pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį. Šis sprendimas yra priimamas tik sprendimų priėmėjų, o ne mokslininkų. Pasirinktas apsaugos nuo rizikos lygis, nors ir turi būti pagrįstas moksliniu įvertinimu, kuris įrodytų jo būtinumą, taip pat yra nustatomas sprendimų priėmėjų. Pasirinktas apsaugos nuo rizikos lygis yra PPO valstybės narės politikos tikslas.

Prerogatyva pasirinkti apsaugos nuo rizikos lygį, yra numatyta ir ES institucijoms bei valstybėms narėms. Naudojantis šia teise, ES institucijos (Komisija, taip pat atitinkamai Parlamentas ir Taryba) yra varžomos SESV 114 str., kuris reglamentuoja, kad sveikatos, maisto saugos, aplinkos apsaugoje jos turi užtikrinti „aukšto lygio apsaugą ir ypač atsižvelgiant į visas mokslo faktais pagrįstas naujoves“. Tai reiškia, kad apsaugos nuo rizikos lygis, visada turi būti siekiantis maksimalios žmonių sveikatos ir gyvybės apsaugos. Tuo tarpu ES valstybės narės, nustatydamos apsaugos nuo rizikos lygį, nėra varžomos nuostatų, kurios reglamentuotų, kokį

[95] SPS Susitarimas. 5 str. 6 d.
[96] WTO Appellate Body Report. *Australia –Salmon*, para 199 – 207.

apsaugos lygį jos turi užtikrinti. Valstybės yra ribojamos nuostatų, dėl laisvo prekių judėjimo, kurių jos negali pažeisti, pasirinkdamos apsaugos nuo rizikos lygį.[97] Tokia diskrecija, valstybės gali pasinaudoti tada, kai ES institucijos nėra priėmusios teisės aktų, kuriais siekiama suvienodini valstybių narių nacionalinius reguliavimus. Esant pasidalijamajai kompetencijai, valstybės narės gali taikyti griežtesnius nacionalinius reikalavimus, jei toks reglamentavimas yra suderinamas su SESV. Teismas, kiekvienu konkrečiu atveju vertina, ar valstybės narės įgyvendinamas apsaugos nuo rizikos lygis ir priemonės, kurios skirtos tam, yra atitinkančios nuostatas pagal SESV 36 str.

Apibendrinant, galime daryti išvadą, kad SPS Susitarimo 5 str. 6 d., yra skirta ne tik reglamentuoti rizikos įvertinimą, kurio metu veikia ekspertai, mokslininkai, bet galimai ir rizikos valdymo etapą, kurio metu valstybės narės priima sprendimus. Nėra siekiama paneigti ar sumažinti mokslinio įvertinimo svarbos, tačiau SPS Susitarimo 5 str. įvardija ne tik mokslinį pagrindą, bet ir gamybos būdus, tikrinimo metodiką, kt. kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama priimant konkrečią SPS priemonę ir nustatant pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį.

Kita Susitarimo norma, nurodyta 2 str. 2 d., reglamentuoja, kad priemonė, kuri taikoma siekiant užtikrinti pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį, privalo būti paremta pakankamais moksliniais įvertinimais. Tai reiškia, kad rizikos valdymo etape, jau atlikus rizikos įvertinimą, analizuojant galimas veikimo alternatyvas nustatytos rizikos aplinkybėmis, yra priimama ir taikoma ribojanti SPS priemonė. Svarbiausias etapas, priimant SPS priemonę yra jos priėmimą pagrįsti mokslinio įvertinimo etape gautais moksliniais duomenimis. PPO teisminės institucijos tai įvardija kaip „racionalų ryšį“ tarp priemonės ir rizikos įvertinimo[98]. Galimos veikimo alternatyvos, yra rizikos valdymo etape veikiančių subjektų sprendimas. Kaip jau buvo minėta, Apeliacinio komiteto argumentai, kuriais buvo atmesta kolegijos pozicija dėl rizikos valdymo etapo išskyrimo, rėmėsi tuo, kad šio etapo pripažinimas susilpnintų, reikalaujamą įrodyti racionalų ryšį, tarp priemonės ir rizikos įvertinimo. Autorės nuomone, kol tarp rizikos įvertinimo ir SPS priemonės yra išlaikomas racionalus ryšys, valstybė gali pasirinkti būdą, kokia konkreti priemonė yra priimtiniausia. Tai reiškia, kad tai yra tik politinis sprendimas, kuris priimamas rizikos valdymo etape.

Kita SPS Susitarimo norma, kuri, autorės nuomone, gali būti skirta taip pat ir rizikos valdymo etapui – Susitarimo 4 str. 1 d. Ši nuostata apima lygiavertiškumo sąvoką, reiškiančią, kad valstybės turi pripažinti kitų narių taikomas konkrečias SPS priemones. Tokia pareiga valstybėms kyla tada, kai eksportuojanti valstybė įrodo, kad ji, taikydama skirtingas SPS priemones, užtikrina tokį patį apsaugos nuo rizikos lygį, kaip ir importuojanti valstybė. Tai reiškia, kad valstybei, atlikus rizikos įvertinimą, kuris parodė, kad egzistuoja tam tikra rizika, kurią sukelia konkretus produktas,

[97] Jei valstybė narė, priimdama ribojančias priemones, pažeidžia SESV 34 str., pažeidimas gali būti teisinamas sąlygomis, numatytomis SESV 36 str. ir privalomaisiais reikalavimais, suformuluotais Teismo. Valstybės negali pateisinti nukrypimų nuo suderintų ES teisės aktų.

[98] WTO Appellate Body Report. *Japan — Measures Affecting Agricultural Products,* para 84.

turi priimti sprendimą, dėl veikimo siekiant apsisaugoti nuo identifikuotos rizikos. Valstybė svarsto galimas veikimo alternatyvas, reaguojant į riziką, tačiau prieš įvedant ribojimą tokiam produktui, ji turi įvertinti, ar importuojanti valstybė neužtikrina, kad identifikuota rizika būtų eliminuota iš gamybos proceso, taikomų standartų, tik tai įgyvendina kitomis priemonėmis. Autorės nuomone, ši SPS nuostata turi panašumo su ESTT įtvirtintu abipusio pripažinimo principu. Valstybės, kurios grindžia SPS priemones tarptautiniais standartais, siekia to paties apsaugos nuo rizikos lygio. Ir tai, kad priemonės gali būti skirtingos, siekiant šio tikslo, nereiškia, kad kažkuri iš valstybių užtikrina žemesnę produktų saugą. Abipusio pripažinimo principas, taip pat užtikrina, kad produktai, kurie atitinka nacionalinį reguliavimą, galėtų laisvai patekti į kitų ES valstybių rinkas, nes visos ES valstybės narės siekia, tokių pačių bendrųjų tikslų. Vienas iš jų yra žmonių sveikatos ir gyvybės apsauga. Valstybei, į kurią siekiama importuoti produktus, tenka pareiga įrodyti, kad ji turi taikyti ribojančią priemonę, remdamasi SESV 36 str. nurodyta išimtimi arba privalomaisiais reikalavimais, taip pat laikantis proporcingumo principo.

Paskutinė SPS Susitarimo norma, kurią vertina autorė, siekdama pagrįsti teiginį dėl rizikos valdymo etapo reglamentavimo, yra SPS Susitarimo 5 str. 7 d. Šis straipsnis tiesiogiai neįvardija, kad yra reglamentuojamas atsargumo principas, tačiau PPO Apeliacinis komitetas, *EC – Hormones* byloje, patvirtino šį principą[99]. Sprendimas, dėl atsargumo principo taikymo, yra priimamas ne mokslininkų, o politikų. Tai reiškia, kad šis principas taikomas rizikos valdymo etape. Valstybė, įvertinusi mokslines išvadas, nusprendžia, ar jos įrodo, kad produktas nekelia didesnės rizikos, nei pasirinktas apsaugos nuo rizikos lygis. Gali būti priimtas sprendimas, kad nustatytas mokslinis netikrumas nėra pakankamas, kad būtų taikomos ribojančios priemonės. Vertinant SPS Susitarimą ir SESV, negalime vienareikšmiškai teigti, kad valstybės narės, nustačius mokslinį netikrumą, turi pareigą veikti. Vertinant ESTT sprendimą *Artegodan* byloje, kurioje buvo pakartotas *Pfizer* byloje suformuluotas požiūris, dėl žmonių sveikatos pirmenybės ekonominių sumetimų atžvilgiu, *Artegodan* byloje Teismo sprendimas buvo, kad „atsargumo principas pripažįstamas kaip bendrasis ES principas, įpareigoja kompetentingas institucijas imtis atitinkamų priemonių nustatytos rizikos akivaizdoje“[100]. Teisės mokslininkė I. Cheyne pabrėžia, kad Teismas, toje pačioje *Artegodan* byloje, toliau teigia, kad atsargumo principas suponuoja, leidžia imtis priemonių, tačiau neišreiškia privalomumo veikti nustačius mokslinį netikrumą.

Sekančioje dalyje, autorė vertina, ar SPS Susitarimas reglamentuoja kitus teisėtus veiksnius, į kuriuos turi atsižvelgti valstybės, prieš priimdamos SPS priemonę. Pasak PPO Apeliacinio komiteto, Susitarimo 5 str. 2 d. pateiktas sąrašas veiksnių, į kuriuos turi būti atsižvelgta, nėra baigtinis. Valstybėms pasirenkant apsaugos lygį, turi būti vertinama ne tik rizika, nustatoma

[99] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 124.
[100] Byla T-74/00 ir kt, *Artegodan GmbH ir kt. v Commission of the European Communities*, para 184.

laboratorijoje, tačiau ir galima rizika visuomenei[101]. Ši, Apeliacinio komiteto išvada, galėtų būti vertinama kaip pagrindas, pripažįstant, kad ne tik mokslinis įvertinimas turi būti svarstomas priimant SPS priemonę. Rizikos įvertinimas yra tik mokslinių duomenų analizavimas, taigi, ši kolegijos išvada reiškia, kad prieš priimant sprendimą dėl priemonės priėmimo ir taikymo, turi būti įvertintas ir visuomenės požiūris į keliamą riziką, kuris dažnai būna paremtas emocijomis, ir ne visada tik moksliniais duomenimis. Komisija, Komunikate dėl atsargumo principo, taip pat išskiria ne tik mokslinius įrodymus, bet ir visuomenės susirūpinimą, kuris turi būti svarstomas, priimant ribojančią priemonę. Maisto reglamente yra numatyta, kad priimant ribojančias priemones, turi būti kompleksiškai įvertinamos elgsenos alternatyvos, atsižvelgiama į rizikos įvertinimo etapo išvadas ir į kitus teisėtus veiksnius, tokius kaip politinius, socialinius, ekonominius. [102]

Vertinant rizikos analizės etapus, kurie reglamentuoti ES ir PPO teisėje, teisinės problemos kyla rizikos valdymo etape. SPS Susitarimas išsamiai reglamentuoja rizikos įvertinimą, o tai lemia, kad teisminės peržiūros metu, svarbiausias reikalavimas, pripažįstant priemonę teisėta, yra racionalus ryšys tarp priemonės ir rizikos įvertinimo. Rizikos valdymo etapas, SPS Susitarime, nėra tiesiogiai išskiriamas, PPO Apeliacinis komitetas taip pat nepripažino, kad Susitarimas reglamentuoja šį etapą. ES teisėje, yra reglamentuota visa rizikos analizės schema. Tai reiškia, kad pripažįstama, kad politiniame lygyje, teisės kūrėjai turi priimti sprendimą, kokia bus valstybės politika rizikos, kurią sukelia produktai iš išorės, atžvilgiu. Mokslas yra svarbus šio sprendimo pagrindas, tačiau teisės aktas turi atspindėti ne tik mokslą, bet ir visuomenės nuomonę. ESTT patvirtino, kad mokslininkų išvada negali būti valstybės taikoma priemonė. Sprendimų priėmėjai turi kompleksiškai įvertinti ne tik mokslines išvadas, tačiau ir kitus susijusius veiksnius, į kuriuos paprastai atsižvelgiama politiniame lygyje. Autorė, vertindama SPS Susitarimą, įžvelgia, kad kai kurios normos yra skirtos ne tik rizikos įvertinimo etapui, tačiau gali būti pritaikytos ir rizikos valdymui. Tai reiškia, nėra būtina keisti SPS Susitarimo normų, siekiant, kad valstybės narės, taikomą SPS priemonę grįstų ne tik moksliniu įvertinimu, tačiau galėtų visapusiškai įvertinti ir kitus veiksnius. Šią prielaidą, autorė grindžia PPO kolegijos sprendimu *EC – Hormones* byloje, kurioje buvo išskirtas rizikos valdymo etapas. PPO Apeliacinis komitetas panaikino šią kolegijos išvadą, tačiau jo argumentai buvo paremti tuo, kad tokiu būdų, būtų pažeidžiami rizikos įvertinimo reikalavimai, numatyti Susitarime. Autorės nuomone, tai lemia išbalansuotą PPO požiūrį į rizikos įvertinimą. Yra nuogąstaujama, kad rizikos valdymo etapo pripažinimas, suteiks valstybėms narėms teisę, savavališkai taikyti prekybą ribojančias priemones. Generalinio advokato Mischo nuomone,

[101] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 187.
[102] Maisto reglamentas. 3 str. 10 – 13 d.

tai reikštų tik tai, kad rizikos valdymo etape, būtų vertinami ne tik politiniai veiksniai, tačiau būtų atsižvelgiama ir į mokslines žinias[103].

2.3 Atsargumo principo ir kitų teisėtų veiksnių taikymo apimtis priimant sprendimus

Ankstesnėje darbo dalyje, vertinant skirtumus tarp rizikos analizės modelių reglamentavimo Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje, autorė pateikė išvadą, kad PPO teisėje nėra tiesiogiai išskirtas rizikos valdymo etapas. Vis dėlto, išsamiai vertinant SPS Susitarimą, matyti, kad kai kurios Susitarimo nuostatos gali būti taikomos veikiant ir rizikos valdymo etape, t. y. sprendimų, dėl konkrečios SPS priemonės, priėmimo procese. Šioje darbo dalyje analizuojami du rizikos valdymo etapo elementai: „kiti teisėti veiksniai“ ir atsargumo principas. Autorė pasirinko šiuos du elementus, nes būtent dėl jų skirtingo aiškinimo, gali kilti tarptautiniai ginčai[104]. „Kiti teisėti veiksniai“, į kuriuos turi būti atsižvelgiama priimant ribojančią priemonę, yra vertinami kartu su rizikos įvertinimu. Tai nereiškia, kad yra paneigiama mokslo svarba. Mokslinis įvertinimas yra kompleksiškai analizuojamas kartu su kitais elementais, kurie sudaro socialines, ekonomines, etines aplinkybes. Bendrajame maisto teisės reglamente pateikiamas paaiškinimas, kad „kai kuriais atvejais, vien tik mokslinis rizikos įvertinimas negali suteikti visos informacijos, kuria turėtų būti grindžiamas, su rizikos valdymu, susijęs sprendimas“[105]. Rizikos įvertinimo metu gauti moksliniai duomenys, neatsako į klausimą, kaip konkretus produktas, dėl kurio buvo atliktas šis įvertinimas, turi patekti į rinką, koks būdas yra saugiausias, atsižvelgiant į nustatytą riziką. Antrasis elementas, kuris bus vertinamas šioje dalyje – atsargumo principas, reiškiantis, kad rizikos įvertinimas pateikia mokslinį netikrumą. Nustatoma produkto kenksmingo poveikio žmonių sveikatai galimybė, tačiau mokslas abejoja, dėl šių faktų tikrumo, tačiau tai nepaneigia valstybės pareigos/teisės veikti mokslinio netikrumo aplinkybėmis.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *BSE* byloje, pateikė vieną pirmųjų atsargumo principo apibrėžimų, reglamentuojantį, kad esant moksliniam netikrumui, t. y. neišsamiems moksliniams įrodymams, valstybės narės išsaugo teisę priimti ir taikyti ribojančias priemones, kuriomis siekiama žmonių sveikatos apsaugos. Valstybės neturi laukti, kol pavojus sukels neigiamas pasekmes, ir tik tada imtis priemonių tokių produktų atžvilgiu[106]. Šio Teismo sprendimo metu, Sąjungoje nebuvo suformuluoto rizikos analizės modelio, kuris šiuo metu yra pateikiamas Maisto reglamente, todėl šis apibrėžimas nėra toks išsamus, kaip pateiktas pastarajame teisės akte,

[103] Generalinio advokato Micho išvada byla C-192/01, *Commission v Denmark* [2003] ECR I-9693.
[104] *EC – Hormones* byloje, ES gynyboje, dėl taikomo ribojimo teisėtumo, svarbią vietą užėmė ne mokslinis įvertinimas, tačiau argumentai dėl visuomenės susirūpinimo.
[105] Maisto reglamentas. konstatuojamoji dalis (19).
[106] Byla C-180/96, *United Kingdom v. Commission (BSE)*, para 99.

kuriame reglamentuotos sąlygos, kurioms esant yra galimas teisėtas atsargumo principo taikymas[107]. Šiame reglamente taip pat įtvirtinta „kitų teisėtų veiksnių“ svarba rizikos analizės modelyje. Teisės akte reglamentuota, kad priimant sprendimą dėl konkrečios priemonės, turi būti įvertinamos veikimo alternatyvos atsižvelgiant į rizikos įvertinimo išvadas, kitus teisėtus veiksnius, prireikus taikomas atsargumo principas[108].

Nagrinėjant ESTT praktiką, autorė daro išvadą, kad „kitiems teisėtiems veiksniams“ ir atsargumo principui yra suteikiama ne mažesnė įrodomoji galia, nei moksliniams vertinimams. Galutinis sprendimas dėl veikimo nustatytos rizikos aplinkybėmis, gali nutolti nuo mokslininkų pateikto rizikos įvertinimo, ar net būti priešingas jam[109]. Kuo sprendimas yra labiau nutolęs nuo rizikos įvertinimo, tuo didesnę svarbą, konkrečiomis aplinkybėmis, turi „kiti teisėti veiksniai“ ir atsargumo principas. *Gowan* byloje, Komisija, gavusi teigiamo mokslinio įvertinimo išvadas, dėl medžiagos saugumo, numatė apriboti jos naudojimą dėl kelių valstybių išreikšto susirūpinimo, kad šios medžiagos naudojimas gali sukelti žmogaus endokrininės sistemos veiklos trikdžių[110]. Teismo sprendimas šioje byloje, kad Komisija veikė suteiktos diskrecijos ribose. Teismas pateikė išvadą, kad išankstinio autorizavimo sistema, kuri buvo taikoma, yra viena iš atsargumo principo taikymo formų, todėl Komisija turi kompetenciją nuspręsti, ar verslo subjektas, kuris siekia gauti išankstinį autorizavimą, pateikia pakankamus įrodymus dėl medžiagos saugumo. Teismas, vertindamas Komisijos sprendimą ir mokslines išvadas, kuriomis ji grindė tokį sprendimą, pripažįsta, kad Komisija turi teisę atsižvelgti ne vien į mokslinius įvertinimus, tačiau ir į kitus faktorius, ir tokia priemonė nebus įvertinta kaip neteisėta. Rizikos įvertinimas yra dalis privalomo proceso, kuris turi būti užbaigtas, siekiant priimti ribojančią priemonę, tačiau tai nėra vienintelis veiksnys. Toks ESTT požiūris yra priešingas tam, kurį taiko PPO teisminės institucijos, kurios vertindamos priemonę, peržiūri jos ir mokslinio įvertinimo tarpusavio racionalų ryšį. Ankstesnėje darbo dalyje, autorė pateikė nuomone, kad PPO reglamentuotas rizikos analizės modelis, lyginant rizikos įvertinimą ir rizikos valdymą, turi požymių, rodančių, kad taikomas modelis yra išbalansuotas. Valstybės yra suinteresuotos tik mokslinio įvertinimo atlikimu ir racionalaus ryšio tarp šio įvertinimo ir priemonės įrodymu. Analizuojant *Gowan* byla, galime teigti, kad Teismas nereikalavo jokių įrodymų, kuriais būtų pagrįstas valstybių susirūpinimas, bei Komisijos pozicija. Vertinant tokį kraštutinumą, autorės nuomone, siekiamas teisminės kontrolės standartas ES ir PPO, turėtų būti tarp ESTT taikomo pagarbaus požiūrio į Komisijos veiksmus rizikos valdymo etape ir tarp PPO teisminių institucijų

[107] Autorė, darbo 1.3 dalyje, vertindama atsargumo principą maisto teisėje, išskyrė sąlygas, kurias turi tenkinti priemonė, siekiant ją pateisinti atsargumo principu: a) mokslinio įvertinimo atlikimas, b) mokslinio netikrumo nustatymas rizikos įvertinimo etape, c) proporcingos priemonės, paremtos atsargumo principu, priėmimas, d) priemonė gali būti taikoma tik laikinai, e) privalomi pakartotiniai įvertinimai, kurie užbaigtų pirminį mokslinį įvertinimą.
[108] Bendrasis maisto teisės reglamentas (EB) Nr. 178/2002. 3 str. 12 d.
[109] Byla C-77/09, *Gowan Comércio Internacional e Serviços Lda v. Ministero della Salute*. Taip pat byla C-3/00, *Kingdom of Denmark v Commission of the European Communities* [2003], ECR I-2643, para 144.
[110] Byla C-77/09, *supra* note 109, para 37.

taikomos peržiūros, kurios metu vykdomas išsamus viso proceso, t. y. nuo rizikos įvertinimo iki galutinės priemonės priėmimo, vertinimas[111].

Kaip buvo minėta darbo pradžioje, Europos Sąjunga nėra uždara sistema, kurioje prekyba vyksta tik bendrojoje rinkoje. Tai reiškia, kad ankstesnėje darbo dalyje vertinti skirtumai tarp rizikos analizės modelių, ir ypač skirtingo rizikos valdymo etapo aiškinimo, gali tapti tarptautinio ginčo objektu. Toliau autorė pateikia pavyzdį, kaip ES vykdoma politika, aiškinant ne mokslinių duomenų svarbą priimant sprendimus, gali būti ginčijama PPO Ginčų sprendimo taryboje[112]. Sąjungoje, maisto gamyboje, yra leidžiama naudoti tik vandenį ir konkrečias medžiagas, kurios yra pateiktos leidžiamame naudoti medžiagų sąraše. Griežti reikalavimai yra skirti siekiant užtikrinti higienos reikalavimus, kurie svarbūs siekiant aukšto lygio žmonių sveikatos apsaugos. Atlikti moksliniai įrodymai pateikė išvadą, kad kitos medžiagos, kurios nėra įtrauktos į „pozityvų sąrašą“, gali sukelti pavojų žmonių sveikatai[113]. Norint importuoti paukštieną, kurioje yra aptinkama medžiagų, kurios nėra pateikiamos šiame „pozityviame sąraše“, turi būti gaunamas leidimas, įrodantis jų saugumą žmonėms. JAV, kuri plačiai naudoja tam tikras antimikrobines medžiagas, pateikė reikalingus dokumentus, rizikos įvertinimo išvadas, siekiant autorizuoti paukštienos, kurioje aptinkama tam tikrų medžiagų likučių, importą į ES rinką. Tokį prašymą pirmiausia nagrinėjo Europos maisto saugos tarnyba (EFSA). Atlikusi pateiktų duomenų įvertinimą, EFSA nenustatė, kad tokiu būdu apdorota paukštiena gali sukelti pavojų aplinkai ar žmonių sveikatai[114]. Komisija, įvertinusi ES kompetentingos institucijos pateiktas išvadas, pateikė pirminį siūlymą dėl leidimo, importuoti paukštieną, suteikimo. Komisijai patariantys nuolatiniai komitetai ir Didžioji Britanija atmetė tokį siūlymą, motyvuojant pavojumi žmonių sveikatai, taip pat visuomenės baime, dėl tokios paukštienos importo į Europos Sąjungą. JAV, reaguodama į tokius ES veiksmus, pateikė prašymą PPO Ginčų sprendimo tarybai, dėl konsultacijų su Europos Sąjunga. JAV argumentai, kad ES pažeidė SPS Susitarimą, nes sprendimas nėra pagrįstas moksliniu įvertinimu, kuris įrodytų konkrečių medžiagų keliamą pavojų žmonių sveikatai. Priešingai, ES ekspertai ir kompetentingos institucijos atliktas rizikos įvertinimas nenustatė pavojaus, kurį galėtų sukelti tokia paukštiena[115]. ES teigia, kad ji rėmėsi nepakankamais moksliniais įrodymais ir atsargumo principu, kaip pagrindu tokiam sprendimui. Autorės nuomone, tai reiškia, kad ES nustatė nulinę riziką, kaip pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį, kuris iš principo yra leidžiamas PPO, tačiau ar ji sugebės tai paremti

[111] ES ir PPO taikomi teisminės kontrolės standartai plačiau yra nagrinėjami trečiojoje darbo dalyje.
[112] Autorės plačiai analizuotoje *EC – Hormones* byloje, Sąjungos gynyba, dėl hormonų draudimo buvo grindžiama būtent visuomenės susirūpinimu ir atsargumo principu, o ne vien tik moksliniais įrodymais, kuriais remiasi PPO teisminės institucijos, nagrinėdamos ginčą.
[113] Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 853/2004 nustatantis konkrečius gyvūninės kilmės maisto produktų higienos reikalavimus [2004] OJ L139.
[114] EFSA. Assessment of the possible effecr of the four antimicrobial treatment substances on the emergence of antimicrobial resistance. Scientific Opinion of the Panel on Biological Hazards, *The EFSA Journal*, 2008, 659, 1-26.
[115] WTO Request for Consultations by the United States, *European Communities – Certain Measures Affecting Poultry Meat and Poultry Meat Products from the Unites States,* WT/DS389/1.

tinkamais moksliniais įrodymais, dar negalima atsakyti. Kitas probleminis aspektas yra išankstinio autorizavimo sistema. Europos Sąjungoje, jei teisės aktai numato išankstinio autorizavimo sistemą, įrodinėjimo našta dėl produktų saugumo yra perkeliama subjektui, kuris siekia patekti į rinką. Tai reiškia, kad Komisija turi diskreciją nuspręsti, ar pateikiami įrodymai paneigia pirminę prezumpciją dėl produkto pavojingumo. PPO teisminės institucijos dar nėra pasisakiusios, kaip yra vertinama ši *a priori* leidimų suteikimo schema, nes ji reiškia, kad produktas yra uždraustas, kol kita pusė neįrodo, kad jis yra saugus. Šiuo metu yra suformuota PPO kolegija, nagrinėjanti ginčą tarp ES ir JAV, tačiau ji sprendimo dar nėra priėmusi. Vertinant, kokia teisminė peržiūra yra taikoma PPO ginčuose, peržiūrint valstybių narių priimtas ribojančias priemones, galime abejoti, ar ES pavyks įrodyti reikalaujamą racionalų ryšį tarp SPS priemonės ir rizikos įvertinimo. Argumentai dėl visuomenės baimės ir saugumo užtikrinimo, Europos Sąjungoje būtų įvardijami kaip „kiti teisėti veiksniai“ ir turėtų tokią pačią įrodomąją galią kaip ir mokslinis įvertinimas, siekiant pateisinti ribojimą, tačiau PPO teisminė kontrolė vertina tai, kas gali būti pagrįsta moksliniais įrodymais.

Galime daryti išvadą, kad Europos Sąjungoje suformuotas požiūris į kitus teisėtus veiksnius, rodo, kad jie yra ne mažiau svarbūs, nei mokslinio įvertinimo išvados, sprendžiant dėl konkrečios ribojančios priemonės priėmimo, kuria siekiama žmonių sveikatos apsaugos. Teismo plėtojama praktika rodo, kad priimant sprendimą taip pat turi būti atsižvelgiama į socialinius, ekonominius, etikos faktorius[116]. ESTT, *Pfizer* byloje, būtent tokią ES poziciją ir išreiškė, kad mokslinės išvados yra būtinos, tačiau vien jų nepakanka, kad būtų taikomi apribojimai. Sprendimas yra priimamas teisės formuotojų, o ne mokslininkų[117].

Pereinant prie PPO teisėje reglamentuojamo rizikos valdymo etapo ir „kitų teisėtų veiksnių“ analizavimo, galime priminti, kad ankstesnėje darbo dalyje buvo analizuotas SPS Susitarimo 5 str. 2 d., kaip galimas teisinis pagrindas, ne mokslinių veiksnių pripažinimui. Apeliacinis komitetas, *EC – Hormones* byloje, pateikė sprendimą, kad valstybės, priimdamos SPS priemonę, turi įvertinti ne tik „laboratorijoje nustatomą pavojų, bet ir riziką, su kuria žmonės susiduria kasdien“[118]. Negalime teigti, kad šis sprendimas reiškia tiesioginį „kitų teisėtų veiksnių“ ir rizikos valdymo etapo pripažinimą, bet galime svarstyti, ar šių aplinkybių įvertinimas yra paremtas mokslinio įvertinimo technika ir metodologijomis (kas reikštų rizikos įvertinimo etapą), ar tai labiau apima socialinį, politinį šių aplinkybių vertinimą (rizikos valdymo etapas).

Šiame darbe, autorė vertina tarptautinių organizacijų vaidmenį, siekiant harmonizuoti PPO valstybių narių požiūrį ir veiksmus, kai jos atlieka mokslinį įvertinimą, taiko atsargumo principą. SPS Susitarimas reglamentuoja, kad valstybės, nustatydamos pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį ir taikydamos konkrečias SPS priemones, yra raginamos remtis Codex Alimentarius ir kitų

[116] Maisto reglamentas. konstatuojamoji dalis (19).
[117] Byla T-13/99, *Pfizer Animal Health SA v. Council*, para 201.
[118] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 187.

tarptautinių organizacijų standartais, gairėmis ir rekomendacijomis. Tokiomis aplinkybėmis, valstybės narės neturi atlikti rizikos įvertinimo, kurio išvadomis turi būti pagrįsta ribojanti priemonė. Tai reiškia, kad PPO teisminės institucijos, peržiūrėdamos valstybės SPS priemonę, ir nustatinėdamos racionalų jos ryšį su rizikos įvertinimu, neanalizuos paties proceso, kaip buvo atliekamas rizikos įvertinimas. Tarptautinis standartas, būdamas rizikos įvertinimo išvada, yra traktuojamas kaip atitinkantis Susitarimą. SPS Susitarimas, vis dėlto, pripažįsta, kad valstybės turi teisę nustatyti aukštesnį apsaugos nuo rizikos lygį, nei tarptautiniai standartai, taip pat valstybės gali taikyti kitokias priemones, nei numato tarptautinės organizacijos. Tam, kad būtų pateisinti nukrypimai nuo tarptautinių standartų, valstybės turi atlikti mokslinį įvertinimą. SPS Susitarimo 5 str. 1 d. reglamentuoja, kad tokiais atvejais, kai valstybės savarankiškai atlieka rizikos įvertinimą, šis procesas turi būti vykdomas remiantis tų pačių tarptautinių organizacijų metodika ir numatytomis technikomis. Dėl šios priežasties, autorė toliau vertina, kaip Codex Alimentarius metodikos, gali būti taikomos ne tik mokslinio įvertinimo etape, tačiau ir rizikos valdyme. Codex Alimentarius, kaip jau buvo analizuota, apima ir aiškina visus rizikos analizės etapus, taip pat yra priimti darbiniai principai, dėl rizikos analizės modelio įgyvendinimo, kurie yra skirti valstybėms narėms.

Priėmus SPS Susitarimą, ir *de facto* įtraukus Codex Alimentarius į PPO institucinę sistemą, Codex Alimentarius Komisija turėjo peržiūrėti iki tol priimtus standartus, ir metodologijos, kad jos būtų suderintos su SPS Susitarimu. Diskusijos vyko ir dėl atsargumo principo, ar jis yra teisėtas pagrindas priimant priemones, skirtas maisto saugumui užtikrinti. Buvo svarstoma, ar esant mokslinio netikrumo aplinkybėms, turi būti priimtas tarptautinis standartas, ar tokiu atveju, palikti kompetenciją veikti pačiai valstybei narei, t. y. atlikti rizikos įvertinimą, nes konkrečios rizikos atžvilgiu, nebūtų nustatyto tarptautinio standarto.[119] Buvo priimtas sprendimas, kad esant moksliniam netikrumui, Codex Alimentarius pateiks veikimo kodeksus, kurie būtų kaip gairės valstybėms narėms, kaip jos turi veikti, taikydamos SPS Susitarimo 5 str. 7 d., tačiau standartų tokiomis aplinkybėmis nebus priimama[120]. Autorės nuomone, tai reiškia, kad tarptautinė organizacija, atlikdama rizikos įvertinimą, nustato mokslinį netikrumą, tačiau ji nepriima standarto tokiose srityje. Valstybė narė, tokiu atveju, atlikdama rizikos įvertinimą, neturės įrodinėti, kad mokslinis netikrumas tikrai egzistuoja, nes tarptautinė organizacija tai jau bus pripažinusi. Tai šiek tiek palengvintų valstybės gynybą dėl atsargumo principu paremtos ribojančios SPS priemonės taikymo, nes mokslinis netikrumas jau yra patvirtintas Codex Alimentarius Komisijos. Valstybės pareiga, tokiomis aplinkybėmis, būtų pateikti pakankamus mokslinius įrodymus, net ir esant

[119] Alemanno, A., *supra* note 82, p. 413.
[120] Joint FAO/WHO Food Standards Programme, *Codex Alimentarius Commission Procedural Manual,* Rome, 21th edition, 2012, p. 110.

moksliniam netikrumui, kurie, PPO kolegijos būtų pripažinti kaip turintys racionalų ryšį su valstybės taikoma SPS priemone.

Šis aptartas Codex Alimentarius sprendimas yra skirtas pačiai tarptautiniai organizacijai, kokių veiksmų ji imsis, jei mokslinis įvertinimas nepateiks išvadų, kurios yra būtinos tarptautinio standarto priėmimui. Siekiant pateikti gaires, kaip valstybės narės, turi vertinti atsargumo principą ir „kitus teisėtus veiksnius“, 2007 m. buvo priimti rizikos analizės principai, skirti valstybėms narėms [121] . Šiame dokumente pateikiamos rekomendacijos, kaip jos turi veikti sprendžiant nacionalines ir tarptautines maisto saugos problemas. Apimamas visas rizikos analizės modelis, t. y. rizikos įvertinimas, rizikos valdymas ir informavimas apie riziką. Palyginimui, primenama, kad SPS Susitarimas reglamentuoja tik rizikos įvertinimą. Autorė, toliau vertina šiuos, valstybėms skirtus principus dėl rizikos analizės etapų taikymo, tačiau daugiausia dėmesio yra skiriama rizikos valdymo etapui. Šioje rizikos analizės dalyje yra taikomas atsargumo principas ir „kiti teisėti veiksniai“.

Valstybėms skirti principai pateikia išaiškinimą, kad rizikos valdymo etape, priimant sprendimą dėl SPS priemonės, pirmiausia turi būti remiamasi rizikos įvertinimo išvadomis, taip pat atsižvelgiama į kitus teisėtus faktorius, kurie „tiesiogiai susiję su vartotojų sveikatos apsauga ir užtikrina sąžiningą tarptautinę maisto prekybą“[122]. Aiškinant šią nuostatą, galime teigti, kad „kiti teisėti veiksniai“ turi būti tiesiogiai susiję su žmonių, kuriems yra skirtas konkretus produktas, saugumu. Tam, kad būtų galima atsižvelgti į kitas aplinkybes, jos neturi tapti užslėptų prekybos ribojimų pateisinimu. Šis dokumentas nepateikia daugiau aiškumo, koks yra „kitų teisėtų veiksnių“ ir rizikos įvertinimo santykis, ir kaip turi būti nustatoma, kokie teisėti veiksniai gali būti vertinami, priimant SPS priemonę. Autorė, atsakymo ieško Codex Alimentarius procedūriniame vadove. Šis dokumentas yra skirtas ne valstybėms narėms, o Codex Alimentarius Komisijai priimant tarptautinį standartą, tačiau įvertinus dokumentą skirtą valstybėms, galime daryti išvadą, kad jis nepateikia aiškumo, kaip reikia aiškinti „kitus teisėtus veiksnius“. Procedūriniame vadove yra pateikiami kriterijai, kaip „kiti teisėti veiksniai“ gali įtakoti standarto priėmimą rizikos valdymo etape. Tai reiškia, kaip ir kokiomis aplinkybėmis galima rizikos įvertinimą kompleksiškai vertinti kartu su „kitais teisėtais veiksniais“. Pirmasis reikalavimas, kad „kiti teisėti veiksniai“ neturi pakeisti mokslinio pagrindo, kuris nustatytas rizikos įvertinime. Galime daryti išvadą, kad svarbiausia sprendimo pagrindimo dalis yra mokslinis įvertinimas. Jo svarba taip pat išskiriama GATT nuostatose, SPS Susitarime, ES Maisto reglamente. Kitas kriterijus nurodo, kad galima svarstyti tik tuos veiksnius, kurie gali būti pripažinti visame pasaulyje. Tai reiškia, kad jei aplinkybė yra pripažįstama svarbia tik vienoje valstybėje, ja nėra galima remtis, priimant tarptautinį standartą.

[121] FAO/WHO, *Working Principles for Risk Analysis for Food Safety for Application by Governments*, 2007, CAC/GL 62-2007.
[122]FAO/WHO, *ibid.*, para 32.

Kiti teisėti veiksniai negali lemti diskriminacijos tarp valstybių narių, taip pat tai negali tapti priežastimi pateisinančia užslėptus prekybos ribojimus.[123] Galime daryti išvadą, kad tokių kriterijų, skirtų reglamentuoti Codex Alimentarius Komisijos darbą, taikymas valstybėms, rizikos valdymo etape, labai apribotų jų galimybę priimant priemonę atsižvelgti ne tik į mokslinius įvertinimus, bet ir į kitas aplinkybes, kurias valstybės laiko svarbiomis. Vis dėlto, dabartinė situacija, *de facto* eliminuoja valstybių narių galimybę, priimant ribojančią priemonę, ją grįsti ne moksliniais įrodymais.

Apibendrinant, galime daryti išvadą, kad rizikos analizėje, kurios metu yra priimama ir taikoma ribojanti priemonė, moksliniai įrodymai užima pagrindinę vietą. „Kitų teisėtų veiksnių“ pripažinimas neturi sumažinti mokslo svarbos, priimant sprendimą dėl ribojančios priemonės priėmimo, tačiau kiti faktoriai yra neatskiriama viso proceso dalis. Maisto reglamentas tai paaiškina tuo, kad ne visais atvejais, vien tik mokslinis pavojaus vertinimas gali suteikti visą būtiną informaciją, kuria turėtų būti grindžiamas rizikos valdymas, kurio rezultatas (priimta ribojanti priemonė) gali nepagrįstai riboti tarptautinę prekybą tarp PPO valstybių narių, arba prekių judėjimą tarp ES valstybių narių.[124] Skirtumai, tarp rizikos analizės etapų reglamentavimo, įtakoja ir teisminę peržiūrą. Pasaulio Prekybos Organizacijoje, taikomas teisminės kontrolės standartas yra skirtas vertinti racionalų ryšį, tarp SPS priemonės ir rizikos įvertinimo. Jo nustatymas, yra pakankama aplinkybė, kad priemonė būtų pateisinama. Žinoma, tokia priemonė neturi būti diskriminuojanti, taip pat negali riboti prekybą labiau, nei yra būtina siekiamam tikslui. Tuo tarpu ESTT praktika, leidžia daryti išvadą, kad mokslinis įvertinimas, yra dalis proceso, kurio metu priimamas sprendimas, kokia ribojanti priemonė yra tinkamiausia. Mokslinis įvertinimas gali pateikti reikalingus ir išsamius įrodymus, kad būtų užtikrintas prekybos liberalizavimas, tačiau socialinės vertybės ir kiti veiksniai, taip pat atsargumo principas, gali tapti priedanga, nustatant rinką ribojančias priemones. Kiekviena tokia priemonė, kurios pagrindas yra mokslinis vertinimas, patenka į SPS Susitarimo veikimo apimtį ir gali būti kvestionuojama atsižvelgiant į Susitarimo reikalavimus.

[123] Joint FAO/WHO Food Standards Programme, *supra* note 120, p. 209-210.
[124] Maisto reglamentas. konstatuojamoji dalis (19).Taip pat Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų [2003] OJ L268/1.

3. TEISMINĖ ATSARGUMO PRINCIPO PRIEMONIŲ PERŽIŪRA EUROPOS SĄJUNGOJE IR PASAULIO PREKYBOS ORGANIZACIJOJE

Atsargumo principas ir mokslinis įvertinimas yra neatskiriami elementai. Autorės nagrinėta teisminė praktika parodė, kad atsargumo principas yra taikomas rizikos valdymo etape priimant teisės aktus. Mokslinai įrodymai tampa vis svarbesni Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje, nes jais yra remiamasi kaip įrodymais siekiant pateisinti prekybą ribojančios priemonės taikymą. Šioje darbo dalyje nagrinėjama, kokia apimtimi, kokius standartus taikant, teismai peržiūri mokslu paremtas priemones. Europos Sąjungoje taikyti atsargumo principą gali valstybės narės ir Sąjungos institucijos, tokią teisę turi ir PPO valstybės narės. Darbe bus siekiama atsakyti į klausimus ar skiriasi skirtingų subjektų priimamų priemonių teisminė peržiūra. Vertinama ar mokslinės nuomonės gali tapti teisminės peržiūros objektu, ir kaip galima išvengti teisminių institucijų įsitraukimo į mokslo diskusijas.

3.1 Subjektų kompetencija ir jų sprendimams taikomi teisminės kontrolės standartai

Šioje darbo dalyje, autorė analizuoja, kokie teisminės kontrolės standartai yra taikomi, kai teisminės institucijos vertina priimtą ribojančią priemonę, kuria yra siekiama užtikrinti aukštą žmonių sveikatos apsaugą. Teisminės kontrolės standartas yra teisminės institucijos vykdoma valstybių narių, institucijų, priimtų sprendimų peržiūra (*angl. judicial review*) dėl atitikimo teisės aktams, tarptautiniams įsipareigojimams. Sprendimai, skirti žmonių sveikatos apsaugai nuo pavojaus, kurį gali sukelti prekės, yra paremti moksliniais įrodymais, todėl teisminėje peržiūroje, ESTT ir PPO kolegijos ir Apeliacinis komitetas vertina specialių žinių reikalaujančius sprendimus. Europos Sąjungoje, nėra tiesiogiai numatytas teisminės kontrolės standartas, kaip turi būti peržiūrimos tokios priemonės, kaip išsamiai turi būti analizuojami moksliniai įrodymai, kuriais yra teisinama ribojanti priemonė. Moksliniai įrodymai gali pateikti mokslinį netikrumą, kuris reiškia, kad ekspertai negali atsakyti, ar tikrai produktas nekelia grėsmes. Esant tokioms aplinkybėms, ES institucijos, valstybės narės, išlaiko teisę priimti priemones, kuriomis siekiama apsisaugoti nuo galimos rizikos. Teisminės institucijos, vertindamos tokį sprendimą, turi kompleksiškai vertinti, kokiais įrodymais yra remiamasi priimant priemonę, kai mokslinis įvertinimas pateikia mokslinį netikrumą. PPO taip pat nereglamentuoja, kaip turi būti vertinamos SPS priemonės, kurios skiriasi nuo kitų priemonių tuo, kad jų priėmimo ir taikymo pagrindimas yra mokslinio įvertinimo etape gauti moksliniai duomenys.

Teisminės peržiūra atliekama taikant teisminės kontrolės standartą, kuris yra formuojamas atsižvelgiant į institucinę sistemą, kurioje yra priimamos ir taikomos priemonės. Konkreti teisminė peržiūra yra tarp *de novo* ir tarp *pagarbaus* standartų. *De novo* standartas, suteikia kompetenciją teisminėms institucijoms atlikti visapusišką įrodymų vertinimą. Nagrinėjama ar subjektai, priėmę ribojančią priemonę, tinkamai įvertino joms pateiktus mokslinius įrodymus, kitus teisėtus veiksnius, atsargumo principą. Taip pat vertinama ar nebuvo procedūrinių reikalavimų pažeidimų. *Pagarbus standartas* yra priešingas, ką tik aptartai teisminei peržiūrai. Teisminės institucijos peržiūri galutinius vertinimo rezultatus, bet išsamiai neanalizuoja mokslinio vertinimo proceso, ir tik nustačius procedūrinių pažeidimų mokslinio vertinimo etape, teismas turi teisę peržiūrėti atliktą mokslinį įvertinimą[125]. *EC – Hormones* byla, yra pavyzdys, kaip valstybės narės skirtingai taiko ir aiškina šiuos teisminės kontrolės standartus. Europos Sąjunga byloje teigė, kad atlikusi pačių mokslinių įrodymų aiškinimą, PPO kolegija peržengė taikomus standartus dėl teisminės peržiūros. Galime daryti išvadą, kad ES pozicija, šioje byloje, kad kolegija turėjo taikyti *pagarbų* teisminės kontrolės standartą. Kita ginčo šalis – JAV, teigė, kad PPO kolegija privalo įvertinti ne tik pačią priemonę, bet ir kaip ji buvo priimta. JAV požiūris į teisminę peržiūra, kad tik atlikus naują, turimų duomenų įvertinimą, kolegiją galės nuspręsti, ar Sąjungos taikomas ribojimas yra pateisinamas.[126]

Autorė toliau analizuoja, kokia teisminė peržiūra yra taikoma, Europos Sąjungos institucijų ir valstybių narių, priimtiems sprendimams, kurie yra grindžiami moksliniais įrodymais. Taikomos teisminės peržiūros apimtis bus lyginama su PPO sistemoje, kolegijų ir Apeliacinio komiteto vykdoma teismine peržiūra.

3.1.1 Europos Sąjungos institucijų ir valstybių narių sprendimų teisminė peržiūra

Šioje darbo dalyje, autorė, nagrinėdama teismų praktiką, vertina, kokie teisminės kontrolės standartai yra taikomi Sąjungos institucijų ir valstybių narių sprendimams, kurie priimami mokslinio įvertinimo pagrindu. Darbo pradžioje, buvo pateikti pavyzdžiai, kaip ES valstybės narės pradėjo remtis moksliniais įrodymais, moksliniu netikrumu, siekiant pateisinti konkrečius ribojimus, nustačius galimą pavojų žmonių sveikatai. Visos šios aplinkybės turi būti įvertintos Teismo, kai jis priima sprendimą, ar ribojanti priemonė yra pateisinama.

Aukščiau buvo pateiktas pavyzdys, dėl PPO ginčo, kuriame JAV teigia, kad Europos Sąjunga, atsisakydama suteikti leidimą paukštienos importui į ES, nepateikė mokslinių įrodymų, kurie pagrįstų taikomos ribojančios priemonės teisėtumą ir atitikimą SPS Susitarimui. Komisija,

[125] Gruszczynski, L. SPS Measures Adopted in Case of Insufficiency of Scientific Evidence - Where Do We Stand after EC - Biotech Products Case? *Essays on the future of the World Trade Organization,* Vol. 2, 2008, p. 2.
[126] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 110-115.

turi jai suteiktą kompetenciją šioje srityje, įvertinti pateiktus mokslinius įrodymus ir priimti sprendimą, ar jie yra išsamūs ir patikimi, kad būtų autorizuotas produktų tiekimas į ES. JAV požiūris, kad ES institucijos, tik pateikdamos mokslinius įvertinimus, kurie paneigtų JAV įrodymus, turi teisę taikyti atsargumo principą ir uždrausti tam tikrų produktų importą. Skirtingas ES ir JAV požiūris į tai, kaip ribojanti priemonė turi būti pagrįsta, lemia tarptautinius prekybos ginčus. Dėl šios priežasties, autorės nuomone, yra svarbu išanalizuoti, kodėl mokslu grindžiamų priemonių taikymas yra toks skirtingas. Komisija, vertindama subjektų pateikiamus įrodymus, atsižvelgia ne tik į mokslinius įvertinimus, tačiau gali atlikti savarankišką mokslinių duomenų analizę, remtis mažumos mokslininkų nuomone, taip pat vertinti „kitus teisėtus veiksnius“, tokius kaip visuomenės susirūpinimas ar jos baimė dėl tokių produktų saugumo. Kompleksinis visų šių aplinkybių vertinimas, padeda Komisijai priimti sprendimą, ar produktas, kurį yra siekiama autorizuoti, yra saugus ir nekeliantis pavojaus žmonių sveikatai. ESTT, vertindamas tokį Komisijos sprendimą, pripažįsta, kad Komisijai pateiktų įrodymų vertinimas yra jos kompetencijoje, todėl Teismas negali pakeisti Komisijos atlikto mokslinių duomenų ir kitų teisėtų veiksnių įvertinimo[127]. Tai reiškia, kad ESTT neatlieka įrodymų, susijusių su moksliniu pagrindimu, analizavimo. Komisijos atlikto faktų vertinimo, siekiant taikyti kitokį reguliavimą, negali pakeisti ir valstybės narės, net jeigu jos remiasi kompetentingų nacionalinių institucijų, atlikto mokslinio įvertinimo, išvadomis.[128] Vis dėlto, Komisijos naudojimasis jai suteikta diskrecija priimti sprendimus, dėl aukšto žmonių sveikatos apsaugos lygio užtikrinimo, neturi išvengti teisminės kontrolės.

ESTT, vykdydamas Komisijos priimtų sprendimų teisminę kontrolę (*angl. judicial review*), „turi patikrinti, ar buvo laikomasi procedūrinių normų, ar Komisijos nustatytos faktinės aplinkybės buvo tikslios, ar vertinant šias aplinkybes nebuvo padaryta akivaizdi klaida ir ar nebuvo piktnaudžiaujama įgaliojimais“[129]. Autorės nuomone, teisminės kontrolės standartas, kurį *Gowan* byloje taikė Teismas, yra panašesnis į aptartą *pagarbų* standartą, nes Teismas nevertino ieškovo argumentų, kuriais jis teigė, kad griežtas fenarimolio naudojimo ribojimas, kurį taikė Komisija, nėra pateisinamas rizikos įvertinimo etape gautais moksliniais įvertinimais. Teismas, peržiūrėdamas tokio pobūdžio priemonę, apsiriboja nagrinėjimu, ar Komisija, naudodamasi jai suteikta diskrecija, nepadarė akivaizdžios vertinimo klaidos (*angl. manifest error*) ar nepiktnaudžiavo įgaliojimais[130]. Tai reiškia, kad Komisija sprendžia ar moksliniai įrodymai pateikia išsamius duomenis, ar egzistuoja tokio dydžio mokslinis netikrumas, kuris būtų laikomas rimtu pavojumi žmonių sveikatai, ir tai lemtų atsargumo principo taikymą, priimant prevencines priemones. Galime daryti išvadą, kad Komisijos galutinis sprendimas, kuris, *Gowan* byloje, yra labai nutolęs nuo mokslinio įvertinimo

[127] Byla T-13/99, *Pfizer Animal Health SA v. Council*, para 393. Taip pat byla C-120/97, *Upjohn Ltd v The Licensing Authority established by the Medicines* [1999] ECR I-223, para 34.
[128] Byla C-1/00, *Commission of the European Communities v French Republic*, para 88.
[129] Byla C-77/09, *Gowan Comércio Internacional e Serviços Lda v. Ministero della Salute*, para 55-56.
[130] Byla C-157/96, *Queen v National Farmers' Union and others*, para 39.

(kuris yra tokių priemonių priėmimo pagrindas) yra teisinamas atsargumo principu ir „kitais teisėtais veiksniais“. Komisija, gavusi palankų mokslininkų įvertinimą, dėl pesticidų saugumo lygio, parengė projektą dėl medžiagos autorizavimo, tačiau galutinis sprendimas, labai apribojo fenarimolio naudojimą rinkoje. Vienintelis byloje pateiktas Komisijos argumentas, buvo išsakyti valstybių narių nuogąstavimai, dėl pavojaus žmonių sveikatai. Analizuojant bylos sprendimą, nėra paaiškinta, kodėl Komisija, atsižvelgė į valstybių dvejones, nors nebuvo pateikta jokių išsamesnių argumentų, paremiančių valstybių poziciją, o moksliniai įvertinimai rodė, kad medžiaga nekelia didelės grėsmės visuomenės sveikatai.

Gowan byloje, Komisija, savo sprendimą grindė atsargumo principu. Teismas pripažįsta, kad atsargumo principas, suteikia teisę ES institucijoms priimti priemones, remiantis neužbaigtais moksliniais įrodymais[131]. Tam, kad būtų galima remtis atsargumo principu, pirmiausia turi būti nustatytas apsaugos nuo rizikos lygis, kurį yra siekiama užtikrinti. Pasirenkant apsaugos nuo rizikos lygį, yra vertinami ne tik moksliniai įrodymai, tačiau ir socialiniai, politiniai, ekonominiai veiksniai. ES institucijoms yra suteikiama kompetencija, kuria naudojantis, jos turi imtis visų priemonių, kad būtų išlaikytas aukštas žmonių sveikatos apsaugos lygis. Komisija, įvertinusi konkrečias aplinkybes, turi diskreciją priimti sprendimą, kad mokslinis įvertinimas nėra pakankamas, kad įrodytų produkto saugumą. Autorė I. Cheyne nuomone, tais atvejais, kai ES institucijos turi suteiktą diskreciją, teisminė kontrolė apsiriboja tik vertinimu, ar nebuvo peržengtos suteiktos diskrecijos ribos.

Valstybės narės, veikdamos savo kompetencijos ribose, yra daug išsamesnės ir intensyvesnės teisminės peržiūros objektu[132]. Tai galime aiškinti tuo, kad ES institucijos veikia siekdamos bendrųjų Sąjungos tikslų, o valstybės veikimas yra paremtas nacionalinių prioritetų įgyvendinimu, kurie nebūtinai gali sutapti su likusių ES narių siekiais. Valstybės narės, savarankiškai siekdamos žmonių sveikatos apsaugos tikslo, taiko ribojančias priemones, kurios galimai pažeidžia SESV 34 str., draudžiantį taikyti nacionalines priemones, kurios gali pažeisti laisvą prekių judėjimą Europos Sąjungoje. Valstybės, tokį draudimą siekia pateisinti SESV 36 str., arba privalomaisiais reikalavimais, įrodinėjant, kad priemonės yra būtinos aukštam žmonių sveikatos lygiui užtikrinti. Kaip ir ES institucijos, valstybės narės gali remtis atsargumo principu, tačiau pavojų aplinkosaugai ar žmonių sveikatai, valstybės narės turi pagrįsti „patikimiausiais moksliniais duomenimis ir naujausiais tarptautiniais tyrimais“[133]. *Greek Butter* byloje, Graikijos nacionalinis reguliavimas nustatė, kad sviestas gali būti importuojamas tik tada, kai yra gaunamas išankstinis kompetentingų institucijų išduodamas sertifikatas. Graikija, šį reikalavimą grindė žmonių sveikatos apsaugos tikslu. Kaip jau buvo anksčiau nustatyta, išankstinio autorizavimo

[131] Byla T-13/99, *Pfizer Animal Health SA v. Council*, para 7.
[132] Cheyne, I. The Precautionary Principle in EC and WTO Law: Searching for a Common Undersanting. *Environmental Law Review*, Vol 8, Issue 4, 2006, p. 265.
[133] Byla C-192/01, *Commission of the European Communities v Kingdom of Denmark*, para 52. Taip pat byla C-236/01, *Monsanto Agricoltura Italia v Presidenza del Consiglio dei Ministri* [2003] ECR I-8105, para 113.

sistema yra viena iš formų, kaip gali būti taikomas atsargumo principas. Teismas pažymi, kad nesant ES reglamentavimo tam tikroje srityje, valstybės narės turi teisę imtis aktyvių veiksmų, tačiau turi būti pateikiami moksliniai įrodymai, kurie pagrįstų, kad egzistuoja realus, o ne hipotetinis pavojus žmonių sveikatai. *Greek Butter* byloje, Graikija neįrodė, kad pasterizuotas pienas kelia pavojų žmonių sveikatai, ir taikomas ribojimas nebuvo pateisintas SESV 36 str.[134] Anksčiau analizuotoje *BSE* byloje, Komisija, peržiūrėdama taikomą ribojimą jautienai iš Didžiosios Britanijos, po keleto metų panaikino šią priemonę. Komisija, pakartotinio mokslinio įvertinimo metu gavo išvadą, kad pavojaus žmonių sveikatai nebėra. Vis dėlto, Prancūzija ir toliau taikė importo draudimą, argumentuodama atsargumo principu, t. y. išlikusius moksliniu netikrumu ir nacionalinių kompetentingų institucijų atliktais moksliniais įvertinimais. Prancūzijos nuomone, Komisija neatsižvelgė į mažumos mokslininkų įvertinimą, kuris buvo pateiktas kompetentingos Prancūzijos institucijos, ir atliko klaidingą priemonės peržiūrą, kuri yra privaloma, taikant atsargumo principą. Teismas atmetė Prancūzijos argumentus ir nepateisino taikomo ribojimo SESV 36 str., bei atsargumo principo taikymu, nes šis klausimas „buvo išsamiai ir nuosekliai harmonizuotas ES lygiu“.[135] Galime daryti išvadą, kad valstybės negali remtis moksliniu netikrumu, jei ES institucijos atliktas rizikos įvertinimas, paneigia mokslinio netikrumo buvimą arba išlikusi rizika, ES nuomone, yra menka ir labai nežymi, kad galėtų sukelti rimtą pavojų žmonių sveikatai.[136] Vertinta *Gowan* byla, leidžia daryti išvadą, kad esant tokioms pačioms aplinkybėms, t. y. nustatytai menkai ir nežymiai rizikai, ES taikoma ribojanti priemonė buvo pateisinta kaip būtina, siekiant užtikrinti žmonių sveikatos apsaugą Europos Sąjungoje. Galime svarstyti, ar Teismo sprendimas šioje byloje buvo teisingas, įvertinant mokslinius duomenis, taip pat ir kitus teisėtus veiksnius, kuriais buvo teisinamas ribojimas, kuriuo buvo apribotas medžiagos teikimas į rinką.

Galime daryti išvadą, kad griežtesnis teisminės kontrolės standartas, taikomas valstybių narių priemonėms, yra susijęs su vidaus rinkos mechanizmo funkcionavimo užtikrinimu. Valstybė narė, savo viduje susidurdama su galima rizika, taiko prevencines priemones, kurios gali paveikti laisvą prekių judėjimą Sąjungoje. Teismui, taikant *pagarbų* teisminės kontrolės standartą, tai leistų lengviau pateisinti ribojimus, kurie gali lemti ES vidaus rinkos fragmentaciją ir iškreiptų laisvą prekių judėjimą. Valstybė narė, priimdama konkretų reguliavimą, atsižvelgia į nacionalinius interesus, ir jie nebūtinai sutampa su likusių valstybių požiūriu. Tos pačios rizikos aplinkybėmis, ES institucijų priimamos priemonės „atspindi visų ES valstybių narių bendruosius interesus“[137]. Teisminės kontrolės standartas taikomas valstybių narių sprendimams, autorės nuomone, yra griežtesnis nei taikomas ES institucijoms, tačiau Teismas susilaiko nuo mokslinių išvadų

[134] Byla C-205/89, *Commission of the European Communities v Hellenic Republic* [1991] ECR I-1361, para 3 - 12.
[135] Byla C-1/00, *Commission of the European Communities v French Republic*,para 88, 138.
[136] Wiener, J. B. Whose Precaution After All? A Comment on the Comparison and Evolution of Risk Regulatory Systems. *Duke Journal of Comparative and International Law*, 2007, Vol 13, No. 3, p. 216.
[137] Byla C-46/76, *W. J. G. Bauhuis v The Netherlands State*, para 29.

metodologijų ir įrodymų vertės nustatymo. Galime tai sulyginti su PPO teisminių institucijų vykdomu „racionalaus ryšio“, tarp ribojančios priemonės ir atlikto rizikos įvertinimo, nustatinėjimu, kuris reiškia, kad pagrinde, tik mokslinis įvertinimas yra tinkamas pateisinimas taikomai SPS priemonei. Sekančioje darbo dalyje autorė analizuoja, kokį teisminės kontrolės standartą taiko PPO kolegijos ir Apeliacinis komitetas PPO valstybių narių taikomoms SPS priemonėms.

3.1.2 Pasaulio Prekybos Organizacijos valstybių narių sprendimų teisminė peržiūra

Vertinant ESTT taikomą teisminę kontrolę, autorė daro išvadą, kad ES teisė nepateikia konkretaus teisminės kontrolės standarto, kurį turi taikyti Teismas, kai yra vertinamos ES institucijų ir valstybių narių taikomos priemonės, kurių pagrindinis elementas yra mokslinis pagrindimas. Mokslinis įvertinimas skiria šias priemones nuo kitų, ES institucijų ir valstybių narių, priimamų priemonių. Analizuojant GATT nuostatas, taip pat SPS Susitarimą, galime daryti prielaidą, kad šie Susitarimai taip pat neišskiria, kaip teisminės kontrolės standartas turėtų būti pritaikomas prie aplinkybių, kad ribojanti priemonė yra pagrįsta moksliniais duomenimis, kurių vertinimas neretai gali būti subjektyvus dalykas, bei reikalaujantis specialių mokslo žinių.

Išsamiau analizuojant PPO Susitarimus, galime matyti, kad yra susitarimų, kurie numato konkrečius teisminės kontrolės standartus, kurie taikomi, kai ginčas susijęs su konkrečiu susitarimu. Vienas tokių pavyzdžių yra PPO Antidempingo Susitarimas, kuris reglamentuoja, koks teisminės kontrolės standartas yra taikomas antidempingo ginčams. Šio Susitarimo 17 str. 6 d., reglamentuoja, kad „jeigu (nacionalinės institucijos – *aut. pastaba*) faktai buvo nustatyti tinkamai ir įvertinimas buvo nešališkas ir objektyvus, net jeigu kolegija priėjo kitokią išvadą, vertinimas neturi būti keičiamas”[138]. Autorė įžvelgia panašumą su vertintu ESTT teisminės kontrolės standartu, kurį jis taiko ES institucijų sprendimams. Valstybei narei, veikiant savo kompetencijos ribose, jos išvados nėra kvestionuojamos. PPO kolegija, *Guatemala – Cement* byloje dėl Antidempingo Susitarimo, pateikė išvadą, kad ji netaiko *de novo* teisminės peržiūros standarto, nes jos pareiga yra įvertinti, ar nacionalinės institucijos, prieš pateikdamos faktus kolegijai, tinkamai ir nešališkai juos įvertinto[139]. Antidempingo Susitarimas, PPO teisminė praktika, leidžia daryti pirminę prielaidą, kad taikomas teisminės kontrolės standartas, nesuteikia teisės PPO kolegijoms ir Apeliaciniam komitetui, patiems atlikti mokslinių duomenų vertinimo.

Kitas PPO Susitarimas, kuris reglamentuoja, kaip turi būti vykdoma teisminė peržiūra, yra PPO Susitarimas dėl ginčų sprendimo taisyklių ir tvarkos (*angl. Understanding on rules and*

[138] Sutartis dėl 1994 m. Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos VI straipsnio įgyvendinimo, 1994, OJ L 336/103.
[139] WTO Panel Report. *Guatemala — Definitive Anti-Dumping Measure on Grey Portland Cement from Mexico (Guatemala – Cement),* adopted 24 October 2000, WT/DS156/R, para 8.19.

procedures governing the settlement of disputes. Toliau – DSU). Šio Susitarimo 11 str. reglamentuoja, kad kolegija turi atlikti „objektyvų, svarstomo klausimo įvertinimą, kurį sudaro ginčo faktų vertinimas ir jų atitikimo, konkrečiam Susitarimui nustatymas, taip pat turi pateikti kitus duomenis, kurie Ginčų sprendimo tarybai padėtų priimti sprendimą"[140]. *EC – Hormones* byloje, Apeliacinis komitetas, šią DSU nuostatą įvardijo kaip, bendrąjį teisminės kontrolės standartą, taikomą PPO teisėje. Standartas yra taikomas nepriklausomai nuo ginčui aktualaus susitarimo[141]. Susitarimo tekstas leidžia daryti prielaidą, kad šis standartas yra bendras, taikomas visiems ginčams, kurie kyla dėl PPO Susitarimų. Autorė kelia klausimą, ar bendro standarto taikymas visuose susitarimuose yra tinkamas sprendimas peržiūrint SPS priemones. SPS Susitarimo specifika, kad šis susitarimas pateikia išsamias taisykles ir reikalavimus, kaip turi būti atliekamas rizikos įvertinimas, kuris yra ribojančios priemonės pagrindimas. Dėl šios priežasties, galime daryti išvadą, kad bendro visiems Susitarimams standarto taikymas, gali būti netikslus ir nepateikiantis reikšmingo teisminės kontrolės standarto apibūdinimo. Autoriai C. Ehlermann ir N. Lockhart teigimu, DSU 11 str. yra gairės, dėl taikomos teisminės peržiūros, o ne visavertis ir išsamus standartas[142].

Autorė, toliau vertina PPO ginčus, kuriuose buvo pateikiama daugiau nuorodų, dėl taikomų teisminės kontrolės standartų. *EC – Hormones* byloje, Apeliacinis komitetas, plačiau aiškino teisminės peržiūros taikymo galimybes PPO ginčuose, atmesdamas *de novo* standarto taikymą SPS Susitarimui. Apeliacinis komitetas, vertindamas DSB praktiką ir PPO sistemą, *de novo* standartą apibūdino kaip sunkiai pritaikomą, nes tai reikštų PPO valstybių narių kompetencijos kvestionavimą. Kitas teisminės kontrolės standartas, t. y. *pagarbus* standartas, pasak Apeliacinio komiteto, negali užtikrinti objektyvaus mokslinio įvertinimo atlikimo, kokio reikalauja DSU 11 str.[143] DSU pateiktas standartas reikalauja, kad PPO teisminės institucijos turi įvertinti ginčo faktus, jų atitikimą PPO Susitarimui, o taikomas *pagarbus* standartas reikštų, kad yra vertinama tik tai, ar subjektas veikė savo kompetencijos ribose, tačiau nevertinant, kokiomis aplinkybėmis buvo priimtas konkretus sprendimas.

Analizuotas Antidempingo Susitarimas, ir jame reglamentuotas teisminės kontrolės standartas, autorės nuomone, turi būtent *pagarbaus* standarto bruožų. Galime daryti prielaidą, kad dėl to, Europos Sąjunga, *EC – Hormones* byloje, teigė, kad SPS priemonei turi būti taikomas Antidempingo Susitarime numatytas teisminės kontrolės standartas, ir kad kiti susitarimai nepateikia tikslesnio standarto, kurį būtų galima taikyti. Apeliacinis komitetas atmetė ES argumentus, dėl Antidempingo Susitarime numatyto standarto taikymo, nes SPS Susitarimas,

[140] Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutarties 2 Priedas - Susitarimas dėl ginčų sprendimo taisyklių ir tvarkos. *Valstybės žinios.* 2001, Nr. 46-1620, 11 straipsnis.
[141] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 116–119.
[142] Ehlermann, C. D., Lockhart, N. Standard of review in WTO Law. *Journal of International Economic Law*, Vol. 7, Issue 3, 2004, p. 495.
[143]WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 117.

nenumato tokio standarto[144]. Apeliacinis komitetas, nurodė jau aptartą DSU 11 str., kaip teisminės peržiūros standartą, kuris turi būti taikomas šiam Susitarimui, apibūdindamas ji kaip „pakankamai aiškų ir pagarbiai žvelgiantį į jau nustatytus faktus ir teisines jų charakteristikas“[145]. Autorės nuomone, Apeliacinis komitetas atkartojo DSU nuostatą, nesuteikdamas jai daugiau aiškumo. Mokslininkas A. Guzman, teisindamas Apeliacinio komiteto poziciją teigia, kad DSU negali pateikti vieno standarto, taikomo visų ginčų peržiūrai, nes parenkant teisminės kontrolės standartą, turi būti atsižvelgiama į susitarimą, kuris aktualus ginčui, taip pat į konkrečias bylos aplinkybes, riziką, dėl kurios valstybė ėmėsi taikyti prekybą ribojančias priemones[146]. Galime daryti išvadą, kad DSU 11 str. numatytas teisminės kontrolės standartas, atsižvelgiant į konkrečią bylą, turi būti taikomas kartu su daug tikslesniu, konkrečiam ginčui nustatytu, teisminės kontrolės standartu.

Autorė, toliau vertina PPO kolegijų ir Apeliacinio komiteto praktiką, siekiant nustatyti, koks teisminės kontrolės standartas yra taikomas peržiūrint PPO valstybių narių taikomas SPS priemones. Galime daryti prielaidą, kad praktika nėra nuosekli, ir ji dažnai svyruoja tarp *de novo* ir *pagarbaus* standartų. *Australia – Salmon* byloje, Apeliacinis komitetas pateikė vertinimą, kad jis nėra įpareigotas, valstybių narių atliktam moksliniam įvertinimui suteikti tokį pat svarumą, kokį deklaruoja pačios valstybės[147]. Toks sprendimas, autorės nuomone, reiškia, kad Apeliacinis komitetas, gali atlikti naują mokslinių duomenų įvertinimą, o tai gali reikšti skirtingos išvados priėmimą. Kitoje byloje, PPO kolegija pateikė išvadą, kad ji neturi vykdyti rizikos įvertinimo ar primesti savo mokslinių duomenų interpretacijos valstybei, nes kolegijos pareiga yra analizuoti valstybių pateiktus įrodymus[148]. Toje pačioje byloje, kolegija kritikavo valstybės narės mokslininkų taikytas metodologijas, atliekant rizikos įvertinimą, o tai leidžia manyti, kad kolegija įsitraukė į mokslinių duomenų vertinimą, kas yra priskiriama valstybių narių kompetencijai[149]. Šie sprendimai leidžia daryti prielaidą, kad kiekvieno konkretaus ginčo metu yra vertinama, kokia apimtimi PPO teisminės institucijos įsitraukia į mokslinių duomenų vertinimą. Autorė kelia klausimą, ar teisminės institucijos turėtų įsitraukti į mokslinių faktų, kurie yra specifinė mokslo disciplina, vertinimą. Kitame darbo poskyryje analizuojama, kaip išorės ekspertai turi būti tie subjektai, kurie vertina mokslinius faktus ir jų tinkamumą, siekiant pateisinti ribojančias SPS priemones.

Analizuojant maisto teisės harmonizavimą Pasaulio Prekybos Organizacijoje ir Europos Sąjungoje, galime daryti išvadą, kad PPO, neturėdama kompetencijos pati vykdyti harmonizavimo,

[144] WTO Appellate Body Report. *EC – Hormones*, para 113-115.
[145] WTO, *ibid.*, para 116.
[146] Guzman, A. T. Determining the Appropriate Standard of Review in WTO Dispute. *Cornell International Law Journal*, Vol. 42, Issue 1, 2009, p. 52.
[147] WTO Appellate Body Report. *Australia – Salmon*, para 267.
[148] WTO Article 21. 5 Panel Report. *Japan – Measures Affecting the Importation of Apples (Japan – Apples)*, adopted 23 June 2005, WT/DS245/RW, para 8.137.
[149] WTO Panel Report. *Japan — Measures Affecting the Importation of Apples*, adopted 15 July 2003, WT/DS245/R, para 8.92.

nurodo tarptautinius standartus, kurie tampa normomis, kuriomis siekiama suvienodinti valstybių narių taikomas priemones. Šie standartai yra priimami organizacijų, kurios yra už PPO institucinės sistemos ribų, todėl šie standartai nepatenka į PPO ginčų sprendimo tarybos kolegijų ir Apeliacinio komiteto kompetenciją. Tai reiškia, kad nėra galimas pačių standartų teisminis peržiūrėjimas, jų pripažinimas prieštaraujančiais PPO Susitarimams. Autorė daro prielaidą, kad dėl šios priežasties, PPO kolegijų ir Apeliacinio komiteto taikoma priemonių peržiūra yra panašesnė į *de novo* standartą. Tokio standarto bruožų turi „racionalaus ryšio“ nustatymas, kuri vykdo PPO teisminės institucijos.

Europos Sąjungoje, ESTT turi kompetenciją peržiūrėti Sąjungos institucijų teisės aktus, kuriais yra siekiama suvienodinti valstybių narių reguliavimą. Harmonizavimui skirti ES teisės aktai, galėtų būti sulyginami su aptartais tarptautiniais standartais, nes jais yra siekiama to paties tikslo. ESTT taikoma teisminė kontrolė pasižymi *pagarbaus* standarto taikymu. Atlikta analizė parodė, kad Teismo taikoma peržiūra valstybių narių priemonėms, yra šiek tiek griežtesnė nei Sąjungos institucijų. EFSA ir kiti, mokslines nuomones teikiantys organai, yra Sąjungos institucinės sistemos dalis, todėl jų teikiamomis nuomonėmis ES institucijos grindžia priimamas priemones. Valstybės narės, priimdamos ribojančią priemonę, dažniau remiasi kompetentingų nacionalinių institucijų atliekamais rizikos įvertinimais. Autorės nuomone, tai viena iš priežasčių, kodėl Teismas taiko pagarbesnį standartą ES institucijų sprendimams.

Galime daryti išvadą, kad skirtinga institucinė sistema yra viena iš priežasčių, lemiančių skirtumus tarp teisminių peržiūros standartų. PPO, negalėdama prisidėti ar įtakoti maisto, sveikatos politikos krypčių formavimo, kurias įgyvendina valstybės, taiko griežtesnį ir išsamesnį teisminės kontrolės standartą. PPO kolegijos ir Apeliacinis komitetas, dėl to griežčiau peržiūri mokslinius duomenis, kuriais remiasi valstybės narės[150]. Galime tai lyginti su ESTT, kuris nėra linkęs išsamiai analizuoti proceso, kaip buvo gauti moksliniai įvertinimai, jo taikomos teisminės kontrolės metu yra vertinama, ar buvo laikomasi procedūrinių normų, ar faktinės aplinkybės, lėmusios priemonės taikymą, buvo nustatytos tiksliai, ar nebuvo padaryta akivaizdžios vertinimo klaidos, piktnaudžiauta įgaliojimais[151]. Kitas skirtumas, kuris lemia teisminės kontrolės standartų pasirinkimą, yra rizikos analizės modelis, taikomas ES ir PPO. Vertinimas parodė, kad Europos Sąjungoje yra aiškiai atskirti visi trys analizės etapai, tačiau SPS Susitarimas, išsamiai reglamentuoja tik rizikos įvertinimą. Rizikos valdymo etapas nėra išskirtas, ir tai leidžia daryti prielaidą, kodėl PPO teisminės institucijos taiko griežtesnį teisminės kontrolės standartą, kurio metu yra vertinamas „racionalus ryšys“ tarp priemonės ir rizikos įvertinimo. Rizikos valdymo etapo reglamentavimas leistų daug lengviau priemonę pagrįsti ne tik moksliniais įvertinimais, tačiau ir „kitais teisėtais veiksniais“. Esant dabartiniam reglamentavimui, valstybės narės rėmimasis „kitais teisėtais veiksniais“ reiškia,

[150] Valstybei taikant tarptautinius standartus, yra preziuomuojamas mokslinių įrodymų pakankamumas.
[151] Byla C-77/09, *Gowan Comércio Internacional e Serviços Lda v. Ministero della Salute,* para 56.

kad ji gali nesugebėti įrodyti, kad egzistuoja „racionalus ryšys“ tarp priemonės ir rizikos įvertinimo, kuris yra įvertinamas PPO ginčų sprendimo metu.

Rizikos valdymo etape, valstybės narės, turi teisę taikyti atsargumo principą, kuris numatytas SPS Susitarimo 5 str. 7 d. Pagrindinis reikalavimas, norint taikyti atsargumo principu paremtas SPS priemones, yra mokslinis netikrumas, kuris nustatomas atlikus rizikos įvertinimą. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo vykdomoje teisminėje peržiūroje, pirmiausia Teismas taiko proporcingumo principo testą[152]. Autorė, proporcingumo reikalavimo ir atsargumo principo sąveiką analizavo anksčiau. Buvo nustatyta, kad proporcingumo testas taikomas atsižvelgiant į pasirinktą apsaugos nuo rizikos lygį. Vertinant, ar konkrečiu atveju yra identifikuojamas pakankamas rizikos dydis, leidžiantis taikyti atsargumo principą, Teismas nustatė, kad jei atlikus išsamų mokslinį įvertinimą, išlieka rizika žmonių sveikatai, atsargumo principas pateisina ribojančių priemonių taikymą[153]. PPO Susitarimuose nėra taikomas proporcingumo principas, tačiau panašumo galime rasti su būtinumo (reikalingumo) testu, kurį naudoja kolegijos ir Apeliacinis komitetas, kai yra sprendžiama, ar priemonė yra būtina siekiamam apsaugos nuo rizikos lygiui užtikrinti. Galime daryti išvadą, kad siekiant tinkamo atsargumo principo priemonės teisminio įvertinimo, turi būti aiškiai suformuluotas ir išskirtas pasirinktas apsaugos nuo rizikos lygis. Toliau, Teismas vertina priemonės proporcingumą ir reikalingumą siekiamam apsaugos lygiui, taip pat yra reikalavimas, kad valstybės narės, prieš taikydamos ribojančią priemonę, atliktų rizikos įvertinimą. Šis rizikos analizės etapas turi būti taikomas pirmiau, ir tik nepavykus atlikti išsamaus rizikos įvertinimo, valstybės narės, mokslinio netikrumo aplinkybėmis, gali taikyti atsargumo principą. Pagrindinis skirtumas tarp PPO ir ES reglamentuoto atsargumo principo yra tai, kad ES tiesiogiai yra reglamentuota, kad ne visais atvejais, rizikos įvertinimas, t. y. mokslinės išvados, gali pateikti veikimo planą, kaip turi būti elgiamasi mokslinio netikrumo aplinkybėmis, kai mokslas negali atsakyti į klausimą, ar produktas tikrai yra nesaugus. Dėl šios priežasties, ESTT taikomoje teisminėje peržiūroje, priemonė yra grindžiama ne tik moksliniais įvertinimais, tačiau ir vartotojų lūkesčiais, jų susirūpinimu, etinėmis, socialinėmis aplinkybėmis. Lyginant ES taikomą teisminės kontrolės standartą su PPO teismine peržiūra, pastaroji yra labiau skirta mokslinių pagrindimų įvertinimui, jų kokybės, išsamumo nustatymui. Vis dėlto, autorės nuomone, nors PPO tiesiogiai išskiria tik rizikos įvertinimo etapą, ir Apeliacinis komitetas pasisakė, kad jis negali vertinti rizikos valdymo, nes šio etapo SPS Susitarimas nereglamentuoja, Susitarime galima įžvelgti rizikos valdymo komponentų, pavyzdžiui, valstybių narių teisė nustatyti apsaugos nuo rizikos lygį, jų kompetencija taikyti pasirinktas SPS priemones, ir kt. Šios SPS nuostatos yra teisinė terpė, kad PPO

[152] Byla T-74/00 ir kt, *Artegodan GmbH ir kt. v Commission of the European Communities,* para 185.
[153] Byla C-192/01, *Comminssion v Denmark,* para 52.

kolegijos ir Apeliacinis komitetas galėtų atstatyti balansą, tarp išsamių, moksliniam įvertinimui skirtų reikalavimų ir miglotų rizikos valdymo suvaržymų.

3.2 Mokslinių vertinimų rizikos analizėje teisminė peržiūra

Autorės vertinti teisminių institucijų taikomi teisminės kontrolės standartai, rizikos analizės modelių skirtumai ES ir PPO, leidžia daryti išvadą, su kokiais sunkumais susiduria teisminės institucijos, kai ginče nagrinėjamos ribojančios priemonės yra grindžiamos moksliniais įvertinimais. Tokių priemonių teisminė peržiūra, reikalauja įvertinti mokslinius duomenimis, kuriais grindžiamos prekybą ribojančias priemonės. ESTT ir PPO kolegijų ir Apeliacinio komiteto ginčų sprendimo praktikos analizė parodė, kad teisminė praktika nėra nuosekli. Taikomi teisminės kontrolės standartai yra tarp *de novo*, kuris reiškia, kad teisminės institucijos atlieką naują mokslinių duomenų įvertinimą, ir tarp *pagarbaus* standarto, kurio metu, teisminės institucijos vertina ar subjektai, priimdami priemonę, veikė savo kompetencijos ribose. Moksliniais įvertinimais paremtos priemonės teisminė peržiūra reikalauja specifinių žinių, kurių teisėjai, arbitrai dažniausiai neturi. Siekiant visapusiškai įsigilinti į ginčo aplinkybes ir mokslinius įrodymus, kuriais ginčo šalys įrodinėja priemonės teisėtumą, arba priešingai, bandoma paneigti kitos šalies mokslinius įrodymus, yra taikomos išorės ekspertų konsultacijos. Šioje darbo dalyje autorė siekia įvertinti ekspertus, jų teikiamas išvadas, nuomones, rekomendacijas, kompetencijos ribas, kuriose ekspertai teikia vertinimus. Taip pat ieškoma atsakymų, kaip tinkamai naudoti išorės ekspertus, siekiant kuo tiksliau įvertinti prekybą ribojančią priemonę, ir išvengti teisminių institucijų įsitraukimo į mokslines diskusijas.

3.2.1 Ekspertinių nuomonių teikimas Pasaulio Prekybos Organizacijos ginčų sprendime

PPO teisminės institucijos, kaip pažymi autorius J. Pauwelyn, labiau nei ES yra linkusios remtis išorės ekspertais, ypač kai ginčas tarp valstybių narių kyla dėl aplinkosaugos ar maisto saugos, nes šiose srityse yra nustatytas reikalavimas, priemones pagrįsti moksliniais įvertinimais arba tarptautiniais standartais. [154] DSU 13 str. reglamentuoja, kad PPO teisminė institucija gali kreiptis į atitinkamą, tos srities ekspertą, ir sudaryti ekspertų grupę, kuri pateikia rašytinę ataskaitą, atsakydama į pateiktus kolegijų ir Apeliacinio komiteto klausimus[155]. SPS Susitarimas taip pat

[154] Pauwelyn, J. Use of Experts in WTO Dispute Settlement, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol 51, Issue 2, 2002, p. 325-326.
[155] Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutarties 2 Priedas - Susitarimas dėl ginčų sprendimo taisyklių ir tvarkos. *Valstybės žinios.* 2001, Nr. 46-1620, 13 straipsnis.

reglamentuoja konsultacijas su ekspertais ir atitinkamomis tarptautinėmis organizacijomis, kurių standartais, valstybės narės yra skatinamos remtis. Jei PPO ginčas susijęs su mokslinėmis aplinkybėmis, dėl kurių nėra vieningos nuomonės, turi būti steigiamos patariamosios technikos ekspertų grupės[156]. Tai reiškia, jei rizikos įvertinimo metu, buvo nustatytas mokslinis netikrumas ir mokslas vieningai negali atsakyti, ar egzistuoja pavojus žmonių sveikatai, kolegija turi galimybę kreiptis į išorės ekspertus, kad jie suteiktų konsultaciją, dėl specifinių žinių reikalaujančių ginčo aplinkybių įvertinimo. DSU pateikia nuoseklius procedūrinius reikalavimus ekspertų peržiūros grupės steigimui[157]. Kreipimąsi į ekspertus gali inicijuoti tiek bylos šalys, tiek pačios PPO teisminės institucijos. Analizuojant PPO ginčų sprendimo praktiką, galima daryti išvadą, kad dažniau yra prašoma individualių ekspertų nuomonių, o ne ekspertinių grupių, kurios yra tiesiogiai reglamentuotos PPO Susitarimuose.

PPO Susitarimai nepateikia detalių taisyklių kaip turi būti vykdomas individualių ekspertų darbas. PPO teisminės institucijos, DSU 13 str., kuris reglamentuoja ekspertinių grupių sudarymą, aiškina plečiamai, ir tai tampa teisiniu pagrindu individualių ekspertų konsultacijoms. Ekspertinės grupės sudarymas, remianti DSU 13 str., yra interpretuojamas kaip vienas iš veikimo būdų, bet tai nėra aiškinama kaip įpareigojimas apsiriboti tik ekspertų grupės sudarymu[158]. Autorė, vertindama pateiktas sąlygas ekspertinės grupės sudarymui, daro prielaidą, kad taip yra dėl to, kad ekspertinė grupė turi pateikti bendrą mokslinę išvadą, o tai pasiekti gali būti sunku, ypač jei ekspertinė grupė turi pateikti nuomonę dėl konkretaus pavojaus, kuris pateikia mokslinį netikrumą. DSU reglamentuoja procesinius terminus, kurių turi laikytis ekspertinė grupė, kai jai yra pavedama pateikti bendrą ataskaitą. Autorės nuomone, viena iš priežasčių, kodėl PPO teisminės institucijos nėra linkusios sudaryti ekspertų grupių yra ta, kad kreipianti į individualius ekspertus, yra galimybė pateikti kiekvienam iš ekspertų konkrečius klausimus. Tai reiškia, kad gauti atsakymai, PPO kolegijoms ir Apeliaciniui komitetui leidžia daug plačiau ir išsamiau įvertinti mokslinę ginčo pusę ir mokslines aplinkybes. Vis dėlto, vertinant individualius ekspertus, galime kelti klausimą, ar jų pateikiamos skirtingos nuomonės padeda pasiekti pagrindinio išorės ekspertų konsultacijų tikslo, t. y. išvengti kolegijos vykdomo mokslinių faktų kokybės ir išsamumo vertinimo, taikomų metodologijų parinkimo ir kitų funkcijų atlikimo, kas yra priskiriama mokslo kompetencijai.

Nagrinėjant PPO bylas, autorė vertina, ar kolegija teisingai supranta ir aiškina ekspertinės grupės kompetenciją, kai jai yra pavedama užduotis teikti mokslinę nuomone. Ekspertinės grupės tikslas yra padėti PPO teisminėms institucijoms suprasti ginčo šalių pateiktas mokslines nuomones, tačiau kolegija, neretai yra linkusi užduoti klausimus, dėl ginčo esmės, į kuriuos turi atsakyti

[156] SPS Susitarimas. 11 str. 2 d. Taip pat TBT Susitarimas. 14 str. 2 d.
[157] Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutarties 2 Priedas - Susitarimas dėl ginčų sprendimo taisyklių ir tvarkos. *Valstybės žinios.* 2001, Nr. 46-1620, 4 priedėlis.
[158] Pauwelyn, J., *supra* note 154, p. 328.

teisminė institucija, o ne ekspertai. *EC – Hormones* byloje, PPO kolegija kreipėsi į individualius ekspertus su konkrečiai jiems skirtais klausimais. Vienas iš šiame PPO ginče konsultavusių ekspertų pateikė nuomonę, kad atsakydamas į kolegijos pateiktus klausimus, jis turėtų atsakyti ir į pagrindinį ginčo klausimą, t. y. ar jautienoje aptinkami hormonų likučiai gali paveikti vartotojus ir kelti grėsmę jų sveikatai[159]. Eksperto nuomone, PPO kolegija negalėjo suformuluoti klausimų taip, kurie verstų jį pasisakyti ne dėl konkrečių, su mokslu susijusių problemų, tačiau dėl teisės klausimų. Toje pačioje byloje, kolegija pateikė ekspertams klausimus, dėl ekonominio efektyvumo, vertinant skirtingas reguliavimo alternatyvas, kurias rizikos valdymo etape galėjo pasirinkti įgyvendinti valstybės narės.[160] Autorės nuomone, šis klausimas yra svarbus tam, kad teisminės institucijos galėtų įvertinti, ar valstybių narių taikoma ribojanti priemonė yra rinką mažiausiai ribojantis valstybės narės pasirinkimas. Tokie suformuluoti klausimai individualiems ekspertams, autorės nuomone, išplečia ekspertų veikimo ribas, kuriose jie turi pasisakyti dėl techninių, specialių žinių reikalaujančių bylos aplinkybių. Palyginimui, galime pateikti Europos Sąjungos Maisto reglamentą, kuris nurodo, kad Komisijos prašymu, EFSA gali teikti savo pagalbą nustatant valdymo procedūras, kurias įgyvendina Komisija.[161] Pirmiausia būtina paminėti, kad išorės ekspertų ir EFSA statusas yra visiškai skirtingas, tačiau autorė pateikia šį pavyzdį, kad iliustruotų, kad PPO teisminės institucijos turėtų teisę kreiptis į individualius ekspertus su daug platesniais klausimais tik tuo atveju, jei PPO Susitarimais būtų praplėsta ekspertų veikimo kompetencija. Šiuo metu, išorės eksperto kompetencija apsiriboja mokslinių faktų, įvertinimų paaiškinimu. EFSA, kuri yra ES agentūra, yra ES maisto saugumo užtikrinimo sistemos dalis, todėl jos vaidmuo yra apimantis daugiau sričių, ne tik mokslinių nuomonių teikimą.

Galime daryti išvadą, kad DSU suteikia teisę kolegijai kreiptis, į jos nuomone, tinkamus ekspertus ir pateikti savo nuožiūra reikalingus klausimus, tačiau galime įžvelgti poreikį nustatyti ekspertinių grupių veikimo ribas, kad ekspertams būtų pateikiami tik tokie klausimai, į kuriuos jie turi teisę atsakyti, ir nesvarbu, kad galbūt biologo - eksperto kompetencija, leistų jam pasisakyti dėl ekonominių ginčo aplinkybių. Teisminės institucijos neturi būti įtrauktos į mokslinius svarstymus, išorės ekspertai turi pateikti išvadas, ar valstybės pateiktas mokslinis įvertinimas yra pakankamai svarus ir išsamus, kad valstybė teisėtai taikytų nagrinėjamą priemonę. Tokia yra ekspertinių grupių ir individualių ekspertų „įtraukimo“ į ginčo vertinimą, paskirtis.

[159] WTO Panel Report. *EC – Hormones*, WT/DS48/R/CAN, Anex: Joint Meeting with Experts, para 64.
[160] WTO Panel Report, *ibid.*, para 268.
[161]Maisto reglamentas. 23 str.

3.2.2 Ekspertinių nuomonių teikimas Teisingumo Teismo bylose

Lyginant išorės ekspertų vaidmenį PPO ir ES, galime daryti išvadą, kad ES teismai nėra linkę kreiptis į ekspertus. Vertinant teisminės kontrolės standartus, kuriuos taiko ESTT, buvo pateikta išvada, kad Teismas nėra linkęs kištis į mokslinių įvertinimų analizę, tačiau teisminė praktika nėra visiškai nuosekli, dėl Teismo nesikišimo į mokslines diskusijas. *Pfizer* byloje, Teismas nurodė, kad jis turi „įvertinti, ar ES institucijų pateikti moksliniai įrodymai yra pakankami ir nenuginčijami, kad jais būtų galima pagrįsti teiginius dėl rizikos žmonių sveikatai“[162]. *Vitamins* bylose, Teismo sprendimas, kad Prancūzija nesugebėjo pateikti detalaus rizikos įvertinimo. Atliktas rizikos įvertinimas nebuvo tinkamai įvykdytas, kad įrodytų vitaminų keliamą grėsmę juos vartojantiems žmonėms[163]. Šios bylos leidžia daryti prielaidą, kad Teismas išskiria būtinybę įvertinti mokslinius duomenis. Neigiama šių bylų pusė yra tai, kad Teismas pats ėmėsi mokslinio eksperto vaidmens. Teismo sprendimas, kuriuo jis valstybės narės pateiktus mokslinius įvertinimus įvardijo kaip nepakankamus, autorės vertinamas skeptiškai, nes dėl mokslinio įvertinimo duomenų išaiškinimo, mokslinę nuomonę turi pateikti ekspertai, tačiau ne teisėjai.

ESTT nėra linkęs kiekvienu atveju, kai susiduriama su moksliniais įrodymais, kreiptis į išorės ekspertus, tačiau tokia teisė ir pareiga yra numatyta valstybėms narėms, kurios nacionalinėmis priemonėmis riboja laisvą prekių judėjimą. *Beer Purity* byloje, Teismas įvardijo Sąjungos mokslinį komitetą dėl maisto (jo funkcijos vėliau perėmė EFSA), taip pat Codex Alimentarius Komisiją[164] kaip institucijas, kurių moksliniais įvertinimais, valstybės narės gali siekti įrodyti SESV 36 str. taikymo pagrįstumą, siekiant visuomenės sveikatos ir gyvybės apsaugos. Tai reiškia, kad nors ESTT neplėtoja praktikos kreiptis į mokslinius ekspertus, kurie pateiktų atsakymus dėl mokslinių bylos aplinkybių, tačiau pripažįsta, kad valstybės narės, norėdamos pateisinti taikomus ribojimus, tokią priemonę turi pagrįsti patikimais moksliniais įrodymais. ESTT procedūros reglamentavimas numato, kad Teismas gali pasinaudoti ekspertų pagalba ir priimti sprendimą dėl kreipimosi į juos. Per nustatytą terminą, ekspertai pateikia ataskaitą pagal Teismo suformuluotus klausimus. Ekspertai turi pasisakyti tik dėl tų bylos aplinkybių, kurių yra prašoma, tai reiškia, kad ekspertai negali peržengti jiems suteiktos kompetencijos, konkrečios bylos mokslinių faktų vertinime.[165]

[162]Byla T-13/99, *Pfizer Animal Health SA v. Council*, para 322.
[163] Byla C-24/00, *Commission of the European Communities v French Republic*, para 61.
[164] Byla C-178/84, *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany* [1987] ECR I-1227, para 44.
[165] Teisingumo Teismo procedūros reglamentavimas [2012] OJ L 265/1, 70-71 str.

Teismas turi kompetenciją peržiūrėti tiek ES institucijų, tiek valstybių narių priemones, todėl galime kelti klausimą, kaip Teismas turi tinkamai pasirinkti ekspertus, kurie pateiks nuomonę dėl bylos aplinkybių. Sąjungoje nėra hierarchijos tarp mokslines nuomones teikiančių nacionalinių ir ES institucijų. Europos maisto saugos tarnybos vaidmuo yra pakankamai svarbus, kaip institucijos, teikiančios mokslinę nuomonę Komisijai, tačiau jos ekspertų pateikta išvada neturi pirmenybės prieš valstybių narių atsakingų institucijų mokslines nuomones[166]. Susiduriama su labai panašia situacija kaip jau aptarta PPO rėmuose – galimybė teisminėms institucijoms rinktis vieną iš keleto turimų skirtingų nuomonių, ir ja pagrįsti arba paneigti ginčo šalies mokslinius įrodymus. Tai reiškia, kad esant skirtingoms EFSA ir valstybių narių ekspertų nuomonėms, tik Teismas gali išspręsti tokį ginčą tarp mokslinių nuomonių. ES institucijos, nustatydamos reguliavimą, kuris reikalauja techninių žinių, neretai remiasi ekspertų tarpusavio įvertinimu (*angl. peer review*). Tai yra mokslu paremtas procesas, kurio metu, konkrečiame rizikos įvertinime nedalyvavę ekspertai, peržiūri mokslines išvadas, taip pat tarpusavio įvertinimą galima atlikti remiantis moksline literatūra[167]. Nagrinėtoje *Gowan* byloje, buvo ginčijamas „pozityvus sąrašas“[168], į kurį nebuvo įtraukta ieškovo gaminama cheminė medžiaga. Šis sąrašas buvo sudarytas taikant tarpusavio įvertinimo procedūrą, kurios metu EFSA vertino valstybių narių kompetentingų institucijų, atliktus mokslinius įvertinimus, dėl konkrečių medžiagų įtraukimo į autorizuotų medžiagų sąrašą. PPO sistemoje taip pat galime įžvelgti, kad Apeliacinis komitetas pripažįsta tarpusavio įvertinimą ir leidžia valstybėms narėms juo remtis. SPS Susitarimas reglamentuoja valstybių narių teisę, SPS priemones grįsti mažumos mokslininkų nuomone, tai rodo, kad įvertinus esamas mokslines išvadas dėl konkretaus pavojaus, dalis kompetentingų mokslininkų gali prieiti kitokios išvados. Šio proceso metu, mokslininkai vertina vieni kitų išvadas, prieš pateikdami savo mokslines nuomones.[169]

Lyginant ES ir PPO taikomus teisminės kontrolės standartus, galime daryti išvadą, kad nors PPO teisinė sistemos integracijos lygis yra daug mažesnis negu Europos Sąjungoje, tačiau PPO teisminės institucijos taiko daug griežtesnį ir intensyvesni teisminės kontrolės standartą priemonėms, kurios grindžiamos moksliniais įvertinimais. Tokią skirtingą teisminę peržiūra galime argumentuoti rizikos analizės modelio abstrakčių aiškinimu PPO sistemoje. Nesuteikiant rizikos valdymo etapui svarbos, PPO kolegijos ir Apeliacinis komitetas koncentruojasi į rizikos įvertinimo etapą, kuris smulkiai reglamentuojamas SPS Susitarime, taip prarandant balansą tarp mokslinių įvertinimų ir kitų teisėtų veiksnių į kuriuos turi atsižvelgti valstybės narės, siekdamos apsaugoti visuomenę nuo rizikos jų sveikatai ir gyvybei.

[166] Maisto reglamentas. 30 str. 4 d.
[167] EFSA. Submission of scientific peer-reviewed open literatur efor the approval of pesticide active substances under Regulation (EC) No 1107/2009, *EFSA Journal*, 2011; 9 (2): 2092, p. 2.
[168] Tarybos direktyva 91/414/EEB dėl augalų apsaugos produktų pateikimo į rinką (1991) OJ L230, 19/08/1991 p. 0001 – 0032.
[169] WTO Appellate Body Report. EC – *Hormones*, para 194.

IŠVADOS

1. Prekybą ribojanti priemonė, skirta žmonių sveikatos apsaugai užtikrinti, yra grindžiama moksliniu įvertinimu. Europos Sąjungoje, rizikos įvertinimas yra reglamentuotas kaip vienas iš rizikos analizės elementų, kuris kartu su rizikos valdymo etapu ir informavimu apie riziką, leidžia teisėtai taikyti prekybą ribojančią priemonę. Išsamus visų etapų reglamentavimas reiškia, kad teismai vertina, ar priimant priemonę, buvo laikomasi procedūrinių reikalavimų. Pasaulio Prekybos Organizacijoje, rizikos įvertinimas yra atskiras ir savarankiškas reikalavimas. Tai lemia išsamų ir smulkų rizikos įvertinimo etapo teisminę peržiūra, kurios svarbiausias uždavinys yra nustatyti „racionalų ryšį“ tarp priemonės ir rizikos įvertinimo, nepripažįstant kitų veiksnių, kuriais būtų galima pateisinti ribojančią priemonę.

2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismui, vertinant laisvą prekių judėjimą varžančią priemonę, dėl išsamaus rizikos analizės modelio reglamentavimo, būtina įvertinti mokslines išvadas, atsargumo principą, „kitus teisėtus veiksnius“. Priemonė priimama, kompleksiškai įvertinus šias, vienodai svarbias aplinkybes. Tai reiškia, kad galutinė taikoma priemonė ir mokslinis rizikos įvertinimas gali prarasti tiesioginį ryšį. Tokią priemonę vertinant PPO kolegijai ir Apeliaciniam komitetui, nenustačius „racionalaus ryšio“ tarp rizikos įvertinimo ir ribojančios priemonės, būtų nustatytas SPS Susitarimo pažeidimas. Mokslas yra svarbiausias SPS priemonės pateisinimas, tiesiogiai nepripažįstant kitų, socialinių, etinių elementų.

3. ES institucijos, priimdamos sprendimą dėl ribojančios priemonės taikymo, veikia joms suteiktos kompetencijos ribose. Teismas, pripažindamas jų kompetenciją veikti, teisminės peržiūros metu vertina, ar nėra padarytos akivaizdžios vertinimo klaidos, piktnaudžiauta įgaliojimais. PPO teisėje, valstybių narių veikimas jų kompetencijos ribose reiškia rizikos įvertinimą ir priemonės priėmimą. Visas šis procesas yra PPO teisminių institucijų teisminės peržiūros objektu. Tai lemia, kad SPS priemonė bus pateisinta, jei yra nustatomas „racionalus ryšys“ tarp šio proceso ir galutinės priemonės.

4. Atsargumo principas yra pripažįstamas Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje. Europos Sąjungoje, atsargumo principas taikomas politiniame lygyje, t. y. rizikos valdymo etape. Pasaulio Prekybos Organizacijai neišskiriant tokio etapo, atsargumo principas taikomas rizikos įvertinimo etape, kurį atlieka mokslininkai. Tai reiškia, kad atsargumo principas ES yra laikomas politinio sprendimo vykdymo įrankiu, o PPO sistemoje, tai tik mokslinio rizikos įvertinimo išvada, kuri pateikia mokslinį netikrumą.

5. Pasaulio Prekybos Organizacijoje nesant konkrečiai išskirtam ir reglamentuotam rizikos valdymo etapui, kuris pateiktų gaires valstybėms narėms priimant SPS priemonę, yra referuojama į PPO institucinei sistemai nepriklausančias tarptautines organizacijas, kurios pateikia standartus

valstybėms narėms. SPS priemonė preziumuojama, yra atitinkanti SPS Susitarimą, jei ji grįsta tarptautiniais standartais, kuris yra tarptautinės organizacijos atliktas rizikos įvertinimas. Galime įžvelgti panašumą su abipusio pripažinimo principu Europos Sąjungoje. Valstybėje narėje teisėtai gaminamas produktas, kuris nekelia pavojaus žmonių sveikatai, be papildomų mokslinių įrodymų gali patekti į kitas valstybes nares. Prekė, preziumuojama yra atitinkanti ir kitos valstybės narės reikalavimus dėl saugumo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Monografijos:

1. Alemanno, A. Trade in Food: Regulatory and Judicial Approaches in the EC and the WTO. *London: Cameron May, 2007.*
2. Bossche, P.V.D. *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials.* 2-oji laida. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
3. Downes, C. *The impact of WTO SPS Law on EU Food Regulations*. Studies in European Economic Law and Regulation. Switzerland: Springer, 2014.
4. Lester, S., Mercurio, B., Davies A. *World Trade Law: Text, Materials And Commentary*. 2-oji laida. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2012.
5. Oliver, P., *et al. Oliver On Free Movement On Goods In The European Union.* 5-oji laida. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2010.
6. Ragulskytė – Markovienė, R. *Aplinkos teisę. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais.* Vilnius: Eugrimas, 2005.
7. Scott, J. European Regulation of GMOs: Thinking about "Judicial Review" in the WTO, *Jean Monnet Working Paper No. 2004/04.*

Moksliniai straipsniai:

1. Alemanno, A. Annotation of European Court of Justice, Case C-77/09, Gowan Comèrcio Internacional e Serviços Lda v. Ministero Della Salute (Precautionary Principle). *Common Market Law Review*, Vol. 48, No. 4, 2011.
2. Alemanno, A., Mahieu, S. The European Food Safety Authority Before European Courts - Some Reflections on the Judicial Review of EFSA Scientific Opinions and Administrative Acts. *European Food and Feed Law Review,* Vol. 5, 2008.
3. Arcuri, A. Law and Economics of the SPS Agreement: A critical perspective. *Rotterdam Institute of Law and Economics (RILE): Working Paper Series*, 2012.
4. Bronckers, M., Soopramanien, R. The Impact of WTO Law on European Food Regulation. *European Food and Feed Law Review*, Vol.2008, Issue 6 (2008).
5. Cheyne, I. Precaution and International Trade in Food and other Agricultural Products. *European Food and Feed Law Review*, Vol. 2009, Issue 1, 2009.
6. Cheyne, I. The Precautionary Principle in EC and WTO Law: Searching for a Common Undersanting. *Environmental Law Review*, Vol 8, Issue 4, 2006.
7. Dukgeun, A. Comparative Analysis of the WTO SPS and TBT Agreements. *International Trade Law and Regulation,* Vol. 8, Issue 3, 2002.

8. Ehlermann, C. D., Lockhart, N. Standard of review in WTO Law. *Journal of International Economic Law*, Vol. 7, Issue 3, 2004.
9. Gruszczynski, L. SPS Measures Adopted in Case of Insufficiency of Scientific Evidence - Where Do We Stand after EC - Biotech Products Case? *Essays on the future of the World Trade Organization*, Vol. 2, 2008.
10. Guzman, A. T. Determining the Appropriate Standard of Review in WTO Dispute. *Cornell International Law Journal*, Vol. 42, Issue 1, 2009.
11. Maier, M. L. The Regulatory State Goes Global: EU Participation in International Food Standard-Setting by the Codex Alimentarius Commission, *European Union - European Commission; University of Bremen; European University Institute* , 2008.
12. Majone, G. What Price Safety? The Precautionary Principle and its Policy Implications. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 1, 2002.
13. Matsushita, M. Food Safety Issues under WTO Agreements. *Manchester Journal of International Economic Law*, Vol. 2, Issue 2 (2005).
14. McNelis, N. EU Communication on the precautionary principle. *Journal of International Economic Law.* (2000).
15. Meulen, B. The Core of Food Law, *European Food and Feed Law Review*, Vol. 2012, Issue 3 (2012).
16. Oesch, M. Standard of Review in WTO Dispute Resolution, *Journal of International Economic Law*, Vol. 6, Issue 3, 2003.
17. Pasiliao, R. *The Curious Case of the Spanish Cucumber - A Lesson on Proportionality*. University of the Philippines: working paper series, 2012.
18. Pauwelyn, J. Use of Experts in WTO Dispute Settlement, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol 51, Issue 2, 2002.
19. Prevston, D. What Role for the Precautionary Principle in WTO Law after Japan-Apples? *Ecolomics International: Journal of Trade and Environment Studies,* Vol. 2, No. 4, 2005.
20. Recuerda, M. A. Dangerous Interpretations of the Precautionary Principle and the Foundational Values of the European Union Food Law: Risk Versus Risk. *Journal of Food Law and Policy*, Vol. 4, No. 1, 2008.
21. Rogers, M. D. Risk management and the record of the precautionary principle in EU case law. *Journal of Risk Research.* (2011) Vol. 14, No 4.
22. Širinskienė, A. Atsargumo principo taikymo teisinės prielaidos aplinkos ir žmogaus sveikatos apsaugos srityje. *Jurisprudencija: Mokslo darbai*, 2008 12 (114).
23. Stokes, E. The EC Courts' Contribution to Refining the Parameters of Precaution, *Journal of Risk Research,* Vol. 4, No. 4, 2008.

24. Stokes, E. The Role of Risk Assessment in Precautionary Intervention: A Comparison of Judicial Trends in the EC and WTO. *Journal for European Environmental and Planning Law*, Vol. 4, Issue 6, 2007.
25. Szajkowska, A. The impact of the definition of the precautionary principle in EU Food Law. *Common Market Law Review, 47:173-196, 2010.*
26. Wiener, J. B. Whose Precaution After All? A Comment on the Comparison and Evolution of Risk Regulatory Systems. *Duke Journal of Comparative and International Law*, 2007, Vol 13, No. 3.

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai:

1. Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures, opened for signature 15 April 1994, 1867 UNTS 493 (entered into force 1 January 1995).
2. Agreement on Technical Barriers to Trade, opened for signature 15 April 1994, (entered into force 1 january 1995).
3. Convention on Biological Diversity, opened for signature 5 June 1992, (entered into force 29 December 1993).
4. General Agreement on Tariffs and Trade, opened for signature 15 April 1994, 55 UNTS 194, 1867 UNTS 187 (entered into force 1 January 1995).
5. Cartagena Protocol on biosafety to the Convention on Biological Diversity, opened for signature 29 January 2000 (entered into force 11 January 2003).
6. Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutarties 2 Priedas - Susitarimas dėl ginčų sprendimo taisyklių ir tvarkos. Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.
7. Rio Declaration on Environment and Development, Report of the UN Conference on Environment and Development, Annex I, 12 August 1992, UN Doc. A/Conf. 151/26 (Vol I)
8. Sutartis dėl 1994 m. Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos VI straipsnio įgyvendinimo, 1994, OJ L 336/103.
9. Joint FAO/WHO Food Standards Programme, Codex Alimentarius Commission Procedural Manual, Rome, 21th edition, 2012
10. FAO/WHO, Working Principles for Risk Analysis for Food Safety for Application by Governments, 2007, CAC/GL 62-2007.
11. Report of the FAO/WHO Conference on Food Standards, Chemicals in Food and Food Trade, Rome, 18-27 March 1991, FAO/WHO Programme (ALICOM 91/22), http://www.fao.org/docrep/u5900t/u5900t09.htm

12. EFSA. Assessment of the possible effecr of the four antimicrobial treatment substances on the emergence of antimicrobial resistance. Scientific Opinion of the Panel on Biological Hazards, The EFSA Journal, 2008, 659
13. EFSA. Submission of scientific peer-reviewed open literatur efor the approval of pesticide active substances under Regulation (EC) No 1107/2009, EFSA Journal, 2011; 9 (2): 2092.

Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, 2012 m. spalio 26 d. 55 tomas [2012] OL C326/01.
2. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 178/2002 nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras (2002) OJ L31/1.
3. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų. OJ L 268, 18/10/2003.
4. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006, 2006 m. gruodžio 18 d. dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą, OL L 396, 2006 12 30.
5. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 258/97, 1997 m. sausio 27 d. dėl naujų maisto produktų ir naujų maisto komponentų, OL L 043, 14/02/1997.
6. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 853/2004 nustatantis konkrečius gyvūninės kilmės maisto produktų higienos reikalavimus [2004] OJ L139.
7. Tarybos direktyva 70/157/EEB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių leistiną motorinių transporto priemonių garso lygį ir dujų išmetimo sistemas, suderinimo (1970) OJ L42/16.
8. Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (1985) OJ L175.
9. Tarybos direktyva 91/414/EEB dėl augalų apsaugos produktų pateikimo į rinką (1991) OJ L230, 19/08/1991.
10. Tarybos direktyva dėl valstybių narių taisyklių, susijusių su žmonėms vartoti skirtuose maisto produktuose leidžiamomis naudoti dažiosiomis medžiagomis, suderinimo. 1962, OJ L 115.
11. Teisingumo Teismo procedūros reglamentavimas [2012] OJ L 265/1.
12. Commission Decision No. 96/239/EC, on emergency measures to protect against bovine spongiform encephalopathy [1996] OJ L 078, 28/03/1996.
13. Communication from the Commission on the precautionary principle /* COM/2000/0001 final*/.

Tarptautinių Teismų sprendimai.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai:

1. Byla C-269/13 P, *Acino AG v European Commission* [2014] OL C 215.
2. Bylos C-58/10 – C-68/10, *Monsanto SAS and others* v *Ministre de l'Agriculture et de la Pêche* [2011] ECR I-7763.
3. Byla C-77/09 *Gowan Comércio Internacional e Serviços Lda v. Ministero della Salute* [2010] ECR I-13533.
4. Byla C-446/08, *Solgar Vitamin's France and Others v Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Emploi and Others* [2010] ECR I-3973.
5. Byla C-504/04 *Agrarproduktion Staebelow GmbH v. Landrat des Landkreises Bad Doberan* [2006] ECR I-00679.
6. Byla C-1/03, *Criminal proceedings against Paul Van de Walle, Daniel Laurent, Thierry Mersch and Texaco Belgium SA* [2004] ECR I- 7613.
7. Byla C-24/00, *Commission of the European Communities v French Republic* [2004] ECR I-1277.
8. Byla C-443/02, *Schreiber* [2004] ECR I- 7275.
9. Byla T-177/02, *Malagutti-Vezinhet SA v. Europos Bendrijų Komisija* [2004] ECR II-827.
10. Byla C-3/00, *Kingdom of Denmark v Commission of the European Communities* [2003], ECR I-2643.
11. Byla C-420/01, *Commission v Italy* [2003] ECR I-6445.
12. Byla C-192/01, *Commission of the European Communities v Kingdom of Denmark* [2003] ECR I- 9693.
13. Byla C-236/01, *Monsanto Agricoltura Italia SpA and Others v Presidenza del Consiglio dei Ministri and Others* [2003] ECR I- 8105.
14. Byla T-392/02, *Solvay Pharmaceuticals BV v. Council*, [2003] ECR II-4555.
15. Byla T-13/99, *Pfizer Animal Health SA v. Council* [2002] ECR II-3305.
16. Byla T-132/00, *Commission of the European Communities v. Artegodan GmbH* [2002] ECR II-4965.
17. Byla T-70/99, *Alpharma Inc. v Council of the European Union* [2002] ECR II-3495.
18. Byla T-74/00 ir kt, *Artegodan GmbH ir kt. v Commission of the European Communities* [2002] ECR II- 4945.
19. Byla C-1/00, *Commission of the European Communities v. French Republic* [2001] ECR I-9989.

20. Byla C-379/98, *PreussenElektra AG v Schhleswag AG, in the presence of Windpark Reußenköge III GmbH and Land Schleswig-Holstein* [2001] ECR I-2099.
21. Byla C-120/97, *Upjohn Ltd v The Licensing Authority established by the Medicines* [1999] ECR I-223.
22. Byla C-120/95, *Decker v Caisse de maladie des employés privés* [1998] ECR I-1831.
23. Byla C-157/96, *Queen v. National Farmers' Union* [1998] ECR I-2211.
24. Byla C-180/96, *United Kingdom v. Commission (BSE)* [1998] ECR I-2265.
25. Byla C-67/97, *Criminal proceedings against Ditlev Bluhme* [1998] ECR I-8033.
26. Byla C-368/95, *Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH v Heinrich Bauer Verlag* [1997] ECR I-3689
27. Byla C-2/90, *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium* [1992] ECR I-4431.
28. Byla C-205/89, *Commission of the European Communities v Hellenic Republic* [1991] ECR I-1361
29. Byla C-62/88, *Hellenic Republic v Council of the European Communities* [1990] ECR I-1527.
30. Byla C-302/86, *Commission v Denmark* [1988] ECR 4607.
31. Byla C-178/84, *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany* [1987] ECR I-1227.
32. Byla C-240/83, *Procureur de la Rèpublique v Association de defense des brûleurs d'huiles usagées (ADBHU)*, [1985] ECR 53.
33. Byla C-174/82, *Criminal proceedings against Sandoz BV* [1983] ECR I- 2445.
34. Byla C-227/82, *Criminal proceedings against Leendert van Bennekom* [1983] ECR 3883.
35. Byla C-15/81, *Gaston Schul Douane Expediteur BV v Inspecteuer der Invoerrechten en Accijnzen, Roosendaal* [1982] ECR 1409.
36. Byla C-120/78, *Rewe - Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (Cassis de Dijon)* [1979] ECR-649.
37. Byla C-46/76, *Bauhuis v Netherlands* [1977] ECR 5.
38. Byla C-104/75, *Adriaan de Peijper, Managing Director of Centrafarm BV*, [1976] ECR 613.

Pasaulio Prekybos Organizacijos Ginčų sprendimo tarybos sprendimai:

1. WTO Request for Consultations by the United States, *European Communities – Certain Measures Affecting Poultry Meat and Poultry Meat Products from the Unites States,* WT/DS389/1.

2. WTO Panel Composed. *Russian Federation — Measures on the Importation of Live Pigs, Pork and Other Pig Products from the European Union*, Panel composed on 23 October 2014, WT/DS475.
3. WTO Panel Report. *EC – Measures affecting the Approval and Marketing of Biotech Products*, adopted 29 September 2006, WT/DS/291–293/R.
4. WTO Article 21. 5 Panel Report. *Japan – Measures Affecting the Importation of Apples*, adopted 23 June 2005, WT/DS245/RW.
5. WTO Panel Report. *Japan — Measures Affecting the Importation of Apples*, adopted 15 July 2003, WT/DS245/R
6. WTO Panel Report. *Guatemala — Definitive Anti-Dumping Measure on Grey Portland Cement from Mexico (Guatemala – Cement),* adopted 24 October 2000, WT/DS156/R.
7. WTO Panel Report. *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products*,adopted 18 September 2000, WT/DS135/R.
8. WTO Appellate Body Report. *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products*, adopted 12 March 2001, WT/DS135/AB/R
9. WTO Appellate Body Report. *Japan — Measures Affecting Agricultural Products*, adopted 22 February 1999, WT/DS76/AB/R.
10. WTO Panel Report. *European Communities — Measures Concerning Meat and Meat Products*, adopted 18 August 1997, WT/DS48/R/CAN.
11. WTO Appellate Body Report. *EC — Measures concerning Meat and Meat Products,* adopted 16 January 1998, WT/DS26/AB/R, WT/DS48/AB/R.
12. WTO Appellate Body Report. *Australia – Measures Affecting Importation of Salmon*, adopted 6 November 1998, WT/DS18/AB/R.

Generalinių advokatų išvados:

1. Generalinio advokato Geelhoed išvada byloje C-434/02, Arnold André GmbH & Co. KG prieš Landrat des Kreises Herford, European Court Reports I-11825.
2. Generalinio advokato Micho išvada. Byla C-192/01, Commission v Denmark [2003] ECR I-9693.

Internetiniai šaltiniai:

1. 15th Session of the Codex Committee on General Principles, Paris, 10-14 April 2000. Comments from the European Commission Services to the Codex Secretariat. <http://ec.europa.eu/food/fs/ifsi/eupositions/ccgp/archives/ccgp01_en.print.html>.

2. GATT Secretariat. Expanding trade can help solve environmental problems, says report, GATT Newsletter, 1992.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistro baigiamajame darbe analizuojama, kaip siekiant aplinkos apsaugos ir maisto teisės tikslų, priemonės, kuriomis yra ribojamas laisvas prekių judėjimas, turi būti grindžiamos moksliniais įvertinimais. Šis etapas yra dalis rizikos analizės, kurią taip pat sudaro rizikos valdymas ir informavimas apie riziką. Pasaulio Prekybos Organizacijoje nėra išskiriamas rizikos valdymo etapas, kuriame yra taikomas atsargumo principas, tačiau Europos Sąjungoje yra aiškiai išskiriami ir reglamentuojami visi trys etapai, dėl šios priežasties, šis principas yra skirtingai aiškinamas šiose teisinėse sistemose. Ribojančių priemonių, kurios grindžiamos moksliniais įrodymais, teisminė peržiūra išsiskiria tuo, kad teisėjai vertindami tokias priemones, privalo analizuoti mokslines išvadas. Nevienodas teismų įsitraukimas į šį procesą lemia skirtingus teisminės kontrolės standartus, taikomus Europos Sąjungoje ir Pasaulio Prekybos Organizacijoje. Išorės ekspertai teikia konsultacijas teisminėms institucijoms, dėl specifinių žinių reikalaujančių ginčo aplinkybių įvertinimo.

Reikšminiai žodžiai: mokslinis netikrumas, atsargumo principas, teisminė peržiūra, maisto teisė.

Subject of the master thesis is to analyze measurements to reach environmental protection and food law objective, describe the restictions of the free movement of goods which are based on scientific assessment. This phase is a part of risk analysis which includes risk management and risk awareness. World Trade Organization does not distinguish the risk management phase based on precautionary principle. However, all three phases are clearly distinguished and regulated, thus, the principle is interpreted differently in these legal systems. Judicial review of restrictive measures based on scientific assessments stands out in a way that judges are required to analyze scientific evidences in order to carry out assessment of these measurements. Standards of judicial review in the European Union and World Trade Organization are determined by diverse courts involvement in this process. Therefore, external expert provide consultations for the judicial institutions as the specific knowledge is required in order to assess circumstances of the dispute.

Keywords: scientific uncertainty, the precautionary principle, judicial review, food law.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Šis magistro baigiamasis darbas yra skirtas išanalizuoti, kaip atsargumo principas, kuris pripažįstamas Europos Sąjungos (toliau - ES) ir Pasaulio Prekybos Organizacijos (toliau - PPO) teisėje, yra aiškinamas ir reglamentuojamas šiose teisinėje sistemose. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, autorė suskirstė darbą į tris dalis. Pirmojoje dalyje yra vertinama, kaip susiformavo atsargumo principas ES. Analizuojama ES aplinkos apsauga, taip pat maisto teisė, vykdyta maisto teisės reforma, kuri buvo pagrįsta atsargumo principu. Ši teisės šaka yra svarbi šiam darbui, nes maisto teisė pateikia atsargumo principo apibrėžimą ir konkrečius reikalavimus, kuriuos turi atitikti priemonė, siekiant ją pagrįsti atsargumo principu. Kartu yra vertinama, kaip atsargumo principas yra reglamentuotas PPO Susitarime dėl sanitarinių ir fitosanitarinių priemonių.

Teisminių institucijų praktika yra labai svarbi vertinant atsargumo principą ES ir PPO, nes ji pateikia reikalavimus ir sąlygas, kada yra galimas atsargumo principo taikymas. Valstybės, siekdamos priimti priemonę, remiantis atsargumo principu, turi įrodyti, kad egzistuoja realus pavojus žmonių sveikatai ir aplinkai, o ne hipotetinė rizika. Atsargumo principas neatleidžia nuo pareigos atlikti rizikos įvertinimą.

Antroje ir trečioje darbo dalyse, autorė vertina rizikos analizės modelių reglamentavimą ES ir PPO teisėje. Atliktas vertinamas leidžia daryti išvadą, kad vieno iš rizikos analizės etapo silpnas reglamentavimas PPO sistemoje, lemia tai, kad atsargumo principu paremtų ribojančių priemonių pateisinimas yra labai sudėtingas ir sunkiai pasiekiamas tikslas. Vertinant ES ir PPO teisminių institucijų praktiką, matyti, kad ES taikomas rizikos analizės modelis remiasi prielaida, kad mokslinio įvertinimo metu gauti duomenys yra pateikiami sprendimų priėmėjams, kurie rizikos valdymo etape, vertindami rizikos įvertinimo išvadas, atsargumo principą, kitus teisėtus veiksnius, priima sprendimą dėl priemonės taikymo. Siekiant pateisinti SESV 34 str. pažeidimą, siekiant žmonių sveikatos ir gyvybės ar aplinkos apsaugos tikslų, turi būti pateikiami tai pagrindžiantys moksliniai įrodymai, tačiau tai nėra vienintelis elementas, kuris yra vertinamas. PPO teisėje, siekiant pateisinti priemonės taikymą, turi būti įrodytas „racionalus ryšys“ tarp priemonės ir rizikos įvertinimo. Šis reikalavimas labai apriboja PPO valstybių narių teisę, priimant priemonę, ją grįsti ne vien moksliniu įvertinimu. Skirtingas ES ir PPO požiūris į tai, kaip ribojanti priemonė turi būti pagrįsta, reiškia tarptautinius ginčus dėl prekybą ribojančių priemonių taikymo.

Siekiant nustatyti, kokios aplinkybės lemia skirtingą atsargumo principo taikymą, autorė analizuoja ES ir PPO institucines sistemas. PPO neturi suteiktos kompetencijos įtakoti ar harmonizuoti valstybių narių nacionalinio reguliavimo, tokia „quasi – teisė“ yra suteikta PPO institucinei sistemai nepriklausančioms organizacijoms. Tai lemia, kad teisminė peržiūra koncentruojasi į „racionalaus ryšio“ nustatymą. Taip pat skirtingas rizikos analizės modelių

reglamentavimas, lemia tai, kad ESTT vertindamas priemonę, gali daug lengviau išskirti, kokie įrodymai yra pateikti mokslinio įvertinimo etape, ir kurie rizikos valdymo etape. Tai leidžia ESTT įvertinti PPO nustatinėjamą „racionalų ryšį“ ir atsižvelgti į kitus – ne mokslinius įrodymus.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

This master thesis provides an analysis of interpretation and regulation of precautionary principle in the European Union (later the EU) and World Trade Organization (later WTO). The thesis is divided into three parts. The first part includes assessment of the emergence of precautionary principle in the EU as well as analysis of the EU's environmental protection, food law and the reform of food law based on precautionary principle. Food law, as a branch of law, is essential for this work as food law encompass precautionary principle and specific requirements underlying measurments based on precautionary principle. At the same time, the author assesses the regulation of precautionary principle in the WTO agreement on sanitary and phytosanitary measure.

The practice of the judicial bodies play an important role in assessing the precautionary principle in the EU and WTO as it render requirements and conditions when the possible precautionary principle is applicable. Governments seeking to adopt measures based on precautionary principle are required to prove that there is an actual threat to public health and environment whereas not a hypothetical risk. The precautionary principle does not exempt from the obligation to carry out risk assessment.

The second and the third part includes the assessment of risk analysis models regulated by the EU and WTO law. The performed assessement concludes that restrictive measure justification based on precautionary principle is overly complicated as one of the risk analysis phases include a weak regulation in the WTO system. It appears from the assessment of the practice of judicial bodies in EU and WTO that the applicable risk analysis model is based on prerequisite saying that data obtained during the scientific assessment are submitted to decision-makers; who, during the risk assessment phase, assesses conclusions of the risk evaluation, precautionary principle and other legitimate factors, and makes decision on measure application. In order to justify TFEU 34 violation and apply public health or environment protection measures, it is importat that underlying scientific evidences are submitted which, however, is not a single element taken into consideration. According to WTO law, a „rational relationship" between the measure and the risk assessment must be proved to justify the application of measure. The current requirement restrain the right of WTO's member countries to adopt measure which includes not only scientific assessment. An uneven approach of the EU and WTO to how justify restrictive measure leads to international dispute concerning the application of trade restricting measures.

In order to identify which circumstances leads to uneven application of the precautionary principle, the author analyses the EU and WTO institutional systems. WTO has no granted competence either to influence or harmonize the common regulation among member countries; Quasi-legislative power is granted to outside institutions which are independent from WTO

institutional system. This leads to judicial review that concentrates on determination of rational relationship. In addition to this, uneven regulation of risk analysis models allows CJEU to distinguish when evidences are submitted either under the scientific assessment or risk management phase. With that, CJEU is able to evalute WTO's determination of „rational relationship" and take other, non-scientific, evidences into consideration.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____
_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.